

Sergili Leyla

Uzun Bir Sürgündü O Gece

MEHDİ ZANA

YASAM ve ANILAR

Mehdi Zana, 1940 yılında Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde doğdu. İlkokulu bitirir bitirmez kendisini bir terzihanede buldu. Siyasal bilinçlenmesinde terzihanenin önemini "Bekle Diyarbakır" adlı anı kitabında anlatır. 1963'de TİP (Türkiye İşçi Partisi) saflarına katıldı. 2 yıl sonra TİP'in Silvan ilçe başkanı oldu. Aynı yıl Silvan'da gerçekleşen bir protosto eylemi nedeniyle; hükümet konağını işgal ettikleri gerekçesiyle-gözetim altına alındı ve 11 gün sonra serbest bırakıldı. Doğu Mitingleri adıyla anılan gösterilerden ötürü "bölücülük" suçlamasıyla yargılandı ve 1 yıl hapis cezası aldı(1967).

TİP genel yönetimine (1968), ardından da Merkez yürütmeye seçildi (1969). Hilvan'da daha önce yapmış olduğu bir konuşmadan ötürü tekrar tutuklandı (3 Mart 1971). 12 Mart Muhtırasından sonra Diyarbakır Sıkıyönetim Cezaevine konuldu. DDKO ve TİP'deki etkinlikleri nedeniyle yeniden "bölücülük" suçlamasıyla yargılanarak toplam 4 yıl cezaya çarptırıldı. Genel Af sonucunda cezaevinden çıktı (1974).

1975 yılında TİP yeniden kuruldu ve Zana, kurucuları arasında yer aldı. 1978 mahalli seçimlerinde Diyarbakır Belediye Başkanlığına seçildi. Kendi deyişiyle 12 Eylül faşist darbesinin ardından tekrar tutuklandı. Toplam 42 yıl cezaya çarptırıldı. 1991'de çıkan Terörle Mücadele Kanunu'nun ek şartlı tahliye maddesine bağlı olarak tahliye oldu.

Kovuşturma, soruşturma, cezalar Zana'nın peşini yine bırakmadı. 1992'de daha önce aldığı bir cezadan ötürü 2,5 ay tutuklu kaldı. Çıktı. Aynı yıl Ağustos ayında İstanbul'da yine tutuklandı. 15 gün sonra serbest bırakıldı. 13 Mayıs 1994'de Avrupa Parlamentosu'nda yapmış olduğu bir konuşma nedeniyle 4 yıl cezaya çarptırıldı. Tekrar tutuklandı. Halen Ankara Ulucanlar cezaevinde yatmakta olan Zana, Bursa ve İstanbul'da yaptığı konuşmalardan dolayı 13 yıl ceza aldı, iki davası ise halen sürüyor... Kendi deyişiyle, "İyi bir mahpus. Şimdiye dek 15.5 yıl cezaevlerinde yattı. Daha da yatacağından başka"...

Belge daha önce, Mehdi Zana'nın Diyarbakır Cezaevinde yaşananları anlattığı *Vahşetin Günlüğü* adlı anı kitabıyla *Evina Dile Min* başlıklı Kürtçe şiirlerini yayımlamıştı.

Yazarın şu an elinizde olan çalışmasının ardından, yeni bir çalışması daha baskıya hazırlanmakta.

BELGE YAYINLARI: 243
Birinci Baskı: Kasım 1995

MEHDİ ZANA
Sevgili Leyla
Uzun Bir Sürgündü O Gece

Kronoloji: Fevzi Argun
Röportajlar: Ali Öztürk
Dizgi: Sena Adalı
İç Düzenleme: Kıymet Gök
Kapak Tasarım: Zehra Şenoğuz
Kapak Baskı: Orhan Ofset
Montaj: Adım Grafik
Baskı: Gülen Ofset
Cilt: Güven Mücellithanesi

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Divanyolu Caddesi Işık Sokak
Ali Faik İşhanı No: 5/6
Sultanahmet/İSTANBUL
Tel: (212) 516 81 98
Faks: (212) 638 34 58

Mehdi Zana

Sevgili Leyla
Uzun Bir Sürgündü O Gece

YAŞAM VE ANILAR

Mehdi Zana

Zeugnis
Herrn für Zurechnung u. d. Besess

YASAKI VE ANILAR

Önsöz

"Uzun Bir Sürgündü O Gece", uzun bir mektup. Ama yaşanan tarihten bir kesit veren kısa ama çarpıcı bir belge. Neler yaşanmadı ki? Hangisi gerçek, hangisi düş bazen insan karıştırıyor.

İnsanlar ne zaman açlığa yattı, ne zaman öldü, ne zaman serbest kaldı, ne zaman yeniden girdi, yoksa hiç mi serbest kalmadı?

Serbestlik bir düş müydü, hep süregelen bir açık hapishaneden? Açık bir hapishaneden, kapalıya, sonra tekrar açığa, sonra tekrar, tekrar...

Mehdi Zana'yı ilk tanıdığımda, bir efsane kişisi ile yüzyüze kaldığımı hissetmişim, Niyazi usta bir filozof, Mehdi ise bir dervişti, elinde asa, ayağında demir çarık TIP'in kampanyasını yürütüyordu...

Tek başına direniyordu, kuşatılmış bir kentte.

Terziydi.

Doğunun gizemli terzilerinden biri.

Mısır'ın İdris'inden, Fatsa'nın Fikri'sine kadar terziler bir aydınlanma işlevi de görmüşlerdi.

O yüzden yakın takipteydi herhalde Diyarbakır'da pasaj içindeki dükkanları.

Terziydi, sosyalist militandı, belediye başkanıydı derken Mehdi Zana hapisteydi.

Acaba hiç hapisten çıktı mı, kendini bir gün olsun gerçekten özgür hissedebildi mi?

Koskoca bir hayır.

Halkı onca acılar içindeyken, sussa, Ankara'da köşesine çekilse, hiçbir sorunu olmazdı.

Ama Mehdi Zana susmadı.

Konuştı.

Halkı Zana'ları kaç kez onurlandırdı.

Ve onlarla onurlandı.

Doğu halklarının temel özelliği, yaşadıklarını kağıda kaleme dökmekte pek istekli olmamaktır. Mehdi Zana susmadığı gibi, unutmuyor ve unutturmuyor da.

Doğu insanının hafızası nısyan ile malüldür.

Ama artık unutmak bir ihanet.

Yaşanan her anı beyinlere kazımak gerek.

Bir daha aynı acılar yaşanmasın diye.

Ve yaşatanlar utansın diye.

Daha 12 Eylül ve sonrasında Diyarbakır zindanlarında işlenen insanlık suçlarının hesabı verilmeden, yeni suçlar işlendi fütursuzca.

1979 yılında Diyarbakırlılar özgür iradeleri ile bir belediye başkanı seçtiler.

Mehdi Zana niçin hapisteydi? Niçin hapiste?

1991 yılında Diyarbakırlılar bu kez bir milletvekili seçtiler. Benim bildiğim milletvekili seçilen ilk Kürt kadınıydı. Leyla Zana niçin hapiste?

Oyunun kurallarını kim saptıyor? Açık kurallar dışında varolan gizli, ama asıl gerçek kurallar ne?

Niye sözel olarak herkes eşitken, bazıları biraz daha fazla eşit?

Halklarının özgür iradeleri ile seçilmiş insanların dayandığı meşru zemini yok sayanlar, kendi gayri meşruluklarını kanıtlamıyorlar mı tarih ve insanlık önünde.

Türkiye'de demokrasi ve özgürlüğün gerçek ölçüsü artık Beşikçiler, Zanalar, Dicleler'dir. Onlar ne zaman özgürlüklerine kavuşur, ne zaman onların ifade özgürlükleri sağlanırsa, o zaman Türkiye de gerçekten demokratik olmuş olacaktır.

Bu isimler artık demokrasinin ölçütü haline gelmiştir.

Çünkü onlar asla susmayacaklar.

Leyla Zana'ya yazılan bu uzun mektup, aynı zamanda tarihle bir söyleşi...

Unutturulmaya çalışılan dışarıdan tanık olduğumuz günlere içeriden bir tanıklık.

Eskişehir'de başlayan Aydın sürgünü sırasında en ağır ko-

şullar altında devam eden bir direnişin tanıklığı...

İki Kürt insanının öldüğü açlığa yatma eylemi.

Türkiye'yi sarsan günler.

İlk kez bir tabunun kırılışı...

Öcü ilan edilen bir siyasal hareketten insanlar için, ilk kez ayrımcılık yapılmadan geliştirilen dayanışma eylemi.

İki Kürt insanı için siyahlar giymiş kadınların Cağaloğlu Meydanı'ndaki eylemleri, gönüllü olarak hapse girmeyi seçmeleri...

Aybar'ın, Mina Urgan'ın, Aziz Nesin'in, Rasih Nuri İleri'nin, (açlık grevi eylemine ilke olarak karşı olduğu halde) Emil Galip Sandalcı'nın Pera Palas'ta açlığa yatmaları....

İki halk arasında köprüler böylesi anlarda bu tür dayanışmalarla sağlanır ancak.

Bu sürgün bir anlamda buzların erimesini muştuluyordu...

İki halk arasındaki kardeşliğin savunulmasını...

Böylesi dayanışmalara kanın oluk oluk aktığı şu anda çok daha fazla ihtiyaç var.

Mehdi Zana'nın kitabı, bunun niçin gerekli olduğunu bir kez daha hatırlatıyor.

Dün mümkün olan, bugün niçin mümkün olmasın.

Barışa, çocuklarımız için barışa bu kadar susamışken.

Ragıp Zarakolu

Not: Mektubun yazıldığı günlerin yoğun, direngen havasını aktarabilmek için, olayın en baştan sonuna kadar gün be gün gelişimini veren bir dökümü vermeyi gerekli gördük. İnsan Hakları Derneği'nin Bülteninde kronolojik bir çalışma yayınlayan Fevzi Argun ve kitaptaki röportajlar bölümünü hazırlayan Ali Öztürk'e katkıları için teşekkür ederiz.

BİR SÜRGÜNÜN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Eskişehir Özel Tıp Cezaevi'nde yken girdiğimiz açlık grevinin 35. gününde, Aydın Cezaevi'ne nakil edilirken 16 saat saat süren yolculuğumuz esnasında gördüklerimiz ve yaşadıklarımız.

Aydın'a vardığımızda kaybettiğimiz 2 arkadaşımızla geride bırakılan bir sürü tahribatın öyküsünü 5 arkadaşla kaleme almıştık.

O günün koşullarında yayımlayamadık.

Daha sonra güncelliğini yitirdiğinden, öylece bırakmıştık. Benim yazmış olduğum bu bölüm biraz değişik olduğundan, ayrı bir bölüm halinde bu kitaba ekledim. O gün ve daha önceleri Kürdistan'da yaşanan, kısa kesitli olayların özetiyle sayın okurları sıkmadan yaşananları aktarabilirsem ne mutlu bana.

MEHDİ ZANA

Sevgili Leyla,

Bugün benim açlığımın onyedinci diğer arkadaşlarınsa otuzikinci günü. Yani iki Ağustosu üçüne bağlayan gecenin saat 01'indeyiz. Yatağımdan yorgun ve bitkin bir şekilde kaldırıldım. Vücudum da öyle bir ağırlaşmış ki!

Arkadaşlardan birinin "Xalo sevk var, sürgüne gönderiliyoruz; hemen toparlanmamız gerek, bir saat içinde götürülecekmışiz" demesi üzerine pijamalı bir halde koridora çıktım. Gönlüm buruk. Karşı tarafa, B Blok'a baktığımda, gardiyanlar ön cepheyi kapatmışlardı. Teker teker götürülüyordu arkadaşlar.

Bildiğin gibi eskiden, M Blok zemin kat 17 nolu hücrede kalıyordum. Oradan G Blok'a gelişimin ikinci günü önceden kaldığım kısım bloklarında iki tünel bulundu. İdare onun üzerine cezaevi genelinde bir operasyon yaparak bütün yaşam haklarımızı elimizden aldı. Birinci katlarda kalanları da ikinci katlara

çıkarak her yatağa ikişer kişi yerleştirdiler. Havalandırma dahil, herşey yasak edildi. Hemen peşinden de jandarmalarca arama yapıldı? Radyo, teyp, volkmen, çanta, ocak, ısıtıcı, kitap, defter, resim albümü, kütüphanelik, yiyecek ve giyecek vs. yırtılıp atıldı.

Ha, az daha unuttuyordum: Arama yapanlar, potin ve pantolon içlerine bir şeyler yerleştirmeyi de ihmal etmediler. Bir kısım özel eşyalarımız da öyle talan edilmiş oldu anlayacağın. Batan gemiden mal kaçırma misali, önüne gelen birşeyimizi aldı, talan etti, yırttı, yağmaladı, kırdı, döktü.

Askerler eşyalarımızı havalandırmaya taşıyıp orada kullanılmaz hale sokmaya uğraştıklarında ben hücre penceresinden onları izliyordum. O manzarayı bir görmeliydin, tam bir talan ortamıydı. Hem de insanın midesini bulandıran, öfkesini kamçılaman bir manzara. O esnada neyi hatırladım biliyor musun? Söyliyeğim. Osmanlıların sefere giderken işgal ettikleri ülkeleri. Halkların başlarına getirmedi birşey bırakmıyorlarmış. Aradan yıllar geçmesine rağmen galiba zihniyette özde hiçbir değişiklik olmamış. Yine talan, yine zulüm...

Açlıkların ölüm sınırına vardığı, insanların büyük ölçüde takatten düştüğü bir sırada bir nakil, ya da diğer adıyla sürgün nasıl olur diye düşünüyorum. Sanırım herkesin gözlerinde bu soru var.

Arkadaşlarla göz göze geldiğimizde bunu daha açık görüyorum.

Evet, nereye?

Ve nasıl?

Götürüleceğimiz yer konusunda çeşitli tahminlerde bulunduğumuz da oluyor. Bu telaş ve bu heyecan içinde toparlanmaya başladık. Zaman dar. Çanta, torba, ne bulursam eşyalarımı yerleştirmeye çalışıyorum.

Yüreğim kazan gibi.

Duygularım fırtınadan farksız.

Hücre arkadaşlarımdan, İzzet Çelik, Kâzım Kılıç ve Mustafa Güneş, "Xalo sen dur, toparlama ve yerleştirme işini biz hallederiz. Sen kendini yorma", diyorlar. Ama kabul etmiyorum. Çünkü onlar da en az benim kadar halsizler. Birşey unutup unutmadığımı anlamak için sağa sola bakarken ranza altında kalan yorgan ve sabun kutum gözüme takılıyor. "Bana en çok gerekli olan Siirt'in Bitim (şengél) sabununu az kalsın unutacaktım", diyor, sonra da alıp torbaya koyuyorum.

Unuttuklarım yalnız bunlar da değil. Eşyaların üzerlerine TV'yi paketlemeyi de unutmuşum, Leyla. Bir yastık kılıfını parçalara bölüp üzerlerine ismimi yazarak, torbaların üzerlerine dikiyorum. Televizyonu paketlemediğimi de Celal Avcı'nın anımsatması üzerine anlıyorum.

Celal Avcı "Xalo televizyonunu paketlemeyecek misin?" diye sorduğunda bir "eyvah" çekiyorum. Ama paketleme

olanağı bulunmadığından, üzerine ismimi yazmakla yetiniyorum. Gel ki öyle ahım şahım birşey değil, tek kanal ve siyah beyaz. Fakat olsun. Özellikle de hücrede kaldığım günlerde işime çok yaramıştı. Bir nevi arkadaşlık etmişti bana. Onu orada nasıl kaderine terk edebilirim...

Kâzımla, İzzet'in gözleri derine çökmüş, hiç de iyi görünmüyorlar. Renkleri sapsarı. Yüzlerinde kan kalmamış. Aman tanrım, bu düpedüz bir cinayet. Adamlar bile bile bizi ölüme gönderiyorlar. Gardiyanlara, "Gideceğimiz yeri biliyor musunuz?" diye sorduğumda, "Hayır! Bizim hiçbir şeyden haberimiz yok", yanıtını veriyorlar. Ağız birliği yapmışcasına hepsi koro şeklinde aynı şeyi söylüyor.

"Bilmiyorum."

"Haberim yok."

"Bize kimse birşey söylemedi."

"Biz de sizin gibiyiz."

Bazı önemli, yazı ve fotoğraf gibi eşyalarımızı yanımıza almayı daha uygun buluyor ve alıyoruz. Ancak gardiyanın biri gelip, "Üzerleriniz dışındaki eşyalarınız burada kalacakmış; kapıaltında jandarmalar arama yapıyor, kalem, kağıt, sigara, kemer ve kibrite varıncaya kadar herşeyi alıyor", diyor. Bunun üzerine istemiye istemiye ellerimizdeki, resim ve yazıları, geride kalacak olan çanta, torba ve valizlerimize yerleştiriyoruz.

Bloktan çıkarılmalar, ikişer ikişer olduğu için, herkes önceden eşini ayarlıyor. Beni eşim Celal. Celal'le birlikte çıkıyoruz bloktan. Ağır ağır iniyoruz merdivenleri, ayakta duracak hal kalmamış. Celal'in durumu ise hiç iyi değil. O da greve benden on gün önce başlayanlardan. Maltaya çıktığımızda sağlı sollu dizilen gardiyanlar arasından geçerek çıkış kapısına doğru yavaş yavaş ilerliyoruz.

Kapıaltında yığılma var, jandarmalar arama yapıyor. Bir arkadaş daldan düşen yaprak gibi fenalaşıp olduğu yere yıkıldı. Baktım, Ahmet Aygün. Arkadaşlar Ahmet'i el ve ayaklarından tutarak arama yerine aldılar. Zavallı üç gün önce de kanepe üzerine düşerek kaburgalarını incitmişti.

Arama yaptıran komutan öyle insani, öyle medenileşmişti ki (!) arkadaşı yerden kaldırıp onunla ilgileneceği yerde, adamı arama sevdasında idi. Ancak arkadaşların bağırıp çağırmaları üzerine vazgeçti.

Arama sırası bana geldiğinde ise belimdeki kemeri çıkarıp almak istediler. İtiraz ettim, itirazım üzerine başçavuş devreye girdi:

"Zana kemer yasak!"

Ben de, "Pantolonum düşüyor, ben kemeri çıkarmam", dedim. "Sen Silvanlısın değil mi?" diye sorduğunda da "Evet" yanıtını verdim.

Başçavuşun durup dururken damdan

düşercesine, "Sen Silvanlısın değil mi?" demesi ilgimi çektiği için, "Sen nereden biliyorsun?" diye sordum. Yanıtı hem ilginç hem komikti. Şunları söyledi:

"Ben o zaman sivildim. Oraları iyi bilirim. Sizi de çok iyi tanırım. Kasabalardan yanınıza otobüsle gelip gidenler oluyordu değil mi?"

Başçavuş kaşla göz arasında istihbaratçı olduğu imajını vermek istiyordu. Adam düpedüz yalan atmıştı. Daha önce de bu tür insanlarla karşılaştığım çok olmuştu. Özellikle de Diyarbakır 5 No'lu zindanında. Diyarbakır 5 No'lu zindanındaki bütün subay ve gardiyanlar:

"Biz asker değiliz. Bugün buradayız, üç ay sonra bakarsın başka yerdeyiz. Bir bakarsın saçımız uzun, bir bakarsın kesmişiz..." gibi şeyler söylüyorlardı. Kimisi açıkça kendini kandırıyor, kimi de yaptığı pisliğin bilincinde olduğu için kendini kamufle etmek istiyordu.

Diyarbakır 5 No'lu zindanında olduğumuz bir gün meşhur işkenceci Esat Oktay Yıldırım, aynı havaya girerek, "Dışarıdayken beni sürekli izlediğini, sakallı olarak benim yaptığım toplantılara katıldığını" söylemişti. Kendisine:

"Beş yıldır sakallı biriyle toplantıya oturmadım", dediğimde kızarıp bozarak gitmişti. Zavallı onunla dalga geçtiğimi bile anlayamadı. Çünkü benim

akrabalarımın çoğu sakallıydı ve her zaman da onları görüyordum. Esat Oktay'ın komedisini yıllar sonra bir başçavuşta görmek bu açıdan beni hiç de şaşırtmadı. Biz o filmi çok seyretmiştik. Başçavuş bu komediyi sadece tekrarlıyordu.

Diretince sonunda kemerimi almaktan vazgeçerek beni öyle sevk arabasına bindirdiler. Bu kez Cafer'le kelepçelenmişim. Arabada on altı kişi tamamlanınca "Tamam" denilerek kapı üzerimize kapandı.

Arabanın içini bir görmeliydin. İçerisi havasız, ışısız, kir pas içindeydi. Ön ve yan taraflarda tahta oturaklar... Araba her tarafı kapalı bir kasa gibi. Her yan leş gibi kokuyor. Yan taraflarda 30x10 santim büyüklüğünde önleri örülmüş iki büyük cam var. Onlar da açılıp kapanmıyorlar. Kelepçeli olarak bu kuru ve sert tahtaların üzerine oturtulduk. İçerisi iki bölmeden oluşuyor. Birinde bizler, diğerinde ise askerler var. Birbirimizi parmaklıklı camdan görmemiz mümkün. Zaten jandarmalar da oradan bizi gözetliyorlar.

Saate baktım, saat gecenin 3.30'u... Bindirildiğimiz araba kapı önünden yan taraftaki bekleme yerine alındı. Havasızlık kısa sürede sorun olmaya başladı. Sıkıntılar arttı. Arkadaşların durumu gittikçe kötüleşti. Özellikle de fizikman zayıf olanlar. Onlar tam bir ceset görünümündeler. Ama hepsi inanç ve

coşku dolu. Benim onların halini hatırlarını sormam gerekirken, onlar, "Xalo çewani" diyerek benim durumumu soruyorlar. Onları o halde görmek beni müthiş üzüyor. Boğazımın düğümlendiğini hissediyorum. Cafer'le ben aynı zincire vuruluyoruz. Birbirimize bakıp havaya sinen sıkıntıyı dağıtmaya çalışıyoruz.

Arabanın orta yerinde oturanlar da var. Yer olmadığı için onları getirip bir eşya gibi arabanın ortasına bıraktılar. Ayaklarımızın önünde duran lastik tekerlek ise tam bir baş belası. Onu zorla itekleyip yan yatırarak yerdeki iki arkadaşa oturma yeri sağladık.

Bekleyiş sürüyor.

İleriki saatlerde oturmaktan her yanım ağrımaya başladı. Şeyhmus Ozzengin'le Ahmet Çapan'ın bileklerine vurulan zincirlerin çok sıkıldığı için bileklerinde ağrı yaptığı söylendi. Ancak bütün çabalara rağmen kelepçeyi gevşettiremedik.

Saate bakıyorum. Saat yedi olmuş. Bağırıp çağırılmalarımıza da kulak asan, gelip giden vs. yok. Ali İhsan İnce acıdan kıvranıyor. Kusacak. Çıkıp kusması için kapıya vurduk. Bir gardiyan gelip, "Tuvalete götürmek yasak" diyerek, kusması için Ali İhsan'a bir naylon torba verdi.

Herkeste bir sessizlik, bir burukluk, bir belirsizlik. Aynı şekilde benim kafam da sevk sorularıyla yüklü.

"Acaba nereye götürülüyoruz?"

"Gideceğimiz yer uzak mı?"

"Bu durumdaki insanların vücutları böyle bir yolculuğa dayanır mı?"

Durmadan kendi kendime sorular soruyorum. Ölüm sınırına gelmiş insanları sürgüne göndermek zihniyetini anlamak mümkün değil. Hangi zihniyet böyle bir cinayet anlayışını benimser. Ya sevk raporu veren doktor ya da doktorlara ne demeli? Hayır olamaz. Hiçbir doktor bu şartlarda sevk raporu vermez. Bu da hükümetin çeşitli oyunlarından biri diyorum kendi kendime.

Saat 7.30'da nihayet arabalar çalışmaya başladı. Bizimle birlikte gelecek olan jandarmalardan birine nereye götürüldüğümüzü sorduğumda ürkekçe, "Aydın ve Nazilli'ye", yanıtını verdi. Bu da bir ferahlık sibobu. En azından sorunun biri çözülmüştü. Geriye yolculuğun nasıl geçeceği kalmıştı.

Yolda mola vereceklerini zaten hiç sanmıyordum. Daha hareket etmeden ihtiyaçların giderilmesine bile izin vermeyen zihniyetin yolda mola vererek, sorunu çözümlenebileceğini düşünmek, bana komik ve biraz da aşırı iyi niyet gibi gelmişti.

O küçük ve kirli pencereden dışarıya baktığımda dikkatimi çeken ilk şey aşırı ve olağanüstü bir önlemle karşı karşıya olduğumuzdu. Sanki devletin bütün kuvvetleri, araç-gereçleri yanımıza

yöremize yığınak yapmıştı. 320 tutsağın ölüm yolculuğu bu. Yola çıkarken, yine dikkatimi çeken ikinci bir şey de sağ ve sol taraflarda beklemeye bırakılan 30 civarındaki damperli araba olmuştu. Galiba, bizim eşyaların taşınması için getirilmişlerdi. Hepsinin kapısında DSİ, TEK ve YSE gibi devlet kuruluşlarının rümuzu vardı. Belki de Eskişehir'deki devlet kuruluşlarına ait olan tüm taşıtları oraya toplamışlardı.

Görünürlerde birkaç da belediye otobüsü vardı. Onların içinde ise polis ve askerler oturuyordu. Galiba Türk devletinin giriştiği en büyük siyasi operasyonlardan biriydi bu. Her taraf, jandarma ve polis kordonu altındaydı. Yol boyunca sağa sola, yüksek tepelere, giriş çıkışlara ve kavşaklara jandarma dikildiğine tanık oluyorduk. Büyük bir telaş ve heyevan içindeydiler. Bu operasyonun uzun zamandır hazırlandığı ve uygulamaya sokulduğu anlaşılıyor. İktidardaki faşist yönetim bizleri yok etme düşüncesinde. Kişiliksizleştirme, pasifleştirme, teslimiyet, açlık grevleriyle yavaş yavaş yok etme faşist iktidarın uygulamalarından sadece bazıları. Devrimci onuru yok edip mücadeleden koparmak istiyorlar bizi.

Ama istediklerini alamadılar, alamayacaklar. Faşist baskılar karşısında devrimci direniş hep diri, hep coşku dolu ve dayanıklı kaldı. Bugün de aynı

heyecan, aynı coşku, aynı onur ve inanç içinde mücadele sürdürülüyor. İşte bu da faşist yönetimi çılına çeviriyor.

Evet, faşist yönetim zindanlarda uygulamak istediğı politikada başarılı olamadı. Onun için de yeni bir saldırı başlatmış durumda. Sürgünler, hak gaspları, genelgeler de buna yönelik...

İşte böyle sevgili Leyla;

Cezaevi önünden ayrılınca Eskişehir'e doğru değil de Mahmudiye yönüne dönüş yapıldı. Arkadaşların hepsi bitkin. Fakat hiçbiri bunu belli etmiyor. Kararlı, coşku dolu bir şekilde birbirlerine bakıyorlar.

Yollarda alınan askeri tedbirler üzerine konuşuyoruz. Faşizmin zindanlarda aldığı canlar geliyor gözlerimin önüne.

Diyarbakır 5 No'lu zindanında kendini yakan, ölüm orucunda şehit düşen, kendini asan, işkence ile öldürülenler bir bir canlanıyor hayalimde. Necmettin Büyükkaya'lar, Emin Yavuz'lar ve onlar gibi daha nice halk evlatları...

Yakup Çiçek'in durumu gittikçe ağırlaşıyor. Birşey yapamamanın ezikliği içimi parçalıyor. Üzgünüm. Yüreğim buruk. İçerisi de bir sıcak, bir sıcak ki... Terden hepimiz sırılsıklam olmuş durumdayız. Havasızlıkla halsizlikler birbirine karışmış durumda. Kronik bronşit olduğum için havasızlık beni iyice etkiliyor, rahatsızlaşıyorum.

Arkadaşlar bileklerimdeki kelepçeleri sökmeye uğraşıyorlar. Ama nafile,

zincirler çok sıkı bağlandığından kısa süre içinde şişmeler, morarmalar meydana geldi.

Herkes vahşetin farkında.

Jandarmalar da arkadaşlarımızın bileklerinin kütük gibi şiştiğini görüyorlar. Bakışlarından jandarmalardan bazılarının da üzgün olduğunu sezinlemek mümkün. "Ne yapalım, elimizden birşey geldiği yok", der gibiler.

Her yerleşim yerine girdiğimizde slogan atıyoruz. Ölümün solunduğu bir anda bile mücadele devam ediyor. Kimsenin ölümden, baskıdan, işkenceden korktuğu yok. Her slogan tetiği çekilen mermi gibi çıkıyor ağızdan. Direncin yarattığı kuvvet, iradeleri yenilmez kılmış durumda.

Celal Avcı sigara paketini çıkarıyor içmek için. Ama sigaradan rahatsız olduğumu bildiği için gözleri bende. "Kusura bakma Xalo" dercesine bana bakıyor.

Sevgili Leyla, sigaranın sıkıntılı anlardaki önemini çok iyi biliyorum, bu mereti ben de çok içtim. Hele içenler Kürt olunca, işin vehameti iyice anlaşılıyor, bu esnada bir yerde okuduğum bir olayı hatırladım.

1837 yıllarında Osmanlı orduları Kürdistan'a akın ettiklerinde, savaş esnasında genç bir Kürt kumandan Malatya yöresinde esir düşer. Osmanlı

ordu komutanı Cerciş Paşa, esir Kürt kumandanına konuşması halinde onu Miralayı yapacağı vaadinde bulunur. Kürt, kader beni sizin elinize düşürdü, elinizden ne geliyorsa geri koymayın der. Paşa, cellatlarına beş yüz kırbaç vurmalarını emreder. Cellatlar vurmaya başlarlar. Sonlara doğru Kürt komutanın karnı patlar, barsakları dışarı fırlar. Kürt yere oturur bir sigara ister. Paşa bu hayret verici tavra karşı, durun, ona sigara verin, der. Kürt sigarasını yakar, Paşa bu ara sana birşeyler söyledim, galiba sesimi duymadın, der. Kürt gururla sigarasından bir nefes çeker, başını kaldırır, Paşaya, hamdolsun kulağım sağır değil ama dilim dönmüyor diye cevap verir.

İşte bunu hatırladıktan sonra sigaranın yasaklanmasının Kürtler için ne kadar vahim olduğunu tahmin edersen, hele bu vahşiyane yolculukta hay hay, göz yumulur diye kendi kendime söyledim. Evet, yak birşey olmaz dediğimde, Celal Avcı hasretle yakıp tellendirmeye başlıyor sigarasını.

Saatler ilerledikçe benim bronşit iyice sevimsizleşiyor. Havasızlık ve sigara dumanından dolayı zorlanıyorum. Nefes alıp verişlerimde boğazımdan düdükle sesine benzer sesler çıkmaya başlıyor. Açabilir miyim diye cama bakıyorum. Cam lastik bir çerçeve içine geçirildiğinden onu oradan çıkarmak için önce lastik çerçeveyi sökmek gerekiyor. O güç bende

yok. Zaten bir elim de bağlı. Tek elleri çalışmırsa zor. Uğraştığını gören kelepçe arkadaşımlı Cafer de bana yardım etmeye başlayınca iş biraz kolaylaşıyor. Fakat yine de ayakta fazla kalamıyor, sendeleyerek Medeni Grgeu'e çarpıyorum. Medeni de durumu ağır olanlardan. Fakat kendine arpışıma aldırmıyor. Acı bir glmsene ile sadece bakıyor. Medeni ile Diyarbakır 5 No'lu zindanında uzun süre aynı şartlarda yaşamışlığım var. O vahşet günlerinde Medeni ile hücre komşusuyduk. Bir sürü acı tatlı anılarımız vardı o günlere dair.

Cafer'in de yardımıyla uzun bir abalamadı sonra camının etrafındaki lastik çerçeveyi ve peşinden camı sktk. Oyle sevinmiştim ki anlatamam. 1984 yılında kızım Ruken ile birlikte görüşüme gelmiştiniz de, ben Ruken'i kucaklamıştım ya... Ona benzer bir sevinçti. Camı içeriye aldığımızda rüzgar da girmeye başladı. İçerinin havası birdenbire değişti.

Arabaların sıkça durduğu yerlerde meyva bahçeleri oluyordu. Denk geldiğimiz her elma bahçesi asker ve subaylarca talan ediliyordu. Her yerlerini dolduruyorlar. Koyunlarına, antalarına, ceplerine vb. Çekirge istilası gibi bir şeydi. Gördüğüm bu manzara bana Romanya'da tanışıp konuştuğum inşaat mühendisi bir bayanın sözlerini anımsattı.

şöyle demişti:

"Sizin atalarımız bizim buralara kadar

gelerek halkımızı kılıçtan geçirmiş, önüne gelen herşeyi yağmalamışlar. Çocuklar ailelerinden koparılarak, alınıp götürülmüş, onlarla Yeniçeri Ocağı oluşturulmuş."

Hanımfendinin bu sözleri üzerine:

"Türkiye'den geliyorum, ancak ben Türk değilim, Kürdüm. Yağmalayan biz değiliz. Biz de yağmalanıyoruz", dedimse de onu ikna edemedim. Yağmacı bir zihniyetin etkisi asırlardan asırlara taşınagelmişti. Aynı zihniyet bugünse değişik şekillerde görülyordu. Bahçe sahibinin bir yıllık emeği birden bire yokediliyorsa, buna yağmacılıktan başka isim bulmak zor.

Ne acı değil mi?

Şeyhmus'la Ahmet Çapan'ın bilekleri rahatsız edici hal alınca jandarmalara arkadaşların kelepçelerini biraz gevşetmelerini söyledim. Hiç ses çıkarmadan ellerindeki tostları karşımızda şapır şupur yemeğe devam ettiler. Bilekleri şişen arkadaşlar da, "Biz dişimizi sıkıyoruz. Siz bizi bırakın da su temin etmeye bakın", diyorlar.

Susuzluktan ölecek gibiyiz. Bunun üzerine hep bir ağızdan, "Su, su!" diye bağırdık. Bağırışıza gelen Binbaşı Zafer Nakışoğlu bir yandan elindeki dürümü ısıyor, bir yandan da bizi izliyordu. "Biz adama böyle yaparız" dercesine için için gülüyordu. Arkadaşın biri "Yahu bunlar ne biçim insan, hayvan mı nedir?"

dediğinde, Medeni, "Arkadaşlar bence böyle demekle hayvanlara hakaret etmiş oluyoruz. Bunlar hayvan dahi olamazlar", yanıtını veriyor.

Yerleşim yerlerinde ve çıkışlarında insanların şaşkın şaşkın konvoyları seyrettiklerini görüyorum. Sandığı andıran ringlerden taşan,

"Kahrolsun İşkenceciler!"

"Yaşasın Direnişimiz!"

"İnsanlık Onuru İşkenceyi Yenecek!" sesleri ister istemez halkın dikkatini çekiyordu.

Sıcak, havasızlık ve susuzluk bizi gittikçe zorluyordu. Terden leş gibi kokuyorduk. Derken Afyon görünmeye başladı. Şehre yavaş yavaş yaklaştığımızda aklıma geçmiş günler geldi. Daha önce de Afyon'dan iki kez geçmiştim çünkü.

Sonra 12 Mart'ta duyduğum bir olay. Bir anı. Ve anıların anıları davet etmesi. Acılar, açlıklar, çileler, sürgünler, mapusluklar, işkenceler, ölen ve öldürülen dostlar, yakınlar, arkadaş ve akrabalar. Ve yılların yılları kovalaması...

12 Mart'ta da yine tutuklanıp üç yıl yatırılmıştım. İki yıla Afyon'da gözetim cezası verilmişti. Benimle birlikte Afyon'a sürgün edilen bir de Eruhlı Halil Çiftçi vardı. Halil Çiftçi'nin duruşmadaki durumundan biraz söz edeyim.

Halil Çiftçi o zaman seksen yaşında bir ihtiyardı. Ustelik de Türkçe bilmiyordu.

Mahkeme sonunda sekiz yıl beş ay hapis, dört yıl da genel gözetim cezası verilmişti. Karar okunduğu sırada, hakimden, "Afyon" sözünü duyan Halil Çiftçi, endişeyle yerinden fırlayarak:

"Vallahi mın hududi Kürdistan'i Afyone ne gotiye. Divêjin Sivase'e he belê mın behsa Afyon'i ne kiriye" demeye başlar. Yani, "Ben Kürdistan'ın sınırı Afyon'dur demedim, Sivas olduğu söyleniyor. Afyon filan dememişem" demek istiyor. Zavallı "Afyon" kelimesi geçince Türkçe bilmediği için Kürdistan sınırından bahsedildiğini sanmış. Avukatlar araya girip durumu hem mahkemeye hem de Halil Çiftçi'ye izah ettiler ve mesele anlaşıldı. Aslında Askeri Cunta Halil Çiftçi'nin babası olan Yakup Ağa'nın intikamını oğlundan alıyordu. Yakup Ağa 1925'lerde Erüh kasabasını basar, 4 erle üsteğmeni öldürür, karakoldaki silahları alıp götürür. Daha sonra Suriye'ye gider. 1933 affında geri döner.

Cezaevine gelip olay anlatıldığında bir hayli gülmüştük. Daha sonra ben ona beraber orda M.K. heykelini bekleyeceğiz demiştim.

Afyon'a girerken o günleri yeniden yaşamış gibi oldum.

Yine sessizlik, yine yorgunluk, yine acı, yine vahşet, sürgün, kan...

İzzet'e:

"Sigara içiyor musun?" diye soruyorum.

"Yoo Xalo" diye cevap veriyor. Öyle de zayıf düşmüş ki Bir deri bir kemik. O da dokuz yıldır tutsak. 18 yaşında evlenmiş, sekiz aylık evli iken de tutuklanmış. Şimdi bir oğlu var. Oğlu da İzzet içeri düştükten sonra doğmuş. İzzet oğlunu ancak görüşten görüşe görebiliyor.

Sevgili Leyla,

İlk kez kendimi böyle yaşlı ve güçsüz hissediyorum. Yaşlılıktan olsa gerek. Bu zulüm ve baskının yarattığı sıkıntı beni son derece etkiledi. Sancularımın giderek artması da buna delalet. Terzilik yıllarımda üç gün üç gece uyumadığım olurdu. Özellikle de bayram arifeleri uyumadan geçerdim. Yine de hiç yorulmazdım. O enerjiden şimdi eser kalmamış. En çok da arkadaşların durumu etkiliyor beni.

Düşünüyorum, düşler kuruyorum yol boyunca. Anılar, anıları çekiyor. Yüreğimin bazen sızladığını, bazen de kabardığını, kabına sığmazlaştığını hissediyorum. Sonra belleğimde halkımın yaşadığı bazı acı olaylar bir bir canlanıyor. 1938 Sason isyanındaki sürgün olayına ilişkin anlatılanlarla yaşadığımız gün arasında bağ kurmaya başlıyorum. O kadar çok benzerlikler var ki!

Sasonlu (Kapılcêviz) Xerzi'ler de bizim gibi arabalara bindirilerek sürgün edilmişlerdi. Aramızdaki fark bir cezaevinden bir başkasına aç, susuz,

havasız, ışksız ve pis bir araba içinde işkence görerek sürgün ediliyoruz biz. Onlar ise çoluk çocuklarıyla askeri cemselerle yurtlarından, yuvalarından sürülerek Akdeniz ve Ege'nin muhtelif yerlerine sürgün edilmişlerdi.

Sözkonusu sürgün olayına ilişkin bir yığın öykü dinlemiştim. Ama özellikle biri belleğime derinden derine kazınmış olmalı ki Sason isyanından her sözedildiğinde o olay aklıma geliyor.

Xerzi'ler sürgüne götürülürken ilk konaklamayı Silvan'da askeri kıslada yaparlar. Yani şimdiki Selahattin Eyyubi camisinde. İlk gece zamanın jandarma komutanı yüzbaşı sürgünler arasından genç ve güzel bir kızı seçip hizmet için eve götürür. Götürdüğü gece de kıza zorla tecavüz eder. Kızın bağırtış çağırışlarını, ağlayıp sızlayışlarını komşulardan da duyan olur. Ancak korkudan kimse sesini çıkarmaz. Birgün sonraysa olayı bütün Silvan halkı duyar. Halkta nefret uyanır. Bu Silvan'da medrese eğitimi gören Xerzi'lerden 48 yaşındaki A.B.'nin kulağına da gider. A.B. eline geçirdiği tüfeği kaptığı gibi yüzbaşını öldürmeye koşar. Geceleyin Karabehlül camisinin duvarı üzerine çıkıp, evinde uyumak üzere olan yüzbaşına nişan alır. Silah sesi üzerine yüzbaşının çığlığı bütün çarşuyu kaplar. "Vurulduğum anam!" der. A.B. de yüzbaşının öldüğünü sanarak olay yerinden uzaklaşır. Ama yüzbaşı sadece

üç parmağından yara almıştır. Çiğlikler da onun ve korkusunun çiğlikleridir. Ertesi gün bu olaydan dolayı bütün Silvan halkı tutuklanır. Tutuklanan suçsuz halk bu sefer de elinde avcunda ne varsa Kaymakama vererek serbest bırakılmalarını sağlar.

Bu benzetmem sadece sürgünle ilgili. Biliyorsun Sason'da daha pekçok vahşet oldu. Bütün köyler ateşe verildi. Hayvanlar öldürüldü, insanlar kadın, çoluk çocuk demeden yakıldılar. Testere ile kelleler uçuruldu.

Çoğunlukla o yüzbaşı gibi insanlığın yüz karası kişiler yürüttü bu kıyımları. Ama verilen katliam emirlerini yerine getirmektense, intihar etmeyi yeğleyen bir üstteğmenin öyküsü de anlatılır Sason'da. Böyle yiğit insanlar da çıkmıştır.

Aklıma gelmişken Selimi Xerzi'nin anlattığı bir olayı daha aktarayım.

1937-38 Dersim isyanı döneminde birçok insan tutuklanmış. Selimi Xerzi'nin tanık olduğu dokuz kişinin yakalanması olayı var bir de. Bunların kurşuna dizilmesi emrine karşı, dönemin yüzbaşı "Kurşunlara yazıktır" diyerek, el ve ayakları bağlı olan bu dokuz kişiyi gözleri açık bir şekilde kafalarını testere ile kestirerek öldürtür. Bu insanların künyelerini de kesik başlarının kulak memelerine kanca ile taktırıp, çuvallara koyarak Selimi Xerzi ile Kozluk Kaymakamlığına gönderir.

Selimi Xerzi bu olayın devamını bana şöyle anlatmıştı:

"Ben onları hayvanlara yükleyerek yola çıktım. Yolun yarısına varmadan hayvanların karın kısımlarında şişmelerin, ağırlaşmaların olduğunu gördüm. Yolda karşılaştığım bir köylü, "Bu hayvana ne yedirdin böyle? Yükün ne?" diye sordu. Ben de "Kesik baş" yanıtını verip çuvalın altını kaldırdığında semerin kanlar içinde olduğunu gördüm. Hayvanın şişmesi kanların vücuduna yapışmasından ileri geliyormuş.

Bunun üzerine hemen yükü indirdim. Hayvanın semerini alarak otla her tarafını temizledim. Kellelerin kanlarını da otla kuruttum. 3-4 saatlik bir moladan sonra kelleleri yeniden hayvana yükleyerek yola çıktım. Kozluk'a geldiğimde beni Kozluk karakoluna göndererek kesik başları oraya teslim etmemi istedi."

O zamanlar "posta" görevi yapan Selimi Xerzi'nin bu anlattıklarını şimdi anımsamam yersiz değil. Düşünüyorum da aradan tam 51 yıl geçmesine rağmen araç, gereç ve kıyafetlerden başka değişen hiçbir şey yok. Zihniyet aynı zihniyet. Huy yine aynı huy... Hatta keyfilik, yağma, baskı ve vahşet bugün daha da arttırılmış durumda.

Böyle düşlere daldığım bir sırada Seyhimus:

"Slogana hazır olun Dinar'a giriyoruz", diyor.

Sevgili Leyla. Belki hatırlarsın, Şeyhmus Tay şu Gülizar'ın babası... Hani 31.7.1989 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Adana İHD'de açlık grevindeyken; "Sen ne kadar açlık grevinde kalacaksın?" diye soran gazetecilere, "Arkadaşlarıma bağlıyım. Onlar kaç gün yemezse ben de o kadar yemeyeceğim", diyen, faşizmin suratına tüküren sekiz yaşındaki Gülizar var ya, işte onun babası Şeyhmus...

Sık sık pencereden dışarıya bakıyorum. Her taraf bağlık bahçelik. Yemyeşil. Dağlar ormanlarla süslü. Askerliği Denizli'de yaptığım için bu bölgenin yabancısı değilim. 1960'lı yıllardı. Epeyce de acı-tatlı anım olmuştu Denizli'de. O yüzden görmeyi çok istiyordum. Oradaki arkadaşlarım, Denizli şehri, askerlik günleri tek tek bilinç altımdan fırlayıp bilinç üstüne çıkıyor. "Hey gidi günler hey!" diyorum kendi kendime.

1961'in yılbaşı gecesiydi. Tugaydan izinsiz çarşıya geldiğim o gece şehir otelinde kalıyordum. Hava çok soğuktu. Sobanın etrafında başka misafirlerle oturmuş konuşuyorduk. Aralarındaki yaşlı biri bana nereli olduğumu sordu. Diyarbakırlı ve Kürt olduğumu söyledim. Yaşlı bey, "Ah, ah oğlum, siz öz be öz Türksünüz," dedi. "Sizin Kürt olmanız olgusu şundan çıkmış: Aslında çok eskilerde bir Türk kavmi dağlık yerlerde

kalmış, orada yaşamışlar. Yokluk zamanlarında ova köylerine saldırmışlar. Yakmış yıkmış, korku salmışlar. Ovadakiler aman kurt gibi adamlar demeye başlamışlar. Zamanla bu Kürt olmaya dönüşmüş. Bir rivayete göre de bu insanların ayaklarındaki hedikler karda yürürken karda, kurd sesleri çıkardıklarından onlara Kürt denmiş." O bunları söylerken insanın gülmesi geliyordu. Hemen ardında da, "Keşke ben de sizin oralardan olsaydım. Bizim buralara Yunan, İngiliz, Fransız vesaire yabancılar karışmış. Biz Türklüğümüzü kaybetmişiz. Ben emekli fırka kumandanı olarak (tuğgeneral) hep sizlere gıpta etmişimdir", diye ekleyerek hem Kürtleri inkâr ediyor, hem de övüyordu. İşte kurt veya kart kurt Kürdü olduğumu ilk defa orda öğrendim.

Denizli'ye girdiğimizde dikkatimi çeken ilk şey istasyon oluyor. Büyüyüp kendi içinde koca bir şehir olmuş. Bir o kadar da modernleşmiş. Oysa benim gördüğüm yıllarda orada sadece bir tren istasyonu ile bir kaç da ilkel sayılabilecek tamirci dükkanı vardı.

Denizli ve Denizli'den sonra elma bahçeleri daha da sık rastlanan bir güzellik oluyor. Ama bu bahçeler, bizim oradakilere hiç benzemiyor. Bizim oralarda birçok şey derme çatma, buralarda ise derli toplu, bakımlı. Bakınca bile insanın içi açılıyor. İlğimi en çok

çekense incir ağaçları oluyor. Bilirsin inciri ne çok sevdiğimi. Onları böyle açlık yüklü bir günde görmek bir talihsizlik galiba. Müthiş bir yeme isteği duyuyorum. Sapsarılar, dikilmiş duruyorlar karşımda. Öyle ki su isteğini bile bastırıyorlar.

Belki sen hatırlamazsın, anneannemin de bir sürü incir ağacı vardı. Hejine rızı (sıra incirler) derdik onlara. O incir dalları üzerinde çok anılarım olmuştu. Burada incirleri gördüğümde birden o günler geldi aklıma; Hasun mağaralarına girişler, güvercin yumurtaları toplayışlar. Liçtedeki yüzmeler, dağdağan ağaçlarına çıkmalar, koruklara gidip ot biçmeler, çilo (meşeyaprağı) kesişler, kuç ve aşık oyunları, vb. bir bir gelip geçiyor gözlerimin önünden.

Dükkanların önündeki üzüm ve incirler çeşit çeşit. Her sepetin bir güzelliği, bir çekiciliği var. İncir ve üzüm sepetlerinden birer tane alabilmek için arabanın durmasını ne çok istiyorum bir bilsen. Bir nevi içgüdüsel bir arzu bu. Çünkü açlık grevindeyiz, dursa bile almam, ama dediğim gibi insan yine de içgüdüsel olarak arzuluyor bunu.

Arkadaşların kusmaları devam ediyor, ancak biz önceden olduğu gibi hastalanmaları, kusmaları, fenalaşmaları doktor ve diğer yetkililere bildirmiyoruz. Zaten bildirsek de bir netice aldığımız yok. Çünkü, tavırları bilinçli. Yetkili görevliler,

faşist militanlardan seçilerek gönderilmiş. Bunlardan, konvoyun başı, sana daha önce de anlattığım Elazığ'dan gelen işkenceci binbaşı Zafet Nakışoğlu. Tünelin bulunuşunda içeriye dalıp eşyalarımızı arama bahanesiyle kırıp bağırdığı zaman, ayrıca bizim duyabileceğimiz şekilde;

"Durun, kırın, yırtın! Bu namussuz oğullarının anasını s..in!" şeklinde sinkaflı küfürler savurarak bizleri tahrik etmek istemişti. Ayrıca bu binbaşı, açlık grevinin devam ettiği 24 Temmuz gününde Halepçe katliamını protesto ettiğimiz telgrafla ilgili davada, cezaevinde yapılan baskı ve zulmü dile getiren arkadaşlara, henüz daha mahkeme salonundayken, hakimlerin huzurunda jandarmalara "Dur!" emri vermişti. Ve jandarmaların dipçik, tekme, tokat ve yumrukları ile beş altı arkadaşımız yaralanmıştı. İşte bu, o binbaşısıdır.

Sevgili Leyla,

Nazilli'ye sloganlar eşliğinde giriyoruz. Halkın ilgi göstermesi dikkatimi çektiği gibi, hoşuma da gidiyor. Seslerimizin daha gür çıkması için özel bir gayret sarf ediyoruz. Ama nasıle. Eskişehir'den buraya kadar geçtiğimiz bütün şehir, kasaba ve köylerde slogan attığımızdan seslerimiz kısılmış, ayrıca 35 günlük açlık grevinin yarattığı bitkinlik ve yolculuk boyunca mola vermeden devam edişimizle bu cehennemi sıcakta tümünden

gücümüzü yitirmişiz. Bırakalım
gücümüzü yitirmeyi yaşamamız bile bir
mucize.

"Kahrolsun İşkence!"

"Sürgünler Durdurulsun!"

"1 Ağustos Genelgesi Kaldırılsın!"

Sloganlarını ata ata Nazilli'den yukarı
çıkıyoruz. Çamların ağırlıkta olduğu
ormanlık bir alana geldik. E Tipi
cezaevinin bahçesine girdik. Oldukça güzel
bir yer. Arabalar cezaevinin bahçesinde
yan yana dizilerek beklemeye bırakıldı.
Orada bırakılacak olan 45 kişinin
indirilmesi için oraya uğradığımızı
sanıyorum. Nitekim öyle de oldu.

Bitişliğimizdeki arabaya baktığımızda
orada çok sevdiğim Ali Öztürk'ü
görüyorum. Onu tanıman gerek. Hani
seninle mülakat yapmak isteyen arkadaş
vardı ya, işte o. Ayrıca babalar günündeki
açık görüşte gelip seninle tanışmıştı.
Zaman darlığı nedeniyle mülakatı
ertelemiş, sadece birlikte resim
çektirebilmiştik. Ali ile camdan selamlaşıp
hal hatır sorduk. Onu özlediğimi anladım.
İki aya yakın bir zamandır
görüşemiyorduk. Ondan öncesi hemen her
gün beraberdik. Ali ile konuşurken Rıza
Karadağ'ı da gördüm, onunla da
selamlaştık.

Sıcak korkunç, arabanın içi fırın gibi.
Susuzluk, havasızlık ve sıkıntılar içiçeler.
Bir çok arkadaşımızın durumu ağır.
Kusmalar, fenalaşmalar var. Ama herşeye

ve bütün olup bitenlere rağmen kimse devrimci coşkusundan birşey kaybetmiş değil. Herkes bir direnç anıtı gibi. Ölümün solunması bile kimseyi etkilemiyor.

Nazilli'de 40-45 dakika bekletildikten sonra yeniden yola çıktık. Bir kez daha sloganlarımızla çalkalandı Nazilli'nin caddeleri. O durumdaki insanların dipdiri ayakta durduklarını görüp de gıpta etmemek elde değil. Kime baksam gözbebeklerinde kavganın ışıldadığını görüyorum. Herkes hiçbir şey olmamış gibi hareket etmeye çalışıyor.

Aydın E Tipi cezaevine vardığımızda saatler 20'yi gösteriyordu. Cehennemi azabın biri bitip bir yenisi başlamıştı bizim için. Arabaların içinde saatlerce bekletiliyoruz. Sevgili Leyla, öyle bir sıkıntı ve heyecan çemberi içindeyim ki bilmem bu durumu sana nasıl anlatsam. Geçmişte bu heyecanı bir kez daha yaşamıştım. O zaman da yine böyle bir politik davadan tutsaktım. Yolda götürülürken çok tereddüt geçirmiştim.

Sene 1971'di. 12 Mart muhtırası verilmişti. Ülkede sıkıyönetim vardı. Ben Hilvan cezaevinde daha önce Hilvan'daki bir mitingde yaptığım konuşmadan dolayı tutsaktım. İlk duruşmada mahkeme görevsizlik kararı vererek davayı Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'ne devretmişti. Birkaç gün sonra, jandarmalar, sabah erkenden gelip beni alarak Diyarbakır'a götürmek için

yola çıkarmışlardı. O zaman da bugünkü gibi çok sıkıntılı ve heyecanlı anlar geçirmiştim. Götürülürken yol adeta uzuyormuş gibi geliyor, zaman bir türlü geçmek nedir bilmiyordu. Molalarda, "Hah tamam, şimdi beni vuracaklar", diye hem heyecanlanıyor, hem de korkuyordum.

Avukat Sırrı Fırat olayı aklıma geldiğinde ise sigara üstüne sigara yakıyordum.

Sevgili Leyla,

Daha önce Bitlis'te Avukat Sırrı Fırat isminde yurtsever bir arkadaş böyle bir yolculuk sırasında öldürülmüştü. Anımsadığım kadarıyla olay şöyle olmuştu: Avukat Sırrı Fırat adlı bir olay nedeniyle keşfe giderken bir dağ yolunda alt tarafı uçurum olan bir yerde arabanın hareket halinde olduğu bir sıra jipin kapısını açıp itekleyerek onu uçurumdan aşağı yuvarlayıp öldürmüşlerdi. Bu olay her ne kadar raporlarda jipin kapısı kendiliğinden açılıp avukatın düştüğü şeklinde söylendiyse de aslında gerçek yukarıda anlattığım gibiydi. Olayın Bitlis Emniyet müdürü tarafından tertiplendiğini bilmeyen yoktu. Zamanın Emniyet Müdürü Necdet Uğur'du.

Diyarbakır'a sevk edildiğim sırada da işte bu olay zihnimde yeniden canlanmıştı. Sıkıntım had safhaya ulaşmıştı. Kendi kendime, "Diyarbakır nerede kaldı, ne oluyor?" diyordum.

Ancak Karacadağ'a varıp, Diyarbakır'ı gördüğüm zaman rahat bir nefes alabilmiş, kurtulduğumu anlamıştım.

Şimdi de o heyecan ve tereddütler içindeyim. Kendi kendime, "Bu iş biraz daha uzar da bu cehennem ortamında biraz daha bekletilirse mutlaka ölümler olur," diyorum. Bu beklenti içerisinde gözüm pencerede, ay ve birkaç yıldızın göğün masmaviliği içinde ışıldadığını görüyorum. Göğe, aya, yıldızla bakmaya bile hasrettim. Bu bakış bana Silvan'daki damlarda yatmaları hatırlattı. Bir bilsen o dam uykularını nasıl özledim, nasıl. Şimdi Silvan'da bu saatte herkes damının üzerinde uyurken, benim burada, bu ortamda tutsak bir şekilde ve sürgün arabasının içinde oluşum ne hüznü.

Dam uykularına bir türlü doyamazdım. Annemin yatağını hazırlayışı, kardeşlerimle olan konuşmalarımız, komşu kadınların gelip damımızda yaptıkları dedikodular, yatakta uzanıp, gözlerim yıldızlarda iken kendi kendime konuşma egzersizleri yapmalarım, Xatiye Xanê teyzeğilin damlarındaki leylek takırtıları, sinema hoparlörlerinden yükselen Hamiyet Yüceses'in "bakmıyor çeşm-i siyah" isimli şarkısının sesi... Hey gidi günler hey! Acaba o günleri ve o tadına doyum olmayan gece uykularını, o dam sefalarını bir daha görebilecek miyim?

Bu duygular içinde iken araba kapıya

dayandı. Apar topar ikişer ikişer içeriye alınmaya başlandık. Bir çoğumuzun ayakta duracak hali kalmamıştı. Baygın ya da yarı baygın bir durumdaydık. Kapıda bizleri meşhur işkenceci Zafer Nakışoğlu, 2. Müdür Seyfettin Gül, Zekeriya Sancaklı, subay, astsubay ve gardiyanlar karşıladı. Ölüm konvoyunun karşılama töreninin mimarı başsavcı Nural Uçurum da bir kenarda durmuş öfke ile bizleri izliyordu. Salona girdiğimde hemen içeriden gelen çığlıkları duydum. Daha önceden 35 günlük açlık grevinde olan insanlara dayak atarlar diyen birisi olsaydı belki de inanmazdım. Çünkü inanılacak gibi değil. Bir cinayet, bir vahşet ve herşeyden önce de düpedüz bir çılgınlık bu.

"Sıra sizde" dendiğinde Cafer'le birbirimize bakıyoruz. Kelepçelerimiz çözülür çözülmez, işkence yapmaktan deliye dönen gardiyanlar kollarımıza girerek bizi işkence yapılan yere götürdüler. Adeta sürükleniyorduk.

Dayak atılan yere girdiğimde 7-8 gardiyan topluca üzerime çullandı. Hem dövüyor, hem de tehdit ediyorlardı. Kimisi de üzerimdeki giysileri soymaya çalışıyordu. Bağırıp çağırımlarım, karşı koymaya çalışmalarım da fayda etmedi. Adamlar çılgınlar gibiydiler. Neremize denk gelirse vuruyor ha vuruyorlardı. Boynuma denk gelen iki tekme darbesi beni iyiden iyiyeye sarstı. Soyulan elbiselerimi

giymeye çalışırken bir tekme de ağızıma geldi.

Birinci işkence seansı böyle bitince sürüklenerek doktorun bulunduğu yere götürüldüm. 01052 sicil numaralı doktor, muayene kabul edip etmediğimi sorduğunda, "Hayır" yanıtını verdim. Onun üzerine gardiyanların zor kullanması sonucu tansiyonum ölçüldü. Ben kendisine:

"Sen ne biçim doktorsun? Bu durumda insanın tansiyonu yüze bile çıkabilir," dediğimde doktor alaylı alaylı gülerek:

"Hipokrat Yemini etmişim değil mi?" dedi.

Tansiyonum ölçülünce doktor gardiyanlara götürülmem işaretini verdi. Koluma giren iki gardiyan beni doktorun önünden alıp berberin önüne fırlattılar. Kötü düştüm. Derhal koluma girip beni doğrultarak kafamı makinanın altına yerleştirdiler. Berber traşına başladı. Adam traş yerine yoluyordu sanki saçlarımı. Belki elle yolsaydı o kadar acı vermezdi. İkinci seans da böyle tamamlanıyordu. Sırada üçüncüsü vardı. Kollarıma giren gardiyanlar beni koridor boyunca dizilen diğer gardiyanların sopa, tekme, yumrukları arasından geçirerek yarı çıplak bir şekilde hücrelere doğru sürüklediler. Birçok arkadaşı çıplak soyduktan sonra, ayaklarından tutup kışlarına parmak batırarak sürüklüyorlardı.

Bu sürükleniş beni 1938'de meydana gelen bir olaya götürdü. Olay 1938 yılında Silvan'ın Karaalyan köyünde meydana gelir. Zaroya Aliya Yunus (Ali'nin oğulları Yunus)'un iki oğlu bir de yeğeni kaçaktırlar. Birgün bir alay asker tarafından etrafları çevrilir, çatışma çıkar. Bu üç firari sırt sırta vererek askerlerle çatışmaya girerler. Vuruşma günboyu sürer. Bir sürü asker öldürülür. Olanların hepsi de alınlarından vururlar. Sonunda mermileri bittiğinden üçü de orada vurulur, öldürülürler.

Babamın anlattıklarına bakılırsa vurulan bu üç kişi ibret olsun diye dönemin Alay Komutanının emri üzerine her biri bir atın kuyruğuna bağlanarak sürüklene sürüklene Silvan'a getirilir. Ama bununla da yetinilmez. Halka gözdağı vermek için ölümler Silvan'ın bütün cadde ve sokaklarında gezdirildikten sonra, cesetleri yıkanmadan elbiseleriyle bir çukura atılır. Bunların dini vecibeler dahi yerine getirilmeden bir çukura atılmaları Silvan'da halk arasında büyük üzüntü yaratır. Hacı Davut Yıldırım ismindeki tüccar gider, çukuru kazdırır. Üç cesedi de yıkatır, kefenletir, dini vecibeleri de yerine getirildikten sonra teker teker mezar açtırır. Bunu duyan yetkililer Hacı Davut'u "suçlulara yataklık"tan tutuklatır.

Dediğim gibi geçmişle yaşanan gün arasında egemen zihniyette fazla bir

değişiklik yok. Dün insanlarımızı atın kuyruğuna takip sürüklüyorlardı, bugünse gardiyanlara sürükletiyorlar.

Hücreye atıldığımda gözüme takılan ilk şey su musluğu oldu. Arkadaşlara o musluk suyunun içilip içilmediğini sormak istedim. Ama ağızım o kadar kurumuştu ki, bir tek sözcük dahi söyleyemedim. Uzanıp ağızımı musluğa dayadım. Sanki yaşamın kendisi akıyordu o musluktan. Elimi yüzümü de yıkamak istedim. Ama sadece elimi yıkayabildim. Halsizlik takat bırakmamış. Kapının önüne gelip oturdum.

Celal, Cafer ve Hüseyin'le aynı hücredeyiz. Onları benden önce getirmişler. Arkadaşlarla vahşet üzerine konuşuyoruz. O ara bir de çığlıklar duyduk. Sohbetimizi ister istemez yarıda kesmek zorunda kaldık. Arkadaşın biri "İşkence yapmak şerefsizliktir!" diye slogan atınca biz de ona katıldık.

"İşkence yapmak şerefsizliktir!" sloganıyla inliyordu hücreler. Ve peşinden, "İnsanlık Onuru İşkenceyi Yenecek!", "İşkenceler Bizleri Yıldırılmaz!", "Kahrolsun İşkenceciler!", "İşkencecilerden Hesap Soracağız!" sloganları...

Her hücreye tek tek girerek işkence yapıyorlar. Sıra bize geldiğinde 30-40 gardiyan hücremizin önüne yığıldılar. İşkencecilerin başında bulunan Başgardiyan Yolcu Yıldırım:

"Ayağa kalkın. Herkes hazırola geçsin!

Bundan böyle sayım ayakta alınacak. Burası başka cezaevine benzemez!" demeye başladı. Ama biz söylenenlere aldırmayıp oturmaya devam ettik.

Cafer:

"Xalo, sen kapının önünden beriye kay orası benim olsun", dediğinde, "Hayır, olmaz", yanıtını verdim. Çünkü Cafer'in beni kapının önünden çekme amacını anlamıştım. Dayağın şiddeti orada daha fazla olacaktı. Bu yüzden fazla dayak yemiyeyim istiyordu.

Bizim tehditlerine " ..in, cak, ... mez"lerine aldırmadığımızı gören Yolcu Yıldırım gorillerini üzerimize saldı. İkinci fasıl da böylece tamamlanmış oldu. Başgardıyan tamam diyene kadar bize vurdular, işkence yaptılar. O "tamam" deyince bizi bırakıp aynı şeyi diğer hücrelere de yapmaya geçtiler.

Yaklaşık bir saat kadar sürdü bu işkence ve baskılar. Bir yandan 35 günlük açlık grevinin verdiği bitkinlik, ölmemiz için çıkarıldığımız ölüm sürgünü, koşullar ve saatlerce süren cehennemi yolculuk, diğer yandan bütün bunları tamamlayan işkence, baskı, tehdit, ölüm ve vahşet. Herşey ne de inceden inceye planlanmış değil mi?

Bir günü işte böyle yolcu ediyoruz.

İşkence ve vahşete tanıklık eden bir gün daha kayıp gidiyor yaşamımızdan. Ve bir kara leke daha düşüyorlar tarihin notuna. Öfkelerse pimleri çekilmeye hazır

bombalar gibi bizde. Beyinlerimiz en ufak ayrıntıyı bile kaçırmaksızın olup bitenleri bir bir kayıt ediyor.

4 Ağustos sabahı saat 8 suları. Gardiyanlar koğuşlara dağıtılacak olanların isimlerini okuyorlar. Kulaklar pür dikkat okunan isimlerde. Sonunda benimki de okundu. "Burada" dediğimde de, hücremden çıkararak koğuşa götürüyorlar.

12. koğuşta olanlardan biri de İsmet Çelik. İsmet içeri düşmeden önce orduda başçavuşmuş. Siyasi davadan tutuklanmış. İsmet'e:

"Senin neyine gerekti bu işler? Kimsenin etlisine sütlüsüne karışmasaydın, karakol komutanlığına devam eder, üstelik dayak da yemezdin. Kimbilir belki de sen dayak atardın o zaman", diye takıldığımda;

"Dayağı başçavuşluğa tercih ederim. Ben halimden memnunum", yanıtını verdi. Bu sözler çok hoşuma gitti, o sevinçle de yatağıma çıktım.

Dağıtım işinin ardından, koğuşlar arası bağ kurma çabasına giriştik. Herkes bağırarak bulunduğu koğuşu ve koğuştakileri diğer taraftakilere aktarıyor. Gelen haberler çelişkiliydi. Kayıplar var. Durumu ağır olanlar var. Hüseyin Eroğlu ile Mehmet Yalçınkaya'nın işkence yapılan yerde cansız yattığı söyleniyor. Bunu gören Suat Baysal arkadaşın anlattığına göre; Yalçınkaya ve Eroğlu ringden sürüklenerek

indirilmişler, kapıaltında betona uzatılan arkadaşlardan o durumlarında tekmelemler altında isimlerini söylemeleri istenmiş; haliyle baygın olan arkadaşlardan tartaklamalarına ve tekmelemelerine rağmen isimlerini alamamışlar ve hatta tepki veremeyecek bir halde, koma durumunda olduklarını görmüşler; Bir gardiyan, Yalçinkaya ve Eroğlu'nu buna rağmen koltuk altlarından tutturup yumruklayarak isimlerini öğrenmeye çalışmış. Başka arkadaşların anlattıklarına göre ise; Mehmet Yalçinkaya kendisine ismi sorulduğunda cevap vermeyince, onu daha önce cezaevinden tanıyan 2. Müdür:

"Ooo! Bizim yakışıklı Yalçinkaya gelmiş!" diye suratına yumruklar savurmaya başlamış. Diğer bir müdür de orada koma halinde belki de cansız yatan arkadaşları tekmeleyerek:

"Şunlara bakın, eşşoğlu eşşekler leş gibi de kokuyorlar", diyormuş...

Hele Başsavcı Nural Uçurum, bir yandan işkencelere nezaret ederken diğer yandan da:

"Eşekoğlu eşekler, soyunsanız da bu duruma düşmeseniz olmaz mı?" diye küfürler savurmuş.

Bir müddet sonra da Mahmut Barık'ın ismi okundu. Mahmut Barık durumu ağır olduğundan hastaneye götürüleceğini sandı ve itiraz etti. Görevli, "Senin ziyaretçilerin varmış, idareden seni

çağırıyorlar", deyince doğrusu biz de gitmesinde fayda gördük. Mahmut gittikten kısa bir süre sonra geri döndü. SHP milletvekillerinden Fikri Sağlar, Sedat Doğan, Rıza Ullıman'ın birkaç kişiyle heyet olarak incelemeye geldiklerini, sorulan sorulara cevap verip geri döndüğünü söyledi.

Sevgili Leyla,

Koşušta birkaç gün kaldıktan sonra yeniden hücrelere alındık. Bu kez Faruk Altun'la aynı hücreye düştük. Hücreler korkunç sıcak. Kusmalar yaşamın bir parçası olmuş gibi birşey. Yer yer karşılıklı tartışmalar da oluyor.

Bu kez de sivrisineklerden yatamıyoruz. Mareşal Rommel'in tankları gibi vızır vızır içeriye akın yapıyorlar. Bir ara kalkıp birazını öldürdüm. Baktım bitecekleri yok, savaştan vazgeçtim. Sen buna bir nevi teslim olmak diyebilirsin.

Rahatsız olmamız için gardiyanlar ellerinden geleni ardlarına koymuyorlar. Gürültü yapmalar, höpürdete höpürdete çay içmeler, bardağı kırarcasına karıştırmalar, ulumalar gardiyanların rollerinden sadece bazıları. Bir de kapı önüne yemek koymalar var.

Kapı önlerine yemek konmasına bazı arkadaşlar tepki gösteriyorlar. Çıkışlar bana doğru gelmiyor. Bunu Faruk'a da söyledim. Faruk'a:

"Arkadaşların reaksiyon göstermeleri doğru değil. İstedğini koysunlar bizi etkilemez. Metanetli olmamız devrimci onurun, devrimci direnç ve iradenin ne demek olduğunu onlara da göstermemiz gerekir", dedim.

İdare kapılara yemek koyarak bizi etkileyeceğini, direncimizi kıracağını sanıyor. Ne büyük yanılğı, değil mi Leyla? Kendi acınacak durumlarına, iğrençliklerine ve nedenli alçaldıklarına bakmadan bizi dize getireceklerini sanıyorlar. Dünyada insanlar, insanlığa birşeyler verebilmek için didinip dururlarken, bizde sürekli geriye sayma var. Başka ülkelerin idarecileri insanların yeni olanaklar sağlamaya uğraşıyor. Ama ya bizde. Bizde insanlara nasıl daha çok eziyet ederiz mantığı egemen. Bir süre önce İtalya'da biyonik bir bebek haberi çıkmıştı. O aklıma geliyor. Sonra uzay çalışmalarında kaydedilen aşamalar. Bizim bulunduğumuz durum ve devlet vatandaş ilişkisinin bir karşılaştırmasını yaptığımda yüreğimin burkulduğunu hissediyorum.

Hücremizin önüne konulan tabaktaki patlıcan kızartması, pilav ve iki dilim kavuna bakıyorum. Faruk'la bakıştık.

"Ne güzel kokuyor değil mi?" dedim. Faruk güldü. Böyle durumlarda yani, açlık grevlerinin ilerlediği günlerde en küçük gürültü bile insanın beynine çakılan çivi gibi geliyor. Ama habere yönelik, en güçlü ses bile rahatsız edici olmuyor nedense.

Akşam oldu. Gazeteler verilmediği için haber arayışı içinde Ahmet Yavuz hücreden dışardaki koşullara seslendi. Revirin yanındaki koğuştan gelen haberler

arasında cezaevi kapısında büyük bir topluluk olduğu, Alman Yeşiller Partisi'nden ve SHP'den bazı milletvekillerinin geldiği de var. M. Ali Eren'in de gelenler arasında olduğu söyleniyor. Bu haber kendi aramızda yorumlara neden oluyor. Herkes kendince bir yorum getirmeye çalışıyor. Bense bunu dış kamuoyunun artmasına bağlıyorum.

Bu konuşma ve yorumlar bitince arkadaşın biri "Xalo bir şiir okusana" diyor. Aslında okuyacak durumda değilim. Çünkü boğazım kupkuru. Ama arkadaşı kırmak da istemiyorum. "Olur" diyerek Cigerxwin'un bir şiirini okudum.

"Ey Heval Robson

Ey heval Robson, dengbêjê cihan
Paşverê selam zana û însan
Gernas û rênas, dijminê Dalas
Di ser ava re, di ser çîya re
Dengê te reş tê berçavême
Dengêteyê xweş xweş tê guhême
Ev xebata dide me lerzan
Kêferate te didime herzan
Pir ji te tirsin axa û dehqan
Xwedî sermeyan ji hev dipirsin
Divêjin reşik çawa şîyarbûn
Destê hev girtin li ber me rabûn
Dalas ditirsî weki Mak Arsi
Dibin piyare bi tac û kursî"

Şiiri okurken zorlandığımdan olsa gerek biraz terledim. Sırtımı duvara vererek dinlenmek istedim. Galiba kendimi hiçbir zaman bu kadar yorgun hissetmemiştim. Benim şiirimden sonra bu kez Hüsnü, Kürtçe "Diyarê Muşa Şewiti ketim nav vi dara" (Yanık Muş'un diyarına düştüm) türküsünü okudu.

O kadar da güzel okudu ki anlatamam. Bir an için de olsa yorgunluk ve sıkıntılar unutuldu. Kendimi ferahlamış hissettim. Aklım arkadaşlarda. Direnişleri destanlaştıran kızıl süvarilerde. Hastanedeki arkadaşları düşünüyorum.

Sevgili Leyla iki kayıp verdik bir sürü sakatlık vesair tahribatlar. Neyi hatırladım biliyor musun, şöyle Kürdistan tarihi gözlerimin önüne geldi. Acaba dünyada Kürt halkına benzer başka bir halk var mıdır, dört parçaya bölünmüş, bunca yıl savaşan, yakma, yıkma, sürgün, zindanlar, yaşamış, dahası bu kadar katliam görmüş, bugüne dek ayakta kalmış, hala direnmekte, başkaldırıda, kurtuluş çabasında. Hiç zannetmem. Hele i... a gidenlerin, mahkemelerde, idam es... da attıkları sloganlar, Şeyh Sait, Bave Tuyo (Hacı Axti) Doktor Fuat olayı idamdan iki saat önce karısı ile buluşması, dünyada benzeri var mıdır, Haneli Kaso Ağa, Motke'nin Toni Köyü muhtarı Çeçen ve oğullarının diri diri

kaynar suda haşlanmaları, ya Dersim'deki katliamlar? Bu güzelim, direngen halkın yarattığı kahramanlıklar, Seyit Rıza, Bese, Ali Şer, Baytar Nuri gibi daha nice kahramanların ödün vermeden savaşıp ölümüne gitmeleri. Ağrı isyanında İhsan Nuri ve arkadaşları az mı güzel şeyler yarattı, iyi niyet ve de talihsizliklerin kurbanı oldular. Tarih boyunca Kürtler hep iyiniyet gösterdiler ama sürekli arkadan vurularak kandırıldılar. Ah, ah Kadi Muhammet hatırıma geldi. O kahraman, büyük önder halkına daha çok acı yaşatmamak için bile bile teslim oldu ve idama gitti. Teslim olmadan önce General Barzani'ye Kürdistan Bayrağını teslim ederken, ben gidiyorum, bu sancağı sizlere emanet ediyorum; şimdiden boğazım doldu gözlerimden yaş damlacıkları inmeye başladı, galiba yazamayacağım, burada bırakıyorum.

Evet Sevgili Leyla biraz daha içimi dökeceğim. Bunlar burada dursun sana Kozluk'ta Maksudik köyünden Abdullah'tan bahsedeyim. Lider değil ama bir halk kahramanı. Sene 1966-7. Doğu mitingleri için köyleri dolaştığımda Şelmo mintikasına gitmiştim. Gece Meksudik köyünde bir evde misafir oldum. Ev sahibi şimdi sana anlatacağım Abdullah'ın oğludur. Abdullah'ın karısı hala yaşıyordu, artık gözleri görmüyordu ama anlatımları çok canlı idi, konuşurken hala o dönemi yaşar gibi oluyordu. Ben daha

önce de Abdullah hakkında birşeyler duymuştum, o gece canlı tanık gördüğüm için daha da dikkat kesildim. Abdullah ve Şeyh Sait isyanında Malabade çayında imha edilen bir alay asker olayında önemli rolleri olmuş. 32 eri de esir alarak köye götürdükten sonra 2 ay tarlada beraber çalışmışlar, onları incitmeden beraber yemiş içmişler. İsyana bastırıldıktan sonra bu esir erleri serbest bırakıp evlerine göndermişler. Daha sonra hükümet kuvvetleri baskınlar düzenleyerek köyleri yakıp yıkmakta, o yörede de Abdullahı bahane etmekteymiş. Abdullah hükümet kuvvetlerine haber göndermiş, eğer köy baskınlarını durdurursanız gelip teslim olacağım demiş. Daha sonra teslim olmuş. Diyarbakır'da ilk idam edilen 14'ler arasında yer almış. Böyle dar günlerde halkını terk etmeyip canı pahasına ölüme giden kahramanlar hangi millette görülmüştür? Lider dediğinin sıkıntılı günlerde halkını terketmeyerek onun acılarını yüreğinde hissettiği olmuştursa da ben duymadım.

Abdullah'ın karısı bunları anlatırken askerler için ne dese beğenirsin, "Zavallılar Ramazan ayında onları çaya döktüler, çoğu boğularak öldü". Ben kendisine peki devlet güçleri askerler köyleri yakıp yıkıyordu, insanlar, hayvanlar samanlıkla birlikte yakılıyordu, bunlar da günah değil miydi dediğimde, "He ya öyleydi", sözleri hafifçe dudaklarının arasından dökülüyordu.

Sevgili Leyla, bu, Kürt halkının hiç terk etmediği yapısal bir özelliğini, iyiniyetini göstermektedir. Yalnız bunlar da değil, şöyle Kürdistan tarihine bir bak, tarihin her döneminde başkaldırılar ve kahramanlıklara rastlarsın.

Kürt halkının başını belaya sokan hümanizmasıdır ki, Kürt halkı zamanında ipin ucunu kaçırap dört parçaya bölündükten sonra bugüne dek hala özgürleşmedi. Sürekli başkalarına iyi niyetle yaklaşmış, artniyet taşımadan, sözünü tutmuş, ama sürekli arkadan hançerlenmiş.

Baksana Seyit Xanê Kerê, bir çatışmada ne diyor, (Nîşane li askera negîrîn gunene esker kurê xelkine, çavê de u baveran, zaru reçe wan li Rîla wanîn, Nîşane li çavuşu seritliya bigren) Nişanı arkerlere almayın günahdır, anne ve babaları çoluk çocuklarıyla gözleri yollarda beklemektedir, nişanı çavuş ve subaylara alın, diye tebasına seslenmektedir. İşte dünyada eşine benzerine rastlanmayan çarpıcı bir örnek. Savaşta olacaksın, çarpışmada askerlere ateş etmeyeceksin, kimin vurulup, kimin vurulmayacağını seçeceksin, hiçbir yerde benzeri görülmemiş bir olay bu.

Bugün de öyle değil mi? Baksana siyasal partilerdeki çalışmalarımıza. Hep dürüst davrandık, kendi hareketimizin kaderini başkalarının emir ve direktifine

birakarak hareket ettik, onlar da bizimle sürekli oynadılar.

Türkiye solu içindeki çalışmalarımız da öyleydi, hepimizin bildiği gibi. Türkiye Kürtleri (Başur) hiçbir zaman kendi başlarına hareket etmemişler, solda olsun sağda olsun, siyasal parti, dernek veya gençlik hareketlerinde olsun, sürekli Türkler başı çekmiş veya kazara Kürtlerden biri baş olmuş ise de, yine Türklerin emir ve direktifleri doğrultusunda hareket etmişizdir. Her zaman onlar söylemiş, biz alkışlamış, arkalarından koşmuşuz, onlar konuşmuş, yazmış biz ezberlemişizdir. Bu yüzden değil miydi kendi Kürt gerçeğimize ters düşmüş, inkâra varan tavırlarımızla, sosyalizm, devrimcilik adına, bilmeyerek halkımıza ihanet etmişiz. Bizlere Kürt sorunu sosyalizmin içindedir, bu soruna dokunmak yanlıştır, emperyalizmin işine yarar, bu şövenizmdir, milliyetçiliktir, devrimci kişi temel sorun olan emek sermaye çelişkisini şiar edinir, kurtuluşu komünizmde bulur, ulusal sorunlar talidir denirdi. Özellikle bir arkadaşımız Kürt sorununu ortaya atınca yine başka bir Kürt arkadaş tarafından, canım sen de, senin yaptığın düpedüz Kürt milliyetçiliğidir, sosyalizm tesis edildiğinde zaten bu sorun kendiliğinden hal olur derdi. Orada bulunan bir Türk arkadaş hemen elini, o arkadaşın sırtına vurarak, işte komünist dediğin böyle olur diye onu tastikler, o inkarcı Kürdün ağız

kulaklarına vararak haz duyardı. Diğeri de Kürtçü olarak eziklik duyardı, ama bugün Türk solu içinde çok güzel gelişmeler vardır.

Sevgili Leyla, bir başka ilginç ve korkunç sapma da Irak Kürdistanı'ndaki (Bakur) Kürt halkının meşru savaşı idi. O büyük önder Mustafa Barzani'nin başlatmış olduğu ulusal kurtuluş hareketi asırlardan beri jenosite uğramış, sürgünde, zindanlarda çürümüş, ezilen Kürt halkının, meşru davasını bile inkâra kalkışıp ona saldırılarda bulunuyorduk. Kürt halkına karşı kimyasal silahlar kullanılıyordu. Halk ölümle sokaklarda sürüklenirken, biz orada feodalizmin önderliğindeki Kürt hareketi gericiydi, o hareketten yana olmak sosyalizme karşı olmaktır, Sovyetler Birliği'nin Irak faşizmine verdiği silahlara kılıf uydurarak, sosyalizmin ayakta kalması için dünyanın geneline parçalar kurban edilir deniliyordu. Bu haksız ve de vahşiyane düşüncelerle hepimiz Barzani'ye feodal gerici diye saldırıyor ve o masum Kürt halkının kutsal davasını görmemezlikten geliyorduk. Ya da anlayamıyorduk ve de o öndere feodal diye saldırıyorduk. Şimdi daha iyi anlıyorum ne kadar yanlışlar yapmışız ve de baltayı kendi ayağımıza vürmüşüz.

Sevgili Leyla, baksana insanlar katledilecek, bu katliamlar sosyalizmin kurtuluşu olarak meşrulaştırılacak, aslında bunlar biraz da bizim bilinçsizliğimizden ve zavallılığımızdan kaynaklanıyor. Her Kürt ulusal kimliğine yönelik girişimleri milliyetçilik sayıp, milliyetçiliği gericilik diye adlandırmışız. Oysa ezilen ulusun milliyetçiliği gericilik değildi. Bunu ırkçılıkla karıştırıp kendimizi aldatmışız. Dahası Kemalizmin Kürt halkının Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşumundaki etkinliğini inkâr, Kürt halkının asimilasyona uğratılması çabaları, solun önünü tıkamak, dejenere etmek için adeta ajan rolü oynamıştır ki, Kürt halkının meşru hakları bugüne kadar inkâr edildi, solun da bugünkü durumuna düşmesine neden oldu, en acayibi de Kürt dilinin yasak oluşu ve Kürtçe konuşanlardan kelime başı para cezası alınması idi.

İki kayıp var. Acaba öldüler mi? Şayet öldülerse hükümetin düşmesi gerekir. Çünkü başka ülkelerde olsa böyle bir olay hükümetlerin düşme nedenidir. Bizde de en azından Bakanın istifa etmesi gerekir diye düşünüyorum. Çünkü her namuslu insanın böyle davranması beklenir.

Sırtım duvarda, dışarda oluşan muhalefeti düşünüyorum. İdare gazeteleri yasaklamış olduğuna göre bir şeyler olduğu

muhakkak. Bu kadar baskı, bizlerin her şeyden soyutlanmamız, kanımca iktidarın sıkıştığına delalettir. Bu sıra Eskişehir'deyken açlık grevinin 25. gününde o günkü gazetelerde İnönü ve Demirel'in demeçlerini hatırladım. Demeçlerinde devletin taviz vermemesi doğrultusunda açıklamaları vardı. Hükümetin üstümüze gelmesi, isteklerimizin insani oluşu, /şayet iki kişinin öldüğü doğruysa -ki doğrudur-, bir görevli bize dün kaş-göz arasında söylemişti / o zaman bizim üzerimize bu kadar gelmeleri imkansız. Esas sorun muhalefetin iktidarın yanında yer almasındadır.

Bu ara yüksek bir ezan sesi geldi. Saate baktım 10'a yirmi var. Araya bir ezan sesi daha girdi. Bir daha, bir daha... Derken dört beş yerden hoparlörlerin gür sesleri arasında ortalık ezan seslerine boğuldu.

Sevgili Leyla, ilk defa bu kadar caminin yan yana olduğunu ve bu kadar yüksek frekansla ezan okunduğunu duyuyorum. Bu hususta Kürdistan'ın dine çok tutkun olduğunu biliyordum. Ama burası, yani Aydın daha mütaassıp. Ve camilerin çokluğu dikkatimi çekti. Yoksa bizim Kürtler buralara akın ettiler de bundan mı?

Alt kattan acı bir kusma sesi geldi. Bir insanın ciğerinin ağzından çıkması gibi...

Bir sessizlik.. Bir arkadaşın çok kötü olduğu belli. Herkeste durgunluk devam ediyor. Kusan arkadaşın kim olduğu merak ediliyor. Yerimden sesleniyorum:

"Kusan kim?"

"Hasan Şerik" dediler. Durumu kritik. Kan kustuğu söyleniyor. Durumdan haberdar olan gardiyanlar panik içinde gelip Hasan'ı hastaneye götürdüler. Kafamın içi sorularla dolu. Geceyi de bu şekilde nöbette sabahlayarak geçiriyorum. Sivrisinek sokmasından dolayı her tarafım kıpkırmızı. O kızaran yerler bir de kaşınıyorki.. Bir taraftan kaşınırken, diğer yandan da yan duvarlara bakıp sivrisinekleri arıyorum. Tepemde iki üç tanesini görüyorum. Çok kızmışım. Onlara saldıracak takati kendimde bulamadığımdan, kızgın kızgın kaşınmaya devam ediyorum.

Faruk, gardiyandan yan hücreden bir sigara getirmesini istedi. Ama gardiyan hemen "yasak" dedi. Burada neyin yasak olup neyin yasak olmadığını kestirmek güç. Sınırın nerede başlayıp nerede bittiği, kriterin ne olduğu belli değil. Herşey gardiyan, müdür veya savcının iki kanlı dudağı arasından çıkacak sözlere bağlı. Gardiyan gidince kendimiz yandan sigara almaya koyulduk. Yan hücredeki arkadaşlar sigarayı bizim hücre kapısının mümkün değil. Bunun üzerine Faruk, gömleğini parmaklık arasından kement gibi atarak öyle çekiverdi.

Diyarbakır 5 No'lu zindanında yattığımda da sigara yasağına çok tanık olmuştum. Orada da sigara zaman zaman bir baskı aracı olarak kullanılmıştı. Ancak böylesine ilk kez rastlıyorum. Açlık grevindeki insanların sigarasının kesildiği ve bir baskı aracı olarak kullanıldığına ilk kez tanık oluyorum. Yaşadıkça kimbilir daha nelere tanık olacağız.

Yaşanılan vahşeti, barbarlığı gördükçe kafam sık sık eski günlere gidiyor ve halkımızın meşhur bir sözü canlanıyor dilimin ucunda: "Zilemê dewleti Romê baveri nabe" (hükümetin adamına ve Türke güven olmaz)... Dayım Şeyh Yahya zaman zaman geçmiş dönemlere ait bazı anılarını anlatırdı. Bunlardan birinde 1914 yıllarında Ermenilerin katli helaldır" şeklindeki bir fetva ve fermanın çıktığını anlatmıştı. Bu arada, devletin emirnameleri ile Ermenilerin öldürülmeleri hususunda karar verilir. Bu meyanda Ermenileri saklayan ve barındıranların da cezalandırılacağı emri çıkarılır. Ermeniler hem kendilerini savunurlar, hem de kaçma imkânlarını arayarak, başta Erivan, Suriye olmak üzere başka yerlere giderler; ya da genelde Ermeni ağırlıklı olduğu için zaman zaman Silvan'da silahlı çatışmalara girerler. Duruma göre saklanmaya çalışırlar. Hatta çoğu zaman Kürtler Ermenileri saklayarak, başlarına bir bela gelmemesi için, onları himayelerine alıp korurlar.

Veya kaçmalarına yardımcı olurlar. Dayım bunları bana anlatırken, karşılaştığı bir olaya da değinmişti. Olay şöyle: Dayım bir gün iki arkadaşıyla, bizim Bahçe köyünün yanındaki Hasun mağaralarına gider. Köyün yakınlarında olduğu için Hasun köyümüzdekilerin sürekli uğrak yerlerindedir. Bir gün mağaralara tırmanırken, bir mağarada üç kişiyle karşılaşır. Uzun bir sigara ve sohbet faslından sonra, dayımlar, müsaade isteyerek oradan ayrılırlar. Dayım arkadan yürür, mağarada bulunanlar, yani üç Ermeni dayımgile ateş eder, öndeki iki kişiyle dayım kendilerini sol tarafa atarak, kurşunlardan korunmaya çalışırlar. Bu saldırı sırasında dayım sol kulak memesinden bir kurşun yer, iki arkadaşı orada bekler, kapıyı tutmaya çalışırlar. Dayımsa köye gelip olayı anlatır, haber diğer komşu köylere de gider. Silvan jandarma komutanı da haber aldığı için gelip bu üç Ermeni ile çatışmaya girerler. Uzun bir çatışmadan sonra, Ermenilerin biri vurularak düşer, diğer iki kişiye karşı çatışma sürer. Bunun üzerine komutan dayıma, "Şeyh Yahya onlara seslen, teslim olsunlar. Yemin ederim onları öldürmeyeceğim. Onlara baht verdiğimi, Kur'an'a el koyduğumu söyle. Aşağı insinler kendilerine hiçbir zarar gelmeyecek", der. Dayım onlara doğru giderek kendilerine komutanın sözlerini iletir, onlar da bu sözlere

güvenerek aşağı inerler. Aradan çok bir zaman geçmeden de komutan abdest alma bahanesiyle suya iner, suya varmadan da askerler bu iki Ermeniye ateş ederek onları orada öldürür. Dayım bunun üzerine komutana dönerek şöyle der:

"Bu yapılan insanlıkdışı bir olaydır. Baht verdik, Kur'an üzerine yemin ettik komutan! Sizse tutup onları öldürttünüz!"

Komutan, "Haberim olmadan oldu, yanlış anlaşıldı herhalde", diyerek işi geçiştirir. Dayımın bu sözleri beni TC'nin kuruluş dönemlerinde cereyan eden olaylara götürdü. Mustafa Kemal Lozan görüşmeleri sırasında Kürt milletvekillerine görüşlerini sorduğunda, Dersim (Tunceli) milletvekili Hasan Hayri bu konuda şunları söylemişti:

"Ben söz aldım ve Kürtlerin Türklerden ayrılmayacaklarını, kati bir lisanla anlatıp, bugüne kadar cereyan etmiş olan hadiseleri sayarak tarihten isbata çalıştım. Bu sözlerimden son derece memnun olan Mustafa Kemal sevincinden ayaklarını yere vuruyor ve beni çılgınca alkışlıyordu. Hatta ertesi gün Kürt milli kıyafetleriyle Meclis'e gelmemi benden rica etti. Ben ve diğer Kürt mebus arkadaşlarım ertesi gün Kürt milli kıyafetiyle Meclis'e geldik. Ve Lozan Konferansı'na telgraf çekerek Kürtlerin Türklerden ayrılmayacağını söyledik."

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra alelacele seçimlere

gidildi. Seçimlerle Lozan Antlaşması'nı onaylayacak Meclis'te sorun olabilecek tüm Kürt milletvekilleri tasfiye edildi. 1924 Anayasası'na Türklük egemen kılındı, resmi dil Türkçe olarak benimsendi. Yani kısa bir süre önce Kürt ve Türklerin olan Meclis, Eylül Ekim 1923'de artık sadece Türklerin oluyordu.

Ancak iş bu kadarıyla da kalmaz. Dersim halkına sakin olmalarını tavsiye ettiği halde Meclis toplantılarına Kürt milli kıyafetiyle gittiği gerekçesiyle Hasan Hayri'yi (halbuki M. Kemal Kürt milli kıyafetiyle gelmesini istemiştir) idam cezasına çarptırır. Hasan Hayri gerçeği geç görür, ama yine de idam edilmeden önce:

"Yaşasın Kürt milleti! Ey Kürt şehitleri işte Hasan Hayri de sizlere kavuşuyor", diye seslenir.

Dönen oyunlar yalnızca bununla da sınırlı değildi. Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Sovyetler'den çağrılması ve boğdurularak öldürülmeleri de yine bu oyunlardan biriydi. Ve bunun gibi nice nice olaylar. Bir çok insan öldürüldü. Bu örneklerden dolayı dayım, "Hiçbir zaman hükümete ve Rom adamına güvenmeyin," derdi.

Arkadan vurma ve ırkçı politika hep ağır basmıştır. Bütün bu hesapların sonucu değil mi Kürdistan'daki yapılanma?

Daha sonra Kürt halkını inkâr ve asimile etme esasına dayalı hazırlıklara

girişildi. Özellikle Lozan Antlaşması döneminde Kürdistan'da bazı ağa, şeyh, molla, diğer önemli şahıslar satın alınarak Kürt halkının Türklerle beraber yaşayacağı, onlardan ayrılmak istemediği şeklinde teller imzalatılıp Lozan'a gönderildikten sonra çıkan 1924 Anayasası'yla herkesin Türk olduğu varsayıldı, Türkiye'de Kürt yokmuş gibi yapılan yasal düzenlemelerle Kürt halkının önü kapandı, ikinci sınıf vatandaş olmaya mahkum edilerek, kuyruklu Kürt denip sadece aşığılamalarda baskı aracı olarak kullanıldı.

Sevgili Leyla, bununla kalınmadı. Kürdistan'ın bütün kasaba ve köylerine ajanlar yerleştirdiler. Bu ajanlar ya memur olarak görevlerini idame ettirdi ya da dini müesseselere yerleşerek buraları kullandılar. Anadolu'nun muhtelif yerlerinden gelerek medreselerde imamlık ya da din talebeliği yaparak ajanlık görevini yürütüyorlardı. Ajan memurlar buldukları muntikanın güçlü şeyhlerine mürit olurlardı. Her hafta muntazam olarak dini ayin için şehre giderler; buna paralel Kürdistan'daki ağa ve şeyhlerden de ajan olarak veya devlet çarkından yararlandırılıp istifade edilenler vardır.

Bu kurulu çarklar Kürdistan'daki bütün yerel çelişkileri öğrenip ona göre Kürdü Kürde kırdırma politikasını ustaca

uygulamaktadırlar. Bunların ürünleri değil midir ki hala Kürdistan'da hüküm süren birbirini yeme politikası...

Ama bu böyle gitmeyecek, yüzyıllardır bu kadar savaşımlardan gelmiş, katliamlar, zindan, sürgün, yıkım yaşamış bugünlere kadar ayakta kalmış, hala yaşama savaşını sürdüren bir ulus, bugünleri de atlatarak çözüm getirecektir. Buna inanıyor ve de bunun yakın olduğunu görüyorum.

Baksana cezaevindeki direnmelere, Kürt gençlerinin ölümleri pahasına yarattıkları eylemlere. Şeyh Sait dönemindeki İstiklal Mahkemeleri'nde ve kırsal alanda Kürt halkı öldürüldü, idam edildi. Bu öldürme ve idam kararını verenler ellerini kollarını sallıya sallıya caddelerde dolaşıyordu. Bu ölenlerin yakınları hiç çit çıkarmadan, olanlar normalmiş gibi davrandılar veya birşey yapma bilinci olmadığından o günün olayları sadece ağızdan ağıza anılar şeklinde anlatılarak günümüze intikal etti.

Ama bugün öyle değil. O günlerin insanların çocuk ve torunları bugün davası uğruna ölümü selamlıyarak ölüme gidiyorlar. Bu aynı zamanda sömürgecilere ben eski Kürt değilim demektedir, dahası geleceğin kurtuluşta olduğu ve de ona gittiği mesajını vermekteler. İşte burdan yola çıkarak kurtuluşun yakın olduğu yargısına varıyorum.

Sevgili Leyla,

Günümüz arkadaşların, kusma, şarkı ve şiirleriyle dolarken, sıcaklığın beni zorladığı bir geceyi daha bu hengameler içinde geride bırakıyorum. Diğer hücrelerden patırtılar geliyor. Sanırım herkes sivrisinek avında. Bu duygular içinde dalmışım. Meşgul olabilecek hiçbir şeyimiz yok. Monotonluk içinde günleri itekliyerek zamanımızı geçiriyoruz. Tek eğlencemiz, şiirler, türküler, şarkılar ve tadına doyum olmayan o sohbetler. Sohbetlerin yeri bir başka oluyor.

Faruk:

"Xalo, alt katta bir hücre boşaldı, istersen oraya inelim. Belki orada sivrisinek daha azdır", dediğinde "peki" yanıtını verdim. Gardiyanı çağırıp alt kata inmek istediğimizi söylüyoruz. İlk kez bir talebimizi reddetmeden "tamam" diyerek kapımızı açtılar.

Yürüyecek durumda olmadığımız için kolumuza girmek istediler. Fakat reddettik. İlk kez alt katedeki insanlardan böylesine tiksindiğimi görüyorum. İçim, kin, nefret dolu. Koluma girmeye çalışan bir gardiyana "bırak beni" diyerek, domuza el sürmeyi günah sayan müslümanlar gibi, tiksintiyle kolumu çekip kurtardım ondan. Olmaz olsun onların desteği düşüncesiyle, düşe kalka yürümeyi yeğledim.

Garip bir çelişki değil mi sevgili Leyla, yıllardır hem onlar için mücadele ver, hem de onlardan tiksın! İnsan gardiyanların bu durumuna üzülmeyen edemiyor. Zavallılar emekçi oldukları halde emekçi olduklarından bile habersizler. Kavgamızın onların da kavgası olduğunun bilincinde olmamaları, onlar açısından büyük bir talihsizlik, keza bizler için de öyle.

Hücrelerin önünden geçerken arkadaşlarla selamlaşıyorum. Herkes bir deri bir kemik kalmış. Ama gözlerdeki o inanç, o umut ışıkları alev alev. Moral abidesi gibi çocuklar. Onları böyle kabına sığmaz gördükçe göğsümün kabardığını, duygularımın yüreğimi dalgalandırdığını hissediyorum. Hepsini tek tek öpmek geliyor içimden. Ama bunun ne yeri, ne zamanı. Bu duygular içinde merdivenlerden yavaş yavaş indirilerek hücrelerimize getirildik. Yeni hücrelerimizde pek sivrisinek görülüyor. Kapımız kapanınca komşu hücrelerle sohbet ediyoruz. Karşılıklı hal hatır sormalar, takılmalar bitince, arkadaşlar bir şiir okumamı istiyorlar. Onları kırmayıp C. Sıtkı Tarancı'nın şu dizelerini okuyorum:

"Ne doğan güne hükmüm geçer
Ne halden anlayan bulunur
Ah aklımdan ölümüm geçer

Sonra kuş, bu bahçe, bu nur
Ve gönül tanrısına der ki
Pervam yok verdiğin elemden
Her mihnet kabulüm
Yeter ki gün eksilmesin

penceremden..."

Benim şiiri İrfan'ın türküsü izledi.
Kulaklarımızın biri sürekli durumu
ağırlaşanlarda. Kanama geçirenler,
genelde ya hastaneye götürülüyor ya da
cezaevi revirine kaldırılıyor. Hergün biraz
daha eriyor, biraz daha bitkinleşiyoruz.
Kulaklarım da çok hassaslaşmış durumda.
En ufak ses dahi beynime vuruyor.

Hiç beklemediğim bir sıra birkaç
gardiyana müdür yanıma gelip bir
ihtiyacımın olup olmadığını sordular;
"Özel bir ihtiyacım yok", dediğimde de
çekip gittiler. Bu bir yerde onların
sıkıştığını gösteriyor. Faruk'a;

"Dışarıda bana yönelik haber ve
söylentiler var galiba. Yoksa bunlar durup
dururken gelmezlerdi", diyorum.

Düşmanlığın da kendine göre bir adabı
olmalı. Bizimkilerde ise bu bile yok. Son
derece sefil, zavallı ve şaşkınlık. Üstelik
bunları Türk halkı adına yapıyorlar. Oysa
onların bu yaptıkları Türk halkına karşı
işlenen bir suç, tarihe sürülen bir kara
lekeden başka birşey değil.

Onuncu hücrede yer boşalınca Faruk
oraya, kardeşinin yanına gitmek istedi.
Gardiyanı çağırıp söyledik. Gelip Faruk'u

istediği hücreye götürdüler. Faruk gidince de benim yanıma Memet Dirlik'i getirdiler. Memet'i tanıman lazım. Eskişehir'deyken aynı blokta kalıyorduk. Ziyarete geldiğinde onları "Maraş'ın kasabasından olurlar" diye tanıtmıştım. İçtiğimiz dağ çayının da o arkadaşlara geldiğini söylemiştim hani.

Memet'i ilk gördüğümde tanıyamadım. Eğer renginin kızillığı belleğimde kalmamış olsaydı, belki de hiç tanıyamazdım. Bir cenaze gibi olmuş, tanınacak halde değildi. Gardiyanlar, onu bir ceset gibi getirip hücreye bıraktılar. Nefes alışverişleri düzensiz. Kusunca ağzından kan geliyor. Bir gecemiz, anılara dönüşle geçiyor. Sabah gardiyanlara Memet'in durumunun ağır olduğunu söyledim, bir sedye getirerek onu revire götürdüler. Son görüşmemiz olacakmış gibi baktım peşinden. Gözyaşlarının birden sicim gibi akmaya başladı. Arkadaşların sağlık durumlarının gittikçe bozulması da içimi parçalıyor.

Yan hücrelerdeki arkadaşlar götürülenin kim olduğunu sorduklarında: "Memet..." yanıtını verdim. Onun üzerine Apo (Abdullah Uzun), "Xalo teni maye, ez werim ba te" (Yalnız kaldın yanına geleyim mi?) diyor. Ama ben kabul etmiyor, yerinde kalması ve Recep'e bakmasını söylüyorum.

Recep'in durumu çok ağır. O daha önce Diyarbakır'da da 49 günlük bir ölüm

orucuna katılmış ve belli fiziki rahatsızlıklar geçirmişti. Tedaviye muhtaç biri, beyin hücrelerinde zedelenme varmış sanırım.

Recep'le 1972'de de bir süre yatmışlığımız var. O zaman o 14 yaşında çocuktü. Erzurum'da 5 arkadaşıyla birlikte tutuklanıp Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı'na getirilmişti. Bir yıl tutsak kaldı. Hem çocuk oluşu, hem de Erzurum gibi bir yöreden geldiği için bütün arkadaşlar onu severlerdi.

Apo yeniden ısrar etti. Ancak yine kabul etmedim. Çünkü Recep'in yalnız kalmasını istemiyordum.

Bir sürü arkadaşın sağlıkları kritikleştiği için hastaneye kaldırılmış durumdadalar. Hücrelerdeki sayı da gittikçe düşüyor. Haber bakımından çok yoksunuz. Dış dünya ile bütün bağlarımız koparılmış, gardiyanların ağzından laf almak da oldukça zor. Ölümle koyun koyunayız. Ondan tiksiniyoruz, fakat korkmuyoruz. Herkeste ortak bir şıara dönüşmüş:

"Ya insanca yaşam, ya ölüm" şıarı.

Sevgili Leyla,

Eskişehir'de M Bloktan G Bloka giderken beni oraya çağırınlar daha önce Diyarbakır 5 No'lu zindanında koğuşlarına gittiğim ve henüz 15 gün dolmadan Kurban Bayramı ziyaretinde, cezaevi kapısında, ziyaretçilerle polis ve

jandarma arasında çıkan olayda senin tutuklanman benim de ertesi günü Eskişehir Özel Tip cezaevine sevkedilmemle 2. koğuşta bıraktığım arkadaşları kıramadım. Bu Kurban Bayramında çoktandır özlemini duyduğum seni, sevgili oğlum Ronay'ı, biricik kızım Ruken'i, uzun yıllardır görmediğim canım kardeşim Birsen'i görmek ve rahat bir ortamda sizlerle görüş yapıp biraz dertleşip hasret gidermek istiyordum. Oysa düşündüklerim olmadı. Bayram gelip geçti, bizse hala açlık grevindeyiz. Kızkardeşim Birsen'in kırk günlük tatili bitti. Haberim yok ama şimdi geri dönmüş olmalı. Gönlüm buruk. Onu görmeyi çok isterdim, çok! Ondan yıllardır özlemini çektiğim, İsveç'te bulunan diğer kardeşlerimden; Nedret'i, Mevlut'u, Sait'i ve çocuklarını soracaktım. Sevgili kardeşim Fikret'in ameliyatı da beni çok düşündürüyor. Onların durumu hakkında bilgi alacaktım. Birazcık olsun özlem giderecektim. Bütün düşündüklerim birer düş olup gitti. Şimdi açlık grevinin 52. günü. Hücremde tek başıma artık suyun bile acı geldiği bir durumda sizleri düşünürken, tek tesellim yakınına geldiğim, babamın ölümünden bu yana kendisini göremediğim kardeşim Şükran'ı, eşi Halit'i ve yeğenlerimi ilk ziyarette görmek olacak.

Bu sırada temsilci arkadaş gelip açlık grevinin anlaşmayla bittiğini söyledi.

III

Sevgili Leyla,
Sevinçlerimiz buruk,
İki ölü ve bir sürü tahribat.

Acı, gözyaşı ve süngülenen tarih!
Acılar, kederler, hasretlikler niye hep
bizler için?

İşkenceler, baskılar hep bize?

İnsanoğlunun gelişmesi süreci boyunca
devam eden; baskılar, işkenceler, sömürü
ve talanlar daha ne kadar devam edecek?

Temsilcilerden hasta arkadaşların
durumunu sorduğumda, "herkes iyi"
yanıtını verdiler. "İyi", "İyiyim" gibi
sözcükler artık alışılan sözcükler oldular.
Ölümlerle pençeleşenlerimizden dahi bu
sözcükleri duymak mümkün.

Koğuşlara gitmek için hücre
kapılarımızı açtılar. Herkes gelişi güzel bir
koğuşa götürülüyor. Geçici bir yerleşme
olduğu ya da öyle olacağı söylendiği için
kimse koğuşu önemsemiyor.

Merdivenlerden ağır ağır inip ana maltaya
geldiğimizde "3. Koğuş" dediler. Açılan
kapudan içeri girdik.

Sevgili Leyla,

Hücreden koğuşlara gelirken, yolda bir
sürü gardiyan gördük. Özellikle dikkat
ettim, hiçbirisi geçmiş olsun dileğinde
bulunmadı. Artık bu cezaevi personelinin

ne karakterde olduğunu sen düşün.

Koğuşa gelişimizden kısa bir süre sonra serumlar getirildi. Herkese serum verildiği bir anda da gardiyanlar 'İHD'nin gönderdiği bisküvi ve sütlerle içeri girdiler. Hortumdan süzülen serum damla damla bedenime yayılıyor. Bir yandan serum damlacıklarının düşüşünü seyrediyor bir yandan da halkıma olup bitenleri düşünüyorum.

Irak faşizminin dün Kürt halkına karşı uyguladığı baskı politikası, bugün ülkemizde de fazlasıyla sürdürülüyor. Kürdistan'da kimyasal silah kullanılarak bir halk, bir tarih kanla, zulümle yokedilmek isteniliyor.

Dağda, ormanda, köyde, kentte ve kısacası yaşamın her alanında insanlarımız, sorgusuz, sualsiz öldürülüyor, sürgün ediliyor, ev, tarla, bağ, bahçe ve ormanlar yakılıp yağmalanıyor, hayvanlar kurşunlanıyor.

Başta Genelkurmay Başkanı, bakanlar, kuvvet komutanları olmak üzere doğuda peşpeşe jenosid hazırlık toplantıları yapılıyor. Bir halkın imhası, bir dilin, bir kültürün yokedilmesi senaryoları hazırlanıyor.

Niye benim halkıma bunca zulüm, bunca baskı ve bunca sefalet? Kürdün Kürde kırdırılması?..

Halkımın kaybettiği yiğit evlatlarını düşünüyorum. Yüreğim kan ağlıyor. Tarihimiz gibi yaralıyım. Öyle doluyum ki

sorma Leyla, öyle dolu... Hele çok sevdiğim Dr. A. Kasımlu'nun ölümü... Bütün yaşamını Kürt halkının özgürlüğüne adanmış, büyük önder, büyük barışseverdi.

Onu bir abi gibi seviyor ve sayıyordum. İçinde bulunduğumuz bu vahşet ortamından fırsat bulup bir başsağlığı telgrafı, ya da mesajını dahi gönderemedim.

Şu an onunla, Paris'te, Diyarbakır'da, Mahabad'da geçirdiğimiz günler ve sohbetleri tek tek gözümün önüne getiriyor, onu kaybetmenin üzüntüsü ile kahroluyorum.

Evet, Kürt halkı büyük bir evladını daha kaybetti. Acımız büyük. Hepimizin başı sağolsun.

Başucumdaki seruma bakıyorum:
Henüz bitmemiş...

19 Ağustos 1989

EKLER

Cezaevleri Günlüğü

22 Haziran - 22 Ağustos 1989

22 Haziran 1989: Eskişehir Özel Tıp Cezaevi'nde iki ayrı tünel ortaya çıkarıldı. Tünellerden birinin L, diğ erinin I Bloktan kazıldığı açıklandı.

23 Haziran 1989: Ortaya çıkartılan tüneller sonrasında cezaevinde geniş bir operasyon düzenlendi. Alt katlar tamamen boşaltılarak, buradaki tutuklu ve hükümlüler zorla üst katlara dolduruldu. Ayrıca, tutuklu ve hükümlülerin bütün eşyalarına el konuldu.

25 Haziran 1989: Eskişehir Cumhuriyet Savcılığı, ortaya çıkartılan tünelleri kazan 9 kişinin suçlarını kabul ettiğini ve bu konuda dava açıldığını bildirdi. Tünellerin sorumlularının ortaya çıkartılmasına karşın, cezaevindeki baskılar bitmedi. Cezaevinde daha önceki açlık grevleriyle elde edilen tüm hakların geri alındığı öğrenildi.

29 Haziran 1989: Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, kalabalık bir gazeteci topluluğuyla birlikte Eskişehir'e gitti. Gazetecilere, ortaya çıkartılan tüneller gösterildi. Bu arada, tutuklu ve hükümlüler gazetecilere baskıların yoğunlaştığını ve insanlık dışı koşullarda yaşamak zorunda bırakıldıklarını bildirdiler. 80 kadar tutuklu, haklarının geri verilmesi isteğiyle açlık grevine başladı.

30 Haziran 1989: İHD Ankara Şubesi Başkanı Muzaffer İlhan Erdost, bir açıklama yaparak Eskişehir Cezaevindeki tünellerin "törens el bir havayla" basına gösterilmesiyle "cezaevleri gerçeğinin saptırılmasının amaçlandığını" savundu. Erdost, tüneller bahane edilerek cezaevlerindeki baskıların yoğunlaştırılmak istendiğini belirterek, şunları söyledi:

"Tünel teşhiriyle, cezaevlerindeki yoğun baskılara, baskıcı uygulamalara bir çeşit haklılık, bir meşruiyet arandığı kanısındayız. Kaçmak ve özellikle tünel açmak, doğal ki, bir suç oluşturur. Ama tünel açmanın ardında, 12 Eylül'ün yanlış uygulamalarının ve içerdeki yoğun baskıların etkisi de gözardı edilmemelidir. Tünel töreni,

bizde, cezaevlerindeki baskıların gerekçesi olarak gösterilmek ve esas konunun saptırılmak istendiği izlenimini uyandırdı."

3 Temmuz 1989: Açlık grevine katılan tutuklu ve hükümlü sayısı 200'e yaklaştı. Açlık grevindeki tutuklular, yaptıkları açıklamada, en temel gereksinimlerinin bile karşılanmadığını belirterek şöyle dediler:

"1 Ağustos Genelgesi'ni, çeşitli zorlama denemelerine karşın hayata geçiremeyen Bakanlık-Savcılık-İdare üçlüsü, tünel sonrası, meşruiyet zeminini yakaladıkları inancına kapıldılar. Üstelik sadece hak gaspıyla kalmadılar. Bunu en ilkel bir ölçüde mantığıyla yaparak, eşya ve yiyeceklerimizi yağmaladılar. Yaşam koşullarımıza saldıranların meşruiyeti asla yoktur."

4 Temmuz 1989: İHD Ankara Şube Başkanı Muzaffer İlhan Erdost ve SHP Milletvekilleri Rıza İlman ve Mahmut Alınak, Eskişehir Cezaevi'ndeki yaşam koşullarının düzeltilerek, açlık grevine son verilmesini sağlayacak girişimlerde bulunmak üzere Eskişehir'e gittiler. Erdost ve milletvekilleri, Eskişehir'de savcılık yetkilileri ve tutuklu yakınlarıyla görüştiler; ancak bakanlığın izin vermemesi nedeniyle cezaevindekilerle bu olanağı bulamadılar.

Erdost, İlman ve Alınak, aynı gün İHD Eskişehir Şubesi'nde tutuklu ve hükümlü aileriyle birlikte bir basın toplantısı düzenlediler. Muzaffer İlhan Erdost, basın toplantısında açlık grevindekilere şeker ve tuz verilmemesinin insanlık dışı bir uygulama olduğunu söyledi. İHD Eskişehir Şubesi Başkanı Hidayet Demirbilek, cezaevi koşullarının düzeltilmesini sağlamak amacıyla bir imza kampanyası başlatıldığını açıkladı.

5 Temmuz 1989: Eskişehir'de toplanan tutuklu ve hükümlü yakınları savcılığa giderek, cezaevindeki insanlık dışı uygulamalar nedeniyle yakınlarının hayatlarından endişe duyduklarını bildirdiler.

6 Temmuz 1989: Eskişehir Cezaevi'ndeki açlık grevine katılan tutuklu ve hükümlülerin sayısı 280'e yükseldi. Ankara'ya gelen tutuklu ve hükümlü yakınları çeşitli demokratik kitle örgütleri ile gazete bürolarına giderek, destek istediler.

7 Temmuz 1989: Adalet Bakanı Öltan Sungurlu, Bakanlığa gelen tutuklu ve hükümlü yakınlarıyla görüşmedi. Bakanla görüşme istekleri kabul edilmeyen tutuklu yakınları, güvenlik görevlileri tarafından bakanlık önünden uzaklaştırıldı.

9 Temmuz 1989: Eskişehir Cezaevi'ndeki açlık grevi 10. gü-

nünü doldururken, tutuklu ve hükümlü yakınları da Ankara'daki girişimlerini sürdürdüler. Bu arada bir açıklama yapan İHD Ankara Şube Başkanı Muzaffer İlhan Erdost, şunları söyledi:

"Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde, "tünel" gerekçe gösterilerek, baskıların yoğunlaşması ve açlık grevleri sonucu alınmış tüm hakların geri alınması üzerine başlayan açlık grevi, tutuklu ve hükümlülerin yeni katılımıyla ayrı bir boyut aldı.

Eskişehir Başsavcısı, televizyonda, tutuklu ve hükümlülerin 'siyasal' olarak nitelendirilmesini eleştiriyor, bunlar 'terörist' diyor. Sorduğumuzda, tüzükte 'terörist' olarak nitelendiği yanıtını veriyor. 'Terörist' siyasal bir terimdir. Yasalarda 'terörist' diye bir suç ve suçlu tanımı yoktur. 'Terörist' sözü, 1 Ağustos Genelgesi'nde yer almaktadır. Bu da, 1 Ağustos Genelgesi'nin, siyasal ve ideolojik bir anlayışla düzenlendiğini ve içerdeki insanı, Adalet Bakanlığının, 'tutuklu ve hükümlü' olarak değil, 'siyasal hasım' olarak kabul ettiğini ve baskıların temelinde bu zihniyetin rolünün önemli bir yer tuttuğunu gösteriyor."

12 Temmuz 1989: İnsan Hakları Derneği Eskişehir Şubesi, Eskişehir Valiliği tarafından süresiz kapatıldı. Tutuklu ve hükümlü yakınlarının barındığı İHD Eskişehir Şubesi'nin "sudan gerekçelerle kapatılması" tepkilere neden oldu. Şube Başkanı Hidayet Demirbilek, kapatma kararının iptali için İdare Mahkemesi'ne başvurulacağını bildirdi.

13 Temmuz 1989: Eskişehir Cezaevi'nde Kurban Bayramı açık görüşüne izin verilmedi. Açlık grevindeki yakınlarıyla görüştürülmeyen tutuklu ve hükümlü aileleri 4 günlük bayram süresince cezaevinin önünden ayrılmadılar. Aileler 4 gün boyunca jandarma ve polis kordonu altında tutuldular. Bu arada ailelere yardım eden ve ev bulan Ali Kanat ve Veysi Özgür isimli iki öğrenci tutuklandı. Tutuklu aileleri bayramın 3. günü Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Adalet Bakanlığı'na telgraf çekerek, yakınlarının hayatlarından endişe duyduklarını bildirdiler.

17 Temmuz 1989: Eskişehir Cezaevi'ndeki açlık grevi 19. gününü doldurdu. Şeker ve tuz almalarına izin verilmeyen açlık grevindekilerin sağlık durumlarının son derece bozuk olduğu öğrenildi. İHD Ankara Şubesi'nde bir basın toplantısı düzenleyen tutuklu yakınları, "Çocuklarımızın göz göre göre ölümüne gitmelerine seyirci kalamayız. Eskişehir Cezaevi'ndeki baskı başka hiç bir cezaevinde yok" dediler. Basın toplantısında konuşan İHD Ankara Şube Baş-

kanı Erdost, açlık grevinin ölüm aşamasına gelmeden sona erdirilmesi için Adalet Bakanlığına "Cezaevindeki yaşam koşullarının düzeltilmesi" çağrısında bulundu.

18 Temmuz 1989: Oltan Sungurlu ile görüşmek üzere Adalet Bakanlığı'na giden tutuklu ve hükümlü yakınlarını polis dağıttı. Tutuklu ve hükümlü yakınları daha sonra SHP Genel Merkezi'ne giderek Genel Sekreter Yardımcısı Cevdet Selvi ile görüştüler ve SHP'nin "etkili girişim"lerde bulunmasını istediler.

19 Temmuz 1989: Tutuklu ve hükümlü yakınları, Kızılay Meydanı'nda trafiği keşerek oturma eylemi yaptılar. "İnsanlık Onuru İşkenceyi Yenecek" ve "Evlatlarımızı Ölüme Terk Etmeyeceğiz" şeklindeki iki pankartı açan ve çeşitli sloganlar atan tutuklu yakınlarına polis müdahale etti. Bu sırada polisin tutuklu yakınlarına karşı zor kullanmasına karşı çıkan SHP Milletvekilleri Rıza İliman ve Tevfik Koçak, güvenlik kuvvetleri tarafından tartaklandı. Olayları görüntülemek isteyen gazetecilerden Can Polat da polis tarafından dövüldü. Tutuklu yakınları daha sonra topluca İHD Ankara Şubesi'ne gittiler. Bunun üzerine İHD Ankara Şubesi, polis tarafından ablukaya alındı. Uzun bir süre Şubeye giriş çıkışı yasaklayan emniyet görevlileri, Şube Merkezi'ni de basarak kimlik tespiti yaptılar. İHD Ankara Şubeden çıkan 5 kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınanlar, yapılan girişimler sonrasında serbest bırakıldı. Bu gelişmelerin ardından, 22 tutuklu ve hükümlü yakını İHD Ankara Şubesi'nde açlık grevine başladı.

21 Temmuz 1989: Tutuklu ve hükümlü ailelerinin temsilcileri TBMM Başkanlığı, Başbakanlık ve Anayasa Mahkemesi Başkanlığına başvurarak, açlık grevinin sona erdirilmesi için cezaevlerindeki sorunların çözümüne yardımcı olunmasını istediler. Eğitim-Der Genel Başkanı Feyzullah Ertuğrul da Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'ya telgraf çekerek Eskişehir Cezaevi'ndeki baskı ve yasaklamalara son verilmesini istedi. Ceyhan ve Sağmalcılar Cezaevlerinde açlık grevleri başladı. Eskişehir Cezaevi'nde açlık grevini sürdüren 20'ye yakın tutuklu ve hükümlünün sağlık durumlarının endişe verici bir biçimde bozulduğu öğrenildi.

22 Temmuz 1989: Eskişehir Özel Tıp Cezaevi'ndeki açlık grevi 25., İHD Ankara Şubesi'ndeki açlık grevi de 4. gününü doldurdu. Ankara'da açlık grevi yapan tutuklu yakınlarından Ayşe Özdemir, kalbinden rahatsızlanarak hastaneye kaldırıldı. Açlık grevini sürdüren tutuklu ve hükümlü yakınlarını ziyaret eden Yeşiller Par-

tisi Genel Başkanı Celal Ertuğ, "Sizin sorunlarınız, bizim de sorunumuzdur" dedi.

23 Temmuz 1989: Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, açlık grevlerinin "siyasi olduğunu" ve "taviz verilmeyeceğini" söyledi. Bunun üzerine bir açıklama yapan İHD Ankara Şube Başkanı Erdost, açlık grevlerinin siyasal bir eylem olmadığını belirtti ve "Bir tutuklunun, tutuklu olarak yaşayabilmesi için asgari ve temel gereksinmelerinin karşılanması bir taviz değil, ilgili bakanlığın yükümlü olduğu bir görevdir" dedi. Erdost, Sungurlu'yu "Eskişehir Cezaevi'ndeki sorunun, insani yönden çözümünü kilitlemekle" suçladı. Bu arada Ankara'da açlık grevi yapan tutuklu yakınlarından Zeynep Poyraz, Feride Kılıç ve Ayşe Özdemir hastaneye kaldırıldı. Eskişehir Cezaevi'nde de sağlık durumu bozulan tutuklu sayısının 32'ye ulaştığı öğrenildi.

24 Temmuz 1989: İHD Ankara Şubesi polis tarafından 2. kez basıldı. Şubeye gelen polisler, açlık grevi yapan tutuklu ve hükümlü yakınlarının kimliklerini tespit için tutanak tuttular. Tespit tutanağına, "13 kişinin açlık grevini sürdürdüğü, 3 kişinin de sağlık durumlarının ciddileşmesi üzerine eylemi bıraktığı" yazıldı. Halkevleri Genel Merkezi'nden yapılan açıklamada, Adalet Bakanlığı'nın olaya siyasal bir taraf olarak değil de, insani açıdan yaklaşım göstermesi istendi. Adalet Bakanlığı'na giden tutuklu ailelerinin Oltan Sungurlu ile görüşme isteklerine olumlu yanıt verilmedi. Aileler bakanlıktan uzaklaştırıldı. Gaziantep Özel Tıp Cezaevi'nde destek açlık grevi başladı. Eskişehir Adliyesi'ne duruşma için cezaevinden getirilen 20 kişi slogan atmaları üzerine jandarma tarafından dipçiklendi. Olayda 26 gündür açlık grevi yapan Ahmet Çapan, Ahmet Kaya, Ali Öztürk ve Durmuş Beyazıt isimli 4 tutuklu yaralandı. Uluslararası Af Örgütü, olayı kınadı.

25 Temmuz 1989: Sosyalist Parti Genel Sekreteri Yalçın Büyükdalı, Eskişehir Cezaevi'nde her an ölüm olabileceğini açıkladı. Adalet Bakanı Oltan Sungurlu ise açlık grevindeki tutuklu ve hükümlülerin istemlerinin cezaevi koşullarıyla ilgili olmadığını öne sürerek, "devrimci mücadele yapıyorlar" dedi. Ankara Merkez Cezaevi'nde siyasi tutukluların bulunduğu koğuştta, kazımı devam eden bir tünel bulundu. Tünelin bulunması üzerine koğuştta operasyon yapıldı ve 8 kişi yaralandı.

İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Nevzat Helvacı ile İHD Ankara Şubesi Yönetim Kurulu Üyesi Avukat Hüsnü Öndül Eskişehir'e gittiler. Nevzat Helvacı, görüştüğü Eskişehir Cumhuriyet

Savcısı'nın kendisine, "Yapabileceğimiz bir şey yok. Sorun ancak Adalet Bakanlığı nezdinde çözülebilir" dediğini açıkladı. Cezaevindeki tutuklu ve hükümlülerle görüşen Hüsnü Öndül de "Durumdan endişe duyduğunu ve duyarsızlığa son verilmesi için Bakanlık düzeyinde temaslara hız verilmesi gerektiğini" bildirdi. Bu arada Eskişehir Adiyesi'nde 4 tutuklunun yaralanmasıyla sonuçlanan dipçikleme olayının Jandarma Komutanı Binbaşı Zafer Nakkaşoğlu'nun verdiği emir sonrasında gerçekleştiği anlaşıldı.

İHD Samsun Şubesi'nde 8 tutuklu yakını açlık grevine başladı. Uluslararası Af Örgütü, Eskişehir Cezaevi ile ilgili kampanya başlattı.

26 Temmuz 1989: Bursa, Ergani ve Amasya Cezaevlerinde destek açlık grevleri başladı. İHD Konya Şubesi, 1 Ağustos Genelgesi'nin kaldırılmasını istedi. İskenderun'da SHP Hatay Milletvekili Ali Uyar ile İHD, Eğitim-Der, Sosyalist Parti, Halkevleri, Türk-İş temsilciliği yöneticileri ve tutuklu ailelerinden oluşan kalabalık bir grup düzenledikleri basın toplantısında cezaevlerindeki insanlık dışı uygulamaları kınadılar. Sosyalist Parti Genel Sekreteri Yalçın Büyükdağlı Eskişehir'de düzenlediği basın toplantısında açlık grevindeki tutuklu ve hükümlülerin iktidar tarafından ölüme terk edildiğini söyledi.

Halkevleri Genel Başkanı Ahmet Yıldız, İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Nevzat Helvacı, Eğitim-Der Genel Başkanı Feyzullah Ertuğrul, TMMOB Genel Başkanı Teoman Alptürk, Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanı Alper Aktan, Ziraatçılar Derneği Genel Başkanı İbrahim Yetkin ile Türk Hemşireler Derneği Genel Başkanı Lalezar Mürşitpınar, kamuoyuna hitaben yayınladıkları ortaklaşa duyuruda, kazılan tünellerin bahane edilerek cezaevlerinde uygulamaya konulan insanlık dışı baskıları kınayarak şu görüşleri savundular:

"Açlık grevlerine neden olan haklı istekleri destekliyoruz. 1 Ağustos Genelgesi'nin yürürlükten kaldırılmasını ve uluslararası kuruluşlarca benimsenmiş minimum standart kuralların uygulamaya konulmasını istiyor, bu konularda tüm demokrasi güçlerini duyarlı olmaya çağırıyoruz."

27 Temmuz 1989: Eskişehir Cezaevi'nde açlık grevi yapanlarla savcılık yetkilileri arasında bugüne kadar hiç bir diyalog kurulmadığı öğrenildi. Cezaevinde açlık grevi 29. gününü doldururken, sağlık durumu bozulanların sayısı 37'ye yükseldi. Sağlık

durumu bozulan açlık grevindekilerden Şükrü Gökteş, Celalettin Delibaş, Recep Maraşlı ve Sabahattin Şimşek hastaneye kaldırıldı.

Halkevlerine üye 100 kadar genç Kızılay Postanesi'nden Adalet Bakanlığı'na kınama telgrafı çektiler. Aynı grup daha sonra İHD Ankara Şubesi'ne giderek 10 gündür açlık grevinde bulunan tutuklu ve hükümlü yakınlarını ziyaret ettiler. İHD Ankara Şubesi, bu ziyaret sırasında 3. kez polis tarafından basıldı. Şubeye gelen emniyet görevlileri, içerde bulunanların kimlik tespitini yaptılar. Tespit sonrası şube binası çevresinden ayrılmayan emniyet görevlileri, aralarında Eğitim-Der Ankara Şube Başkanı Erol Savumlu'nun da bulunduğu 5 kişiyi gözaltına aldılar. Gözaltına alınanları 5 gün sonra serbest bıraktılar.

Eskişehir'deki açlık grevini desteklemek için Londra'da 50 kişi açlık grevine başladı.

28 Temmuz 1989: İHD Ankara Şubesi'nde açlık grevini sürdüren 13 tutuklu ve hükümlü yakınından 5'i hastaneye kaldırıldı. Hastaneye kaldırılanlardan Cebrail Yılmaz isimli tutuklu yakınının sarılık olduğu anlaşıldı. 8 tutuklu yakınının açlık grevi yaptığı İHD Samsun Şubesi, valilik emriyle 5 gün kapatıldı. Sosyalist Parti Eskişehir İl Örgütü yöneticileri ile bazı tutuklu yakınları Eskişehir'de üç günlük açlık grevine başladılar.

Dikili Festivali'ne katılan 52 yazar, sanatçı ve çeşitli kuruluşların başkan ya da yöneticileri, Eskişehir Cezaevi'ndeki açlık grevine Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun ilgisiz kalmasını kınayan bir telgrafı Başbakan Özal'a çektiler. Telgrafta, "Açlık grevinin ölüm sınırına vardığı şu günlerde tutuklu ve hükümlülerin ihtiyaçları zaman yitirmeden karşılanmalıdır" denildi. Telgrafta ayrıca, cezaevlerinin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi ve bir genel af çıkartılması için zaman kaybedilmemesi istendi.

Eskişehir Cezaevi'ndeki açlık grevi 30. gününü doldururken, bu eyleme destek vermek için bazı cezaevlerinde başlatılan açlık grevlerine katılanların sayısı 600'e yaklaştı.

29 Temmuz 1989: Eskişehir'de birbirlerine zincirlenerek trafiği durduran ve aralarında TAYAD Ankara Şube Sekreteri Saadet Toksoy'un da bulunduğu 4 kişi tartaklanarak gözaltına alındı. Tutuklu yakınları Ankara'da SHP Genel Sekreteri Deniz Baykal ile Barolar Birliği Başkanı Önder Sav ile görüşerek, Eskişehir Cezaevi'ndeki açlık grevinin ölüm sınırına geldiğini hatırlattılar. Deniz Baykal, konuyla ilgilenmesi için iki milletvekilini gö-

revlendirdiklerini açıkladı.

İstanbul Gülhane Parkı'nda Zülfü Livaneli'nin verdiği gece konserinde kalabalık bir grup çeşitli sloganlar atarak gösteri yaptı. Konser sonrası izinsiz bir yürüyüş de yapan bu gruptan 70 kişi gözaltına alındı. Bu arada SHP Çorum Milletvekili Rıza İlman, Adalet Bakanı Sungurlu ile görüşerek, Eskişehir'deki açlık grevinin sona erdirilmesi için tutuklu ve hükümlülerin isteklerinin kabul edilmesini istedi. Bakan Sungurlu, bu görüşmede İlman'a "Bu aşamada yapılabilecek hiç bir şey yok" diyerek, günlerdir devam eden duyarsız tavrından vazgeçmediğini bir kez daha ortaya koydu.

30 Temmuz 1989: Açlık grevi 32. gününe ulaştı. Rahatsızlanarak hastaneye kaldırılan tutuklu ve hükümlülerin zincire vurulmak istenmeleri tepkilere yol açıyor. Cezaevindekiler zincir uygulaması nedeniyle hastaneye gitmekten vazgeçtiklerini açıkladılar.

Bu arada 4 tutuklunun sağlık durumlarının son derece kritik olduğu ve cezaevinde her an ölümler beklendiği öğrenildi. SHP Genel Sekreter Yardımcısı Cevdet Selvi, Adalet Bakanı ile yaptığı görüşmeden sonra gazetecilere, "Cezaevinde ölüm olursa, bunun tek sorumlusu siyasi iktidardır" dedi. Eskişehir'de zincirli gösteri yaptıktan sonra gözaltına alınan Saadet Toksoy, Nihat Koçyiğit, Hanım Sönmez ve Tarkan Özün serbest bırakıldılar.

Eskişehir Cumhuriyet Savcısı İbrahim Uğur Hakkıoğlu izne ayrıldı. Savcılığa vekalet eden Zafer Eriç'in açlık grevini sürdürenlere, "Açlık grevini bırakın, ondan sonra sizinle görüşelim. Başka türlü pazarlığa oturmayız" dediği öğrenildi. İnsan Hakları Derneği Adana Şubesi'nde 35 tutuklu ve hükümlü yakını açlık grevine başladı. Açlık grevine başlayanlar arasında Gülizar Tay isimli 8 yaşındaki bir çocuk da bulunuyor.

31 Temmuz 1989: Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, "Cezaevlerinde benim yapabileceğim bir şey yok. Bunlar siyasi eylem yapıyorlar" dedi. Bakanın tutumuna karşı yurt içinde ve dışında tepkiler yoğunlaşıyor. Bu arada, çok sayıda tutuklu ve hükümlünün durumlarının ağırlaştığı bildirildi. İHD Ankara Şubesi'nde bir basın toplantısı düzenleyen tutuklu yakınları çocukları için satın aldıkları kefenleri gazetecilere gösterdiler. Toplantı sırasında sürekli ağladıkları gözlenen tutuklu yakınları Oltan Sungurlu'yu "katillik"le suçladılar. Basın toplantısında konuşan İHD Ankara Şubesi başkanı Muzaffer İlhan Erdost, Adalet Bakanı'nın açlık grevleriyle il-

gili sözlerini eleştirdi. Erdost, şunları söyledi:

"Hava isteyen insana, yaşayabilecek kadar yiyecek isteyen insana, anasıyla, eşiyle, çocuğuyla görüşmek isteyen insana; gazete ve kitap okumak isteyen insana ve ellerinden alınan bu hakları yeniden kazanmak için açlık grevinde bulunan insana siyasi mücadele yapıyor demek, sorunu özünden saptırmak, kamuoyunu yanıltmak demektir.

Siyasal kimliği ve siyasi bilinci olan insanların, tutuklu ve hükümlü olarak, temel yaşam haklarını korumak istemelerinde, kuşkusuz siyasi bir bilinç vardır. Ama bunu siyasi bir mücadele olarak nitelerek, siyasi bilinç ile siyasi mücadeleyi karıştırmakla olanaklıdır.

Açlık grevinde bulunanların asgari temel yaşam hakları insan onuruna yaraşır bir biçimde verilerek, açlık grevi bir gün daha geçirilmeksizin sona erdirilmelidir.

Cezaevlerinden açlık grevi sonucu tabut çıkarsa, bunun vicdani sorumluluğu kadar tarihsel sorumluluğu Sayın Bakan Sunğurlu'nun omuzlarındadır.

Biz, geçmişin yıkıcı ve yıkıcı anlayışının sürdürülmesini değil, insana sevgiyle, farklı düşüncelere hoşgörüyle bakışı ege-men kılan bir anlayışın yaşama geçirilmesini istiyoruz.

Cezaevleri gerçeğine, insan sevgisiyle, farklı düşüncede olanlara hoşgörüyle yaklaşılması, demokratik bir ortamın yaratılmasında sayısız yarar sağlayacaktır düşüncesindeyiz."

Dikili Festivali'nde hazırlanan -ve Eskişehir Cezaevi'ndeki açlık grevinin sona erdirilmesini sağlayacak düzenlemeler için vakit geçirilmemesini isteyen 478 imzalı dilekçe Adalet Bakanlığı'na gönderildi.

1 Ağustos 1989: 1 Ağustos Genelgesi 1. yılını doldurdu. Bu nedenle Ankara'da bir basın toplantısı düzenleyen İHD Genel Sekreteri Akın Birdal, 1 Ağustos Genelgesi'nin 1. yıldönümünde cezaevlerindeki sorunların endişe verici bir biçimde arttığını söyledi.

İnsan Hakları Derneği tarafından 1 Ağustos Genelgesi'nin kaldırılması istemiyle toplanan on bini aşkın imza Adalet Bakanlığı'na verildi. Eskişehir ile diğer cezaevlerindeki açlık grevlerini desteklemek amacıyla İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda bir basın toplantısı düzenlendi. Basın toplantısına müdahale eden polis iki kişiyi gözaltına aldı. Bu arada 44 733 yaka numaralı bir resmi polis hava veya ateş etti.

Başbakan Turgut Özal ile Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'ya telgraf çeken Uluslararası Af Örgütü, Eskişehir Cezaevi'ndeki açlık grevinin endişe verici boyutlara ulaştığını bildirerek, duruma müdahale edilmesini istedi. İskenderun'da üçü tutuklu yakını 7 kişi cezaevlerine yönelik baskıları protesto için açlık grevine başladı. İnsan Hakları Derneği Adana Şubesi'nde düzenlenen basın toplantısında 1 Ağustos Genelgesi ile cezaevlerine yönelik baskılar kınıandı. Mamak Askeri Cezaevi ile Kahramanmaraş, Nazilli, Buca ve Elazığ Cezaevlerinde açlık grevleri başladı.

IHD Ankara Şube Başkanı Muzaffer İlhan Erdost'un, cezaevlerindeki gelişmelerin kaygı verici boyutlara ulaştığını belirten bir yazısı Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlandı. Erdost, yazısında, "Eskişehir grevi kaygı verici ve alıcı bir noktadadır. Bugüne değin aç kalan insanlar, bedenlerinden, giderilmesi olanaksız nice şey verdiler. Bunun, daha da acılı ve toplumsal ölçeklerde gerginliğe yol açacak bir noktaya gelmeden sona erdirilmesini, cezaevinde bir kardeş vermiş olan bir insanın duyarlılığıyla diliyorum" dedi.

2 Ağustos 1989 (Sabah): Eskişehir Cezaevi'nden "olağandışı bazı gelişmeler olduğu" yolunda haberler gelmeye başladı. Bu haberler ilk anda "cezaevindeki bazı tutukluların başka cezaevlerine gönderildikleri" şeklinde yorumlandı. Tutuklu ve hükümlü yakınlarından 5 ana Adalet Bakanlığı'na kefenli dilekçe verdiler. Kefenlere iliştirilen dilekçede, "Oğlumun yaşamından ümit kesmiş haldeyim. O nedenle satın aldığım kefen bezinin Eskişehir Cezaevi Müdürlüğü'ne iletilmesini arz ederim" denildi. Bakanlığa kefenli dilekçe veren Ayşe Simen, Zeynep Poyraz, Mihrinur Keleş, Nezahat Üvez ve Servet Kök daha sonra Kızılay'da polis tarafından dövülerek gözaltına alındı. Tutuklu ve hükümlü yakınlarından başka bir grup da cezaevinden getirilenlere bakmadıkları öne sürülen Eskişehir Devlet Hastanesi'nin bazı doktorlarını Türk Tabipler Birliği'ne şikayet ettiler.

2 Ağustos 1989 (Öğlene doğru): Eskişehir Cezaevi'nin açlık grevinin 35. gününde olunmasına karşın tamamen boşaltıldığı ve cezaevindekilerin Aydın ve Nazilli'ye sevk edildiği öğrenildi. Sevk işlemi son derece sıcak havada ve her yanı kapalı, "ring" olarak tabir edilen cezaevi araçlarıyla yapıldı ve yol boyunca tutuklulara su verilmedi. 35 gündür açlık grevinde olan tutukluların insanlık dışı koşullar altında sevk edilmeleri sert tepkilere neden oldu. İHD Genel Sekreteri Birdal, Başbakana çektiği telgrafta, "tutuklu ve hü-

kümlüleri, isteklerini adalet ve hukuk anlayışı içinde çözmek yerine başka cezaevlerine göndermek, sorunun başka cezaevlerine taşınmasından başka bir anlam taşımamaktadır" dedi. Ankara Şube Başkanı Erdost da sevk olayının, Adalet Bakanı'nın "baskıcı uygulamalarında ısrarlı olduğunu ortaya çıkardığını" söyledi. Sevk olayı, SHP Genel Sekreter Yardımcısı Cevdet Selvi tarafından da "sorunu çözmek yerine grevi kırmaya yönelik bir girişim" değerlendirilmesiyle eleştirildi.

2 Ağustos 1989 (Gece): Eskişehir'den Aydın'a sevk edilen 259 tutuklu ve hükümlü saat 20.00 sıralarında Cezaevine ulaştı. Bu andan itibaren Aydın Cezaevi'nde eşine güç rastlanabilecek bir vahşet yaşandı. Ringlerden ikişer ikişer indirilen tutuklular öldüresiye dövüldüler. Özel olarak hazırlanan gardiyanların dayğından geçen tutuklular, zorla soyundurularak insanlık dışı aramalara maruz bırakıldılar. Tutukluların saçları da zorla kesildi. İşkenceler gece yarısı saat 02.00'a kadar devam etti. Gece yarısı dövülen tutuklulardan Mehmet Yalçinkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun ölüm haberi alındı. İHD Ankara Şubesi Başkanı Erdost, ölüm haberleri üzerine "Tam anlamıyla cinayet, başka söze gerek yok" şeklinde bir açıklama yaptı.

3 Ağustos 1989: Adalet Bakanlığı, Mehmet Yalçinkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun ölüm nedenini "açlık grevi nedeniyle aşırı su kaybı" olarak açıkladı. Ölen kişilerin otopsi raporları da aynı doğrultuda hazırlandı. Başta Adalet Bakanı olmak üzere tüm yetkililer, "ölüm olaylarının dayak sonucu değil de açlık grevi nedeniyle olduğunu açıklama" telaşı içine girdiler. Ancak sonraki günlerde cezaevine giren SHP milletvekilleri tutuklu ve hükümlülerin karşı karşıya kaldıkları dayak ve işkenceleri belirleyerek, kamuoyuna açıkladılar. Bu arada Eskişehir Devlet Hastanesi doktorları Lütfü Üstün ve Bülent Baloğlu'nun sevkini tanımlaması için olumlu rapor verdikleri anlaşıldı.

35 gündür açlık grevinde olan insanların, insanlık dışı koşullarda sevk edilip, ardından da dayaktan geçirilmeleri ve bunun sonucunda 2 kişinin ölmesi yurt içinde ve dışında büyük tepkilere neden oldu. Gazetelerde "göz göre göre ölüm" olarak nitelendirilen olay sonrası İnsan Hakları Derneği yetkililerinin yaptıkları açıklamalar şöyle:

Nevzat Helvacı (İHD Genel Başkanı): "İktidar siyasal tutuklu ve hükümlüleri hasım olarak görüyor. Bu olayda onlar kadar muhalefet partileri de suçlu."

Akın Birdal (İHD Genel Sekreteri): "Mehmet Yalçinkaya'nın ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nun öldürülmeleri planlı bir uygulamanın sonucudur. Açlık grevlerinin 35. gününde ve ölüm sınırında yapılan sürgünün başka bir anlamı yoktur.

Cezaevlerinde ya öleceksiniz ya da öldürüleceksindir. Başka bir deyişle, bu olay, 12 Eylül adaletinin ve "öldürmeyeceğiz de besleyecek miyiz?" anlayışının bir devamıdır".

Muzaffer İlhan Erdost (İHD Ankara Şube Başkanı): "12 Eylül'ün, insanı yok ederek ya da zor altında tutarak kendi düşüncesini egemen kulma anlayışı, öyle görünüyor ki, cezaevlerindeki uygulamaların mantığı belirliyor.

Sayın Adalet Bakanı'nın, dün anaların bir dilekçesiyle kendilerine ilettikleri kafenleri, Aydın Cezaevi'ne götürmek gibi, tarihsel bir misyonu bulunuyor".

Emil Galip Sandalcı (İHD İstanbul Şube Başkanı): "Ektiklerini biçtiler. 1 Ağustos Genelgesi bir yıldan beri cezaevlerindeki huzursuzluğun başlıca nedenidir. Ve bunun da sorumlusu, bu genelgeyi yayımlamış olan Adalet Bakanlığı ve onun bürokratlarıdır. Olup bitenlerden Adalet Bakanlığı ve onun bürokratları sorumludur. Bu ülkenin yönetimi sorumludur. Muhalefet partilerinin pısrıklığı sorumludur".

Diğer Tepkiler: SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, olaydan duyduğu üzüntüyü belirterek, "Bu konuda en yararlı çözüm af getirmektir" dedi. İnönü "SHP'nin Aydın Cezaevi'ndeki olayı araştırıp araştırmayacağı" şeklindeki bir soruya ise "Olayı durduracak olan iki taraf var. Birisi siyasi iktidar, diğeri de tutuklu ve mahkumlar. Onların buna çözüm bulması gerekir" karşılığını verdi.

SHP'de cezaevlerindeki gelişmeleri izlemekle görevli Genel Sekreter Yardımcısı Cevdet Selvi Aydın İl Örgütü'nde düzenlediği basın toplantısında, olayın "taammüden adam öldürmek olduğunu" söyledi.

Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi 2. Başkanı Prof. Dr. Kazım Türker, tutuklu ve hükümlülerin sağlık durumlarının Aydın Cezaevi'ne nakledilmeye elverişli olmadığını, hekimlerin uyarısına karşın nakil işleminin gerçekleştirildiğini savundu.

İHD Ankara Şube Başkanı Muzaffer İlhan Erdost ise tutuklulara yolda su verilmemesinin iki kişinin ölümünü hızlandırdığını söyledi. Erdost 35 gündür açlık grevinde bulunan insanların kapalı araçlarda tutulmasını eleştirirken, "Derneğimize

ulaşan bilgilere göre Afyon yakınlarında bir köyde muhafızların su içmesi için konvoyun durduğu, araçlardan yükselen 'su, su' seslerine karşın, tutuklulara su verilmediği köylüler tarafından izlenmiştir" dedi.

SP Genel Sekreteri Yalçın Büyükdaglı şu açıklamayı yaptı:

Aydın Cezaevi'nde iki mahkumun ölümü cinayettir ve bunun sorumlusu da Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'dur. Adalet Bakanlığı yetkilileri ölen iki kişinin PKK'lı olduğunu vurgulayarak sanki ölmeleri gerekiyormuş gibi bir izlenim yaratmak istiyorlar. Sorumlulardan hesap sorulmadığı sürece cezaevlerinde bu tür olayların önüne geçilmeyecek.

TAYAD tarafından yapılan açıklama ise şöyle: Başta Adalet Bakanı olmak üzere tüm yetkililerin siyasi tutsakları ölümüne gönderen yaklaşımları iki devrimci tutsağın ölümüne yol açtı. Açlık grevinin 35. gününde birçoğu ağır durumda bulunan tutsakların sevk edilmesi emrini veren Adalet Bakanı Oltan Sungurlu bu katliamın birinci dereceden sorumlusudur.

4 Ağustos 1989: Açlık grevindeki tutuklulara destek ve ölüm olayına tepkiler artıyor. Türkiye genelinde çeşitli cezaevlerinde 1500'ü aşkın tutuklu ve hükümlü Aydın'a taşınan direnişe destek olmak amacıyla açlık grevine başladı. Bu arada tutuklu ve hükümlü yakınları da Aydın'da toplanmaya başladı. Aileler Aydın'da cezaevi ya da savcılık önünde bekliyorlar.

Türk Tabipler Birliği, tutuklu ve hükümlülerin "Eskişehir'den Aydın'a nakledilebileceklerine" ilişkin rapor veren iki doktor hakkında soruşturma açtı. Avukat Veli Devocioğlu'nun itirazı üzerine Hüseyin Hüsnü Eroğlu'na ikinci otopsi yapıldı. Otopsi raporu, ilkinde olduğu gibi yine "açlık grevi sonucu ölüm" biçiminde hazırlandı. Ancak Avukat Devocioğlu, raporu "düzmece" olarak nitelendirdi ve Eroğlu'nun vücudunda darp izlerinin bulunduğunu açıkladı. Otopsi sırasında hastaneye girmeye çalışan tutuklu yakınlarından 8'i gözaltına alındı.

SHP Aydın Milletvekili Hilmi Ziya Postacı, cezaevine girerek tutuklularla görüştü. Postacı, cezaevinden ayrılırken gazetecilere, cezaevinde olağandışı bir durum bulunmadığını, nakil gecesi bir çatışma ya da dayak olayının yaşanmadığını ve tutukluların sevk yorgunluğu dışında herhangi bir rahatsızlıklarının bulunmadığını açıkladı. Postacı'nın bu gerçek dışı açıklaması daha sonra cezaevine giren diğer SHP milletvekillerinin izlenimlerini kamuoyuna

aktarmalarıyla yalanlandı. Postacı'nın gerçekleri saklamaya yönelik açıklaması tepkilere yol açtı.

Aydın Cezaevi'nde açlık grevi ciddi bir boyuta ulaştı ve revire kaldırılan 23 tutuklu ve hükümlüden 15'inin durumlarının ağır olduğu öğrenildi.

İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Nevzat Helvacı, düzenlediği basın toplantısında Adalet Bakanı Sungurlu'nun yüce divana sevk edilmesini istedi. Helvacı şunları söyledi:

"Cezaevinde bir cinayet işlendi. Açlık grevindeki iki insan bilerek ve istenerek öldürüldü. Ceza hukukunda bunun adına tammüden adam öldürme denilir. İşlenen cinayetin hesabı sorulmalıdır. Bu cinayetin birinci derecede sorumlusu Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'dur.

Yaşananlar ve doğması olası kötü sonuçlar Başbakan Turgut Özal'ın bilgisine de sunulmuştur. Ancak sayın Başbakan sorunun çözümü yolunda olumlu bir adım atmamıştır. Bu nedenle Başbakan, görevini ihmal ederek bu suça iştirak etmiştir. Başbakan hakkında da cezai ve siyasi denetim yolları işletilmelidir.

5 Ağustos 1989: Aydın Cezaevi'nde yaşamını yitiren Mehmet Yalçinkaya, Urfa'nın Halfeti ilçesine bağlı Fındıkközü Köyü'nde, Hüseyin Hüsnü Eroğlu da İstanbul'da toprağa verildi. Cenaze törenleri sıkı güvenlik önlemleri altında yapıldı. İzmir'de Sosyalist Parti'nin Ankara'da düzenlediği toplantıya katılmak üzere yola çıkmaya hazırlanan yaklaşık 100 kişi polis tarafından gözaltına alındı. İstanbul'da gösteri yapmak isteyen bir gruba müdahale eden polis 35 kişiyi gözaltına aldı.

Aydın Cezaevi'nde açlık grevini sürdürenlerden 8'inin durumları ağırlaştı. Aydın'da gözaltına alınan tutuklu yakınları çıkarıldıkları mahkeme tarafından serbest bırakıldı. İstanbul'da bir grup kadın yazar, Taksim'deki Atatürk Kültür Merkezi'nin önünde kitaplarının üzerine siyah boya dökerek, cezaevlerindeki uygulamaları protesto ettiler.

Son günlerde insan haklarının ve yaşama hakkının cezaevlerinde en ağır biçimde ihlal edilmesi üzerine Ankara'da 23 kuruluş biraraya gelerek İNSAN HAKLARI ACIL DURUM KOMİTESİ oluşturdu. İnsan Hakları Derneği Genel Merkezi'nin çağrısı üzerine yapılan toplantı sonucunda İnsan Hakları Acil Durum Komitesi, Akın Birdal, Mehmet Sümbül, Selim Ölçer, İbrahim Yetkin, Berrin Ceylan ve Fevzi Argun'dan oluştu. Komite, ilk

toplantısını yaparak sözcülüğe İHD Genel Sekreteri Akın Birdal'ı, Sekreteryaya da İHD Ankara Şubesi Saymanı Fevzi Argün'u getirdi. toplantıda ayrıca bir dizi etkinlik kararı alındı.

6 Ağustos 1989: Aydın Cezaevi'nde açlık grevini sürdürenlerden 21'i ağırlaştıkları için hastaneye kaldırıldı. Hastaneye kaldırılanların tedavi ve muayene kabul etmedikleri öğrenildi. 16 tutuklu ve hükümlü ise açlık grevini bıraktı. Bu arada çeşitli cezaevlerinde Aydın Cezaevi'ne destek olmak ve 1 Ağustos Genelgesi'ni protesto etmek için açlık grevine başlayanların sayısı 2000'e ulaştı.

Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, 1 Ağustos Genelgesi'nin bazı maddelerinin uluslararası standartlara uygunluk sağlaması amacıyla değiştirileceğini açıkladı. Sungurlu, değişiklikler için Adalet Bakanlığı bünyesinde bir komisyon oluşturulduğunu da sözlerine ekledi. Bakan'ın bu sözleri üzerine bir açıklama yapan İHD Ankara Şube Başkanı Erdost, Adalet Bakan'ının kamuoyunu oyalama taktiği izlediğini belirterek, "içerdekilere haklı, insani ve yaşamsal isteklerinin karşılanması için, komisyon kararlarına, uzmanların görüş bildirmelerine gerek yoktur. Bu bakanın iki dudağının arasından çıkacak evete bağlıdır" dedi.

İHD İstanbul Şubesi, Sungurlu'yla Adalet Bakanlığı'ndan istifa etmeye çağıran bir telgraf kampanyası başlattı. Bu kampanya Türkiye içinde ve dışında büyük ilgi uyandırdı, destek gördü. İstanbul'da çeşitli derneklerin temsilcileri bir basın toplantısı düzenlediler. Basın toplantısına katılanlar Çağaloğlu'ndan Sultanahmet'e kadar bir de yürüyüş yaptılar.

Sosyalist Parti'nin Ankara'da düzenlemek istediği mitinge izin verilmedi. SP, bunun üzerine bir kapalı salon toplantısı düzenledi. Toplantıya katılmak üzere SHP Genel Merkezi'nden ayrılan ve aralarında Parti Genel Sekreteri Yalçın Büyükdığı'nın da bulunduğu yaklaşık 50 kişi polis tarafından gözaltına alındı. İHD Samsun Şubesi Valilik kararıyla 2. kez kapatıldı. Kapatma kararının yanısıra aralarında İHD Samsun Şube Yönetim Kurulu üyesi Mehmet Kır'ın da bulunduğu 4 kişi tutuklandı. 4 İHD'linin Valiliğe siyah çelenk koymaları üzerine tutuklandıkları öğrenildi.

7 Ağustos 1989: Aydın Cezaevi'ndeki açlık grevi 40. gününü doldurdu. İnsan Hakları Acil Durum Komitesi, Türkiye genelinde 1 dakikalık saygı duruşunda bulunulması çağrısı yaptı. Bir açıklama yapan Başbakan Özal, "Tedavi kabul etmeyen gider, ne yapalım

yani, hem açlık grevindekilerle uğraşacağımıza, o kişilerin kaç kişi öldürdüklerine baksanıza" dedi.

SHP Çorum Milletvekili Rıza İlman, Eskişehir'den Aydın'a sevk için rapor veren doktorlar hakkında suç duyurusunda bulundu. 11 Sendikanın başkanları da İstanbul'da düzenledikleri basın toplantısında cezaevleri sorununun daha fazla ölüm olmadan ortadan kaldırılmasını istediler. Sosyalist Parti Genel Başkanı Ferit İlsever, Adalet Bakanlığı'ndan aldığı özel izinle Aydın Cezaevi'nde incelemelerde bulundu. Cezaevinden açlık grevini sürdürenlerle yaptığı uzun görüşme sonrasında morali bozuk bir biçimde dışarı çıkan İlsever açıklama yapmadı. Avustralya'nın Melbourne şehrinde 250 kişilik bir topluluk "cezaevlerine destek yürüyüşü" yaptı.

8 Ağustos 1989: İnsan Hakları Acil Durum Komitesi'nin çağrısı üzerine Türkiye'nin bir çok yerinde 1 dakikalık saygı duruşları yapıldı. Aydın'da toplanan 100 kadar tutuklu ve hükümlü yakını da cezaevinin önünde saygı duruşunda bulundu. Komite tarafından görevlendirilen ve SHP Çorum Milletvekili Rıza İlman, ATO Başkanı Selim Ölçer ve İHD Ankara Şube Yönetim Kurulu üyesi Fevzi Argun'dan oluşan bir heyet Aydın'a giderek, çeşitli girişimlerde bulundu.

Aydın Cezaevi'nde açlık grevini sürdürenlerden 22'si hastaneye kaldırıldı. Cezaevine sık sık ambulansların girip çıktığı gözlemlendi. Cezaevi önünde toplanan tutuklu ve hükümlü yakınları sık sık sloganlar atarak, Adalet Bakanını protesto ettiler.

SHP Milletvekilleri Fikri Sağlar, Sedat Doğan ve Rıza İlman, cezaevine girerek yetkililer ile tutuklu ve hükümlülerin temsilcileriyle görüştüler. 9 saat süren görüşmede önce tutuklu ve hükümlüler ile idare arasında bir çok konuda anlaşma sağlandı. Ancak daha sonra anlaşma ortamı bozularak görüşmeler kesildi.

Bu arada cezaevindekilerin tamamında darp izi bulunduğu ve uygulanan sıkı tecrit politikası nedeniyle başta ölümler olmak üzere hiç bir konudan tutuklu ve hükümlülerin haberlerinin olmadığı anlaşıldı. İnsan Hakları Acil Durum Komitesi üyeleri, Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz'ı Ankara'da ziyaret ederek, cezaevleri konusunda bugüne kadar olan çalışmalarını nedeniyle teşekkür ziyaretleri yaptılar.

9 Ağustos 1989: Aydın Cezaevi'nde hastaneye kaldırılanların sayısı 27, revirdekilerin sayısı da 34 oldu. Dün cezaevine giren ve içerdekilerle, yetkililer arasında pazarlığa aracılık yapan 3 SHP mil-

letvekiline cezaevine girme izini verilmedi. Aydın'da anlaşma umudu böylece suya düşmüş oldu. İstanbul'da bir grup kadın Çağaloğlu'nda yere yatarak trafiği kestiler. Çeşitli kadın dernekleri bu eylem öncesi kadınlara "Siyah elbise giyin" çağrısı yaptı.

İHD yöneticileri DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel ile görüştü. Demirel, görüşmede cezaevlerindeki kötü uygulamaların iktidarın basiretsizliğinden kaynaklandığını belirterek, "Aydın olayı yürekler acısıdır" dedi.

İHD Genel Merkezi'nde bir basın toplantısı düzenleyen İHD Genel Sekreteri Birdal, Aydın'daki durumun son derece kritik olduğunu belirterek, yetkililerin cezaevlerindeki sorunları kaldırmak için vakit kaybetmemesi gerektiğini vurguladı. Basın toplantısında Acil Durum Komitesi adına Aydın'da incelemelerde bulunan Fevzi Argun da cezaevindeki son durum ile ilgili izlenimlerini aktardı. Bu arada Hicri Fişek Başkanlığında bir Türk Tabipler Birliği heyeti Aydın'a gitti. Heyet cezaevi ile hastaneye alınmadı.

10 Ağustos 1989: Aydın Cezaevi'ndeki açlık grevi 43. gününe girdi. Tutuklu ve hükümlü yakınlarının cezaevi önündeki çaresiz bekleyişi sürüyor. Aydın'a gelen SHP Milletvekili Mehmet Ali Eren, hastanedeki 47 kişi ile görüştü ve durumun "son derece vahim olduğunu" açıkladı. 40 kadar avukat Aydın'da toplandı. Avukatların cezaevindeki müvekkilleriyle görüşme istekleri kabul edilmedi.

Aydın'daki eyleme destek vermek için Türkiye'deki çeşitli cezaevleri ile bir çok ildeki İHD, SP ve Halkevleri merkezlerinde başlatılan açlık grevleri yayılarak devam ediyor. Ankara'da da çeşitli dernek, sendika ve odaların yöneticilerinden oluşan kalabalık bir grup, Kızılay Postanesi'nden "Adalet Bakanı Sungurlu'yu istifaya çağırın" telgraflar çekti.

Helsinki İzleme Komitesi Başbakan Özal'dan "Aydın Cezaevi'ndeki ölümlerle ilgili soruşturma açılmasını" istedi. İstanbul'da siyah elbiseler giyen bir grup kadın Tünel'den Galatasaray'a kadar bir yürüyüş yaptı. Yürüyüşçülerden 11'i gözaltına alındı. Bonn'da da çok sayıda siyasal göçmenin katıldığı bir yürüyüş düzenlendi. Yürüyüş, Türkiye'nin Federal Almanya Büyükelçiliği önünde sona erdi.

11 Ağustos 1989: Tutuklu ve hükümlü yakınlarının yürüyüş yapmak istemesi üzerine polis, topluluğu copleyarak ve tekmeleyerek dağıttı. 43 kişi gözaltına alındı. Bu olay sonrasında

Aydın'da durum gerginleşti. Tutuklu ailelerinin toplandığı SHP İl Binası polis tarafından sarıldı.

İHD Ankara Şube Başkanı Muzaffer İlhan Erdost ile SHP Milletvekilleri Rıza Yılmaz ve Cumhur Keskin Aydın'a geldiler. Erdost ve milletvekillerinin cezaevine girme istekleri reddedilirken, Savcı Nural Uçurum da görüşme isteklerini geri çevirdi.

12 Ağustos 1989: Aydın'da hastaneye kaldırılanların sayısı 56'ya yükseldi. Hastanedeki tutuklu ve hükümlülerden Mehmet Gül, Nurettin Şensoy, Ramazan Deniz ve Mehmet Ali Hüseyinoğlu'nun durumları iyice ağırlaştı. Hastaneye kaldırılanların tedaviyi reddettikleri ve doktorların verdikleri şeker ile tuzları da "cezaevindeki arkadaşlarımıza verilmiyor" gerekçesiyle reddettikleri öğrenildi.

Uzun bir süredir Aydın'da bulunan tutuklu ve hükümlü ailelerine yönelik polisiye baskılar arttı. Aydın'da SHP ve İHD binaları ile ailelerin kaldığı oteller polis ablukasına alındı. Yürüyüş yaptıkları gerekçesiyle Aydın'da gözaltına alınan 43 kişiden 5'i tutuklandı.

İHD Ankara Şube Başkanı Muzaffer İlhan Erdost ile Aydın Şube Başkanı Erol Ertuğrul ve SHP Milletvekili Kamer Genç'in cezaevi ve hastaneye girmelerine izin verilmedi. İHD Gaziantep Şubesi yöneticileri ile üyeleri Aydın'da yaşamını yitiren Mehmet Yalçinkaya'nın mezarı başında saygı duruşunda bulundular. İHD Ankara Şube Başkanı Erdost, yayınladığı bir duyuruyla, "insanlığı can vermekte olan insanı kurtarmaya çağırıyoruz" dedi.

13 Ağustos 1989: İnsan Hakları Acil Durum Komitesi'nin çağırısı üzerine Ankara, İstanbul ve İzmir'den başta İHD olmak üzere çeşitli dernek, sendika ve odaların yöneticilerinden oluşan kalabalık gruplar Aydın'a geldiler. Üç büyük kentten gelen gruplara İHD'nin Muğla, Denizli ve Bursa şubelerinin yönetim kurulu üyeleri de katıldılar.

Aydın'daki tutuklu ailelerinin katılmasıyla birlikte sayısı 250'ye ulaşan grup, ilk olarak Devlet Hastanesine gitti. Acil Durum Komitesi üyeleri hastanede Başhekim Turgut Özcan ile gazetecilerin de izlediği bir görüşme yaptı ve bilgi aldı. Daha sonra Akın Birdal, Muzaffer İlhan Erdost ve Dr. Aysel Ülker'den oluşan 3 kişilik bir heyet, hastanenin tutuklu ve hükümlülerin yatırıldığı bölümüne girdiler. 10 kadar tutuklu ve hükümlü ile çok kısa süre görüşen heyet daha sonra jandarmaların müdahalesiyle dışarı çıkartıldı. İHD Genel Sekreteri Birdal, hastanedeki tutuklu ve

hükümlülerin ölümle yüz yüze bulduklarını belirterek, "Hastanede ölüm tablosu var. Ölüm döşeğindeki insanlar zincire vurulmuşlar. İnsanlığımдан utandım" dedi. Kalabalık grup daha sonra topluca cezaevine giderek yetkililerle görüşme isteminde bulundu. Ancak görüşme isteminin kabulü bir yana istem olumlu ya da olumsuz yanıt verecek bir yetkili bile ortaya çıkmadı.

Bu arada İbrahim Ceylan isimli bir hükümlü, durumun ağırlaşması üzerine ambulansla İzmir'e gönderildi. Aydın'da hastanede bulunan Mehmet Gül'ün ise iyice ağırlaştığı ve sık sık şuuru nu kaybettiği öğrenildi.

14 Ağustos 1989: Aydın'da cezaevi ve hastane ile tüm ilişki kesildi. Hastane sıkıyönetim dönemlerini aratmayacak biçimde polis tarafından ablukaya alındı. Bir gün önce Acil Durum Komitesi üyelerine hastaneye alarak ayrıntılı bilgi veren Başhekim Turgut Özcan'ın açıklama yapması yasaklanırken, bazı yetkilileri de Jandarma Alay Komutanlığına devredildi. Bu arada durumları iyice kritikleşen Mustafa Gül, Mustafa Ayçiçek ve Nurettin Şensoy İzmir Üniversitesi Hastanesi'ne gönderildi.

Ankara'da Barolar Birliği'nde toplanan bir grup avukat, Birliğin Aydın cezaevindeki sorunların çözümü için girişimlerde bulunmasını istedi. Bunun üzerine TBB Başkanı Önder Sav, Adalet Bakanı ile konuyu görüşeceğini açıkladı. İHD ve ATO yöneticileri SHP Genel Başkanı İnönü'yü ziyaret ederek "cezaevlerindeki sorununa en üst düzeyden müdahale edilmesi" isteğinde bulundular. SHP Aydın İl Başkanı Tunç Aytur, bir açıklama yaparak, polisin partileri ve tutuklu aileleri üzerindeki baskı ve ablukasını kınadı.

İnsan Hakları Derneği tarafından Ankara'da, büyük ilgi uyandıran "yaşama hakkı ve cezaevleri" konulu bir kapalı salon toplantısı düzenlendi. Aydın'da yapılan aramalar ve son günlerde yoğunlaşan polis baskısı, İHD Şube Başkanı Erol Ertuğrul tarafından kınandı.

15 Ağustos 1989: Aydın Cezaevi'ne ilişkin söylentiler çoğaldı. Tamamen gerçek dışı oldukları kısa bir süre içinde anlaşılan söylentilerin, bazı çevreler tarafından, kasıtlı yayılmak istendiği öne sürülüyor. Bu arada bazı tutuklu yakınları rahatsızlanarak hastaneye kaldırıldı. Cezaevi ve hastaneden akşam saatlerine kadar hiç haber alınmadı.

Aydın'da bulunan İHD Ankara Şube Yönetim Kurulu Üyesi Fevzi Argun, gazetecilerin bu konudaki sorularına "Bütün kapılar duvar olmuş durumda. Bu yetmiyormuş gibi ailelere yönelik polis

baskısı da arttı. Polis denetimi buradaki insanların yaşamının bir parçası oldu" yanıtını verdi. İHD Aydın Şube Başkanı Erol Ertuğrul da avukatların cezaevlerine alınmamasına "Cezaevi yönetimi yasaları çiğneyerek suç işliyor" diye tepki gösterdi.

İstanbul'da Aziz Nesin, Mina Ungan, Rasih Nuri İleri, Mehmet Ali Aybar ve Emil Galip Sandalcı, cezaevlerine dikkat çekmek için iki günlük açlık grevine başladılar. İnsan Hakları Derneği Genel Merkezi tarafından Ankara'da Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin Türkiye'de görevli diplomatlarına, cezaevlerindeki son gelişmelerle ilgili brifing verildi. Brifing sonrasında da İHD'nin Türkiye çapındaki şubelerinin başkan ve sekreterleri bir araya gelerek, gelişmeleri ve özellikle Aydın Cezaevi'nde geline noktaı değerlendirildi. Toplantı sonrasında yapılan açıklamada, Aydın'daki açlık grevinin ölüm sınırına geldiği vurgulanarak, "Ölümler durdurulmalıdır. Tüyük değişikliği çalışmalarını zaman alacaktır. Şu anda acil konu, toplu ölümlerin önlenmesidir. Ölümlerin durdurulmamasından derece derece herkesin sorumlu olduğu unutulmamalıdır" denildi.

Aydın Valiliği görevine yeni başlayan Recep Yazıcıoğlu hastaneden çıkarken yaptığı açıklamada, cezaevindeki açlık grevinin ölüm noktasında olduğunu ve çok sayıda hükümlünün hastaneye kaldırıldığını söyleyerek "Cezaevi sanki hastaneye taşınmış" dedi.

16 Ağustos 1989: Aydın Cezaevi'nden hastaneye gönderilenlerin sayısı 72 oldu. Hastanedeki hükümlülerden 14'ü tedavi kabul ederek açlık grevini bıraktı. 58 tutuklu ve hükümlü ise tedaviyi reddetti. Tedaviyi reddeden 10 kişinin "ölüm döşesinde olduğu" öğrenildi.

İstanbul'da 250 kadar gazeteci önce Çağaloğlu'ndan Sirkeci'ye kadar bir yürüyüş yaptı. Gazeteci grubu daha sonra da Sirkeci Postanesi'nden Oltan Sungurlu'ya protesto telgrafları çektiler. İzmir'de bazı kuruluşların yöneticileri İHD Şubesi'nde bir basın toplantısı düzenlediler. Basın toplantısının bitiminde İHD İzmir Şubesi polis tarafından basıldı ve arandı.

17 Ağustos 1989: Aydın Cezaevi'nde 50. gününe gelen açlık grevi, "toplu ölüm tehlikesi" yaratarak endişelere yol açtı ve tepkileri yoğunlaştırdı. SHP Milletvekili Sedat Doğan, hastaneye kaldırılan tutukluları ziyaret etti. Doğan, yaptığı açıklamada, hastanedeki 70 kişiden 58'inin açlık grevini sürdürdüğünü belirterek, "Çok kritik anlar yaşanıyor. Her an, herşey olabilir. toplu ölümler gündemde" dedi. Açlık grevini sürdüren tutuklu ve hükümlülerin

önemli bir bölümünde hafıza kayıpları başladığı ve kısmi felç olaylarına rastlandığı öğrenildi.

Bu arada cezaevinde bazı tutuklular açlık grevini bıraktı. Aydın Valisi, cezaevinde halen 153 kişinin açlık grevini sürdürdüğünü açıkladı. İHD Ankara Şubesi Başkanı Erdost da bir açıklama yaparak, "İlgili Bakanlık, açlık grevini, komisyon çalışmalarını prangalayarak, ölüme kilitlemiş bulunuyor" dedi.

İstanbul'da Aziz Nesin, Mina Ungan, Rasih Nuri İleri, Mehmet Ali Aybar ve Emil Galip Sandalcı'nın 2 günlük destek açlık grevi sona erdi. Açlık grevinin sona ermesi nedeniyle düzenlenen basın toplantısında konuşan Nesin, devlet eliyle cinayet işlendiğini vurguladı ve kamuoyuna "İşin peşini bırakmayın" çağrısı yaptı. Türkiye genelinde cezaevleriyle ilgili protesto ve destek eylemleri tüm hızıyla devam etti.

18 Ağustos 1989: Sanatçı, gazeteci, yayıncı ve çeşitli dernek ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan yaklaşık 80 kişilik bir grup, İstanbul'dan Ankara'ya geldi. Gelenleri Ankara girişinde İnsan Hakları Acil Durum Komitesi üyeleri karşıladı. Karşılama sonrasında çok sayıda sivil polisin kordonu altında Adalet Bakanlığı'na giden topluluk, Bakan Sungurlu ile görüşme isteminde bulundu. Bakanlık yakınlarında durdurulan topluluğu temsilen İHD İstanbul Şube Yönetim Kurulu üyesi Emel Aktürk ile gazeteci Koray Düzgören, bakanlık binasına alındı. Ancak her iki temsilci Adalet Bakanı ile görüştürülmedi.

Türkiye Barolar Birliği Başkanı Önder Sav ile Ankara, İstanbul ve İzmir Baroları'nın başkanları, Aydın'da çeşitli temaslarda bulundular ve cezaevindekilerle görüştiler. Gebze'de çeşitli dernek ve sendikalara üye 150 kişilik bir grup, Gebze Postanesi'nden Adalet Bakanlığı'na "kınama" ve "istifaya çağrı" telgrafları çekti.

18 Ağustos 1989 (Gece): Aydın Cezaevi'ndeki 52 gününü dolduran açlık grevi, gece yarısı anlaşma sağlanması üzerine sona erdi. Açlık grevi, SHP Genel Sekreter Yardımcısı Tufan Doğu'nun tutuklu ve hükümlü temsilcileri ile yetkililer arasında yaptığı arabulucuk sonrasında bitti. Tufan Doğu, yaptığı açıklamada tutuklu ve hükümlülerin tüm isteklerinin karşılandığını belirterek, "Kimse kimseye yenilmedi. Talepler vardı, kabul edildi. Bu iş noktalandı" dedi.

19 Ağustos 1989: Aydın Cezaevi'nde "toplu ölüm sınırına gelen" açlık grevinin sona ermesi, başta tutuklu ve hükümlü yakınları olmak üzere kamuyonuda sevinçle karşılandı. Günlerdir ça-

resizlik içinde bekledikleri cezaevinin önünde toplanan tutuklu ve hükümlü yakınları, açlık grevinin sona ermesini, türkü söyleyerek, halay çekerek kutladılar. Ancak Adalet Bakanı Oltan Sungurlu'nun öğle saatlerinde yaptığı, "Hiç taviz vermedik. Kendi kendilerine eylemden vazgeçtiler" biçimindeki açıklamayla sevinç dalgaları estiren hava yeniden sertleşti. İHD Ankara Şube Başkanı Erdost, bunun üzerine "Bakan Sungurlu'nun sözleri gerçeği yansıtmadığı gibi, bakanlığın yanlış tutumunda ısrarlı olması bakımından rahatsızlık vericidir" dedi. Aydın Cezaevi'nden alınan haberler de Sungurlu'nun açıklamalarının doğru olmadığını ortaya çıkardı.

20 Ağustos 1989: Aydın'daki eylemin bitmesinden sonra bir çok cezaevinde süren destek açlık grevleri de peşpeşe sona ermeye başladı. Aydın'daki tutuklu ve hükümlü yakınları, cezaevindeki yakınlarıyla uzun bir aradan sonra görüşebildiler.

Açlık Grevine Başlama Gerekçesi ' ve Talepler:

22. 6. 1989 tarihinde ortaya çıkan iki tünel gerekçe yapılarak tüm insani ve sosyal haklarımız gasp edildi, yaşantımız tam anlamıyla bir işkenceye dönüştürüldü.

Tünel gerekçe yapılarak hak gasplarına gidilmesi, devletin siyasi tutsaklara karşı yaklaşımını açıkça ortaya koymuş bulunuyor... Tünel fırsat bilinerek bizlerin ve ailelerimizin büyük acılar pahasına elde ettiği kazanımlar, bir çırpıda rafa kaldırılıyor, görmezlikten geliniyor. Ve yine büyük bir hızla kamuoyunca da gerici-çağ dışı bir zihniyetin ürünü olduğu bilinen "*1 Ağustos Genelgesi*" uygulamaya sokuluyor... Devletin hala bu genelgeyi en ufak bir gelişmeyi fırsat bilip uygulamaya çalışması, Cezaevinde bulunan siyasi tutsaklara karşı kin ve intikam duyguları içinde olduğunu ve insanca bir yaşamı hazmedemediğini gösteriyor.

Genelge ve diğer keyfi uygulamalarla bize dayatılan bugün baskı ve işkencedir. Devletin sık sık bu uygulamalara gitmesi, gerici tüzük ve yönetmeliklerde ısrar etmesi, cezaevlerindeki sorunların esas kaynağıdır. Devletin bugün yüklendiği görev, cezaevlerindeki sorunları çözmek değil, tam tersi derinleştirmedir. Cezaevlerinde yatan insanlar, maddi ve manevi olarak bitirilmek ve toplumdan izole edilmek isteniliyor.

...Ancak dayatılan baskılara sessiz kalmayacağımız, insanca bir yaşam için her türlü zorluk ve bedeli göğüsleyebileceğimizin de bilinmesini istiyor, aşağıdaki sorunlarımızın çözümlerini bekliyoruz.

1. Siyasal tutsaklık ve savaş esirliği statüsünün tanınması.
2. Cezaevi tüzüğüne tutuklu ve hükümlülerin lehine değiştirilmesi.

Öncelikle:

- a) "1 Ağustos Genelgesi"nin kaldırılması.
- b) TTE'nin kaldırılması.
- c) Yakılan infazların kaldırılması ve a ve b şıklarına bağlı olarak verilen disiplin cezalarının kaldırılması.
- d) Tutuklu ve hükümlülerin tek tek ve toplu olarak zulüm, keyfilik ve yasadışılık karşısında direnme hakları meşru kabul edilmeli, bu hak disiplin soruşturmalarının dışında tutulup, zulmün ve keyfiliğin sorumluları hakkında soruşturma açılması, direniş nedeniyle disiplin cezası verilmesi uygulamalarından vazgeçilmesi.

3 - Ana dille (Kürtçe-Arapça vb.) konuşma ve savunma hakkının tanınması.

4 - Bu Süresiz Açlık Grevi eylemi nedeniyle disiplin cezası verilmeyecek ve hiçbir şekilde dosyaya işlenmeyecek.

Sosyal İnsani Talepler

1 - Sürgün politikası ve sevk keyfiyetinden vazgeçilmesi.

2 - Görüş sorunu:

- a) Akrabalık sınırı getirilmeksizin (belge vs. engellemeleri de dahil) kapalı ve açık görüşlerde gelen tüm ziyaretçilerin görüştürülmesi.
- b) Açık görüşlerde bayan ziyaretçilerimizi arama yapma gerekçesi ile soyundurma gibi ahlak dışı uygulamalarından vazgeçilmesi.
- c) Sürenin tam gün olması kaydıyla ayda bir açık görüş yaptırılması.
- d) İki haftada bir yaptırılan kapalı görüşlerin haftada bir yaptırılması (sürenin en az iki saat olması).
- e) Kapalı görüş kabinindeki telefon ve camların kaldırılması, görüş yerinin restore edilmesi.

Basın Yayın Sorunu

a) Yasak olduğuna dair hakkında herhangi bir mahkeme kararı olmayan tüm kitap, dergi vb. yayınların hiç bir engel çıkarılmadan verilmesi.

b) Basın, yayın yasasına uygun olarak "yasak" kitap, dergi vb. yayınların birer örneğinin verilmesi.

c) Yerli ve yabancı kitle örgütleri (demokratik) ve kuruluşları ile görüşme, yazışma vb. hakkımızın tanınması..

d) Yasal çerçevede ülke içi ve dışı basınla yazışma -ilan, mektup vb.- hakkımızın tanınması.

e) Mektuplaşmaya konan her türlü kısıtlamanın kaldırılması.

3. Aile ve yakınlarımızın getireceği/göndereceği, teyp, radyo, kaset, volkmen, ısıtıcı ve ocakların sınırlama getirilmeksizin içeri alınması. Ve el konulanların geri verilmesi.

4. Cezaevinden ailelerimize, ailelerimizden bize telefonla görüşme hakkının tanınması, keyfi kısıtlama ve gerekçelerin getirilmemesi.

Yiyecek-İçecek Sorunu

a) Hiçbir şekilde miktar ve çeşit sınırladılması getirilmeksizin, kapalı ve açık görüşlerde ziyaretçilerimizin getirdiği yiyeceklerin -koli ile gönderilenler de dahil- engel çıkarılmadan bizlere verilmesi.

b) Kahve, çay, kakao, oralet, tütün vb. içeceklerin sınırlanma konmaksızın kapalı ve açık görüşte -koli ile gönderilenler de dahil- verilmesi.

Yemek Sorunu

a) Yemeklerin kalitelerinin yükseltilmesi ve çeşitlendirilmesi.

b) İlaşe bedellerinin artırılması.

c) Doktor ve tutuklu temsilciliğinin denetim ve gözetiminde yemekleri kontrol etme hakkının tanınması.

d) Mutfak kontrolünün bizim de katılacağımız şekilde dü-

zenlenmesi.

Hasta Sorunu

a) Cezaevleri Türk Tabipler Birliği denetimine açık olmalı. Cezaevinde görevli doktorlar cezaevi kurumunun denetim ve yönetim sorumluluğundan çıkarılmalı.

b) Cezaevinde biri dış doktoru olmak üzere sürekli iki doktorun bulundurulması.

c) Cezaevinde hasta tutsakların yatırılacağı, doktor nezaretinde sürekli kontrol bakım ve tedavilerinin yapılacağı bir revirin açılması.

d) Hastahane sevklerinin hızlandırılması, hastahane yeterli bakım ve tedavinin yapılması ve hastalara uygun bir yer verilmesi.

e) Hastahaneye yatırılanların, kantin, gazete vb. ihtiyaçlarının karşılanması.

f) Hastahane yatanlara zincir takılmaması ve "güvenlik" adı altında yapılan her türlü insanlık dışı muamelelerden vazgeçilmesi.

g) İlaç masraflarının idarece karşılanması.

h) Diyetlileri arkadaşlarından ayırmaksızın diyet yemeği çıkarılması.

Havalandırma ve Yerleşim:

a) Havalandırmanın tam gün olması: Sabah saat 7:00'den akşam 20:00 statüsüne dönülmesi.

b) "Önlem" adı altında alt katların boşaltılıp üst katların sağlıklı bir şekilde ve kapasitenin üstünde doldurulması gibi keyfi uygulamalardan vazgeçilip, alt koğuşların yeniden yerleşime açılması.

c) Kısımlar ve bloklar arası misafirliğin havalandırma süresi boyunca serbest bırakılması: Süre ve sayı kısıtlamasına gidilmemesi.

d) Bloklar ve kısımlar arası sportif-kültürel faaliyetlerimizin engellenmemesi.

e) Tenis masalarının verilmesi.

f) Sünger yatak uygulamasından vazgeçilmesi.

g) Yetersiz olan battaniye, nevresim, çarşaf, yastık kılıfı,

tabak, kaşık, vb. gibi ihtiyaçlarımızın karşılanması.

Banyo ve Temizlik

a) Deterjan, sabun, vb. temizlik malzemelerinin yeterli miktarda ve düzenli aralıklarla verilmesi.

b) kolonya, küçük makas, gibi şeylerin içeriye alınması.

c) Soğuk-sıcak su, çamaşır ve banyo sorununun çözümlenmesi.

Diğer Konular

a) tutkal ve cilt malzemelerinin içeri alınması.

b) 22 Haziran'da yapılan operasyonlarda el konulan tüm eşyalarımızın geri verilmesi, tahrip edilen ve kayıp edilenlerinse bedellerinin ödemesi. Ve ayrıca bu operasyonlar sırasında keyfi davranan, bizlere zarar veren görevliler hakkında soruşturma açılması.

c) Bu SAG eylemi nedeniyle yapılamayan dört günlük açık görüşün eylem sonrası tesbit edilecek bir tarihte ve tam gün olarak koğuşlarda yapılması.

d) Renkli TV -her koğuşa bir tane olmak üzere- verilmesi.

Yukarıdaki sorunlarımızın çözülmesi için 6. 7. 1989 tarihinden itibaren aşağıda imzası bulunan bizler süresiz açlık grevine başlamış bulunuyoruz.

Röportajlar

Şilan Aslan

Güler Canbolat

Rojhat Fidan

Handan Poyraz

İlkgül Canbolat

Fatma Cerenbelli

Zeynep Poyraz

Ramazan Uzun

Ali Şerik

I

"Ölüm yolculuğu" ile çalışmalara başladığımızda sonradan karşılaştığımız bazı şeyleri önceden tam olarak hesap etmiş değildik. En başta da aileleri. Bir çok şeyin farkına ancak işin içine girdiğimizde vardık.

Öyle ya yalnızca biz miydik acı çeken ve hasretlikleri yüklenen? Bu konu üzerinde düşündüğümüzde "hayır" sözcüğünü bulduk, bu da bizi ailelerin görüşünü almaya, neler çektiklerini sormaya götürdü.

Karşımda *Şilan Aslan* var. Şilan on yaşında henüz. Babası tutuklandığında iki aylıkmış. Şimdi ilkokul beşinci sınıfta. Dördüncü sınıfı "iyi" ile bitirmiş. Sıcakkanlı, akıllı oldukça da sempatik bir çocuk.

Şilan'a soruyorum "hapishane senin için ne anlam ifade ediyor Şilancığım" diye. Biraz durup yüzüne dökülen uzun siyah saçlarını başı ile arkaya attıktan sonra, yüzüne gayet ciddi bir ifade takınarak sorumu yanıtlamaya koyuluyor.

- Hapishane mi? Hapishane benim için işkence yapılan, baskı yapılan yeri ifade ediyor. Söylendiğine göre hapishanede hep işkence yapıyorlarmış. Amcaları dövüyorlarmış. Aç susuz bırakıyorlarmış. Güneşe çıkarılmıyorlarmış. Çamaşırlarını yıkayamıyorlarmış. bazen de televizyonlarının düğmelerini kapatıyorlarmış, amcalar televizyon seyretmesinler diye.

"Kimler" diye sorduğumda da Şilan, hiç düşünmeden sorunun yanıtını şıp diye yapıyor.

- Gardiyan, asker ve polisler.
- Kim söyledi sana bunları?
- Babam ve babamın arkadaşları. Ayrıca gazetelerden de okudum.
- Demek gazete de okuyorsun?

- Evet. Annem Cumhuriyet alıyor.
- Peki Şilancığım. İstersen biraz da açık ve kapalı görüşlerden bahsedelim. Örneğin görüş günlerini seviyor musun?
- Tabi. Görüşlerde babamı ve siz amcaları görmek beni çok sevindiriyor. Keşke her zaman açık görüş olsa.. Diğer görüşler de iyi ama o zaman sizleri göremediğim için üzülüyorum.
- Gardiyanlara seni yanımızda bırakmalarını söylesek ve onlarda kabul etseler bizim yanımızda kalmak ister miydin?
- İsterim.
- Sıkılmaz mısın?
- Sıkılmam.
- Babanı o kadar çok mu seviyorsun?
- Hepinizi çok seviyorum.
- Teşekkürler Şilan, teşekkürler. Biz de seni seviyoruz, bunu biliyorsun, değil mi?
- Biraz da gururlanarak:
- "Evet, biliyorum" diyor Şilan.
- Söylesene Şilan, babanı özlediğin oluyor mu?
- Çok...
- Bir an için babanın tahliye olduğunu düşünelim. O zaman ne yapardın Şilan?
- Sevinçten ağlardım.
- Ya babanın arkadaşlarını, yani bizleri?
- Sizin için de... Babamın arkadaşlarının hepsi de iyi insan çünkü.
- Klasik bir soru yöneltiyorum Şilan'a:
- Hiç düşündün mü, büyüyünce ne olmak isterdin?
- Yargıç veya avukat olmayı istiyorum.
- Neden?
- Yargıç veya avukat olursam sizleri kurtarırım öyle değil mi? Öğretmen olmayı da düşünüyorum. Ama sizleri kurtarmam için yargıç ya da avukat olmam gerek.
- Şilan'ın mahalle ve okul çevresinde "babasız" kalmasının izlerini yakalamak istiyorum. arkadaşlarını kısıkanıyor muydu? Babasının hapiste olmasını onlara yansıtmış mıydı?
- Arkadaşlarına hiç babanın hapiste olduğunu söylüyor musun?
- Evet.

- Söylediğinde sana tepkileri ne oluyor, yani ne diyorlar sana?
- Neden girdiğini soruyorlar.
- Sen ne cevap veriyorsun?
- Devrimci olduğu için babamı hapsedtiklerini söylüyorum.
- Babanın açlık grevinde olduğunu duyduğunda ne yapıyorsun?
- Öncelikle üzülüyorum. Sonra da haklarımı savunduğu için seviniyorum.

- Sen de hiç açlık grevi yaptın mı?

- Hayır. Ama düşünüyorum.

Şilan babasıyla cezaevinde tanışmış, ancak açık görüşlerde kucaklayabilmiş. Ya mektuplar?

- Mektuplarla aran nasıl? Babanla mektuplaşıyor musun?

- Evet, 6 yaşından beri. Fakat mektup yazmasını pek sevmiyorum. Daha çok mektup almak hoşuma gidiyor.

- Peki kitaplarla aran nasıl Şilan, kitapların var mı?

- Kitap okumak hoşuma gidiyor, epeyce de kitabım var.

Lafı son açlık grevinde öldürülen arkadaşların üzerine getiriyorum. Acaba onların üzerinde nasıl bir etki bırakmıştı, nasıl öğrenmişlerdi?

- Bu son açlık grevimizde yani burada iki kişinin öldürüldüğünü duydu mu?

- Duydum ve çok üzüldüm.

- Nereden duydu?

- Gazeteler yazmıştı. Televizyon söyledi.

- Kimin öldürdüğünü öğrendin mi?

- Öğrendim. O amcaları asker ve gardiyanlar öldürmüşler.

- Peki niye öldürmüşler?

- Açlık grevine gittikleri için.

Şilan'ın babasının beli sakat. Soruyorum:

- Babanın belini eğerek yürüdüğünü farkettiler mi?

- Evet. Beline vurdukları için öyle olmuş.

- Kim vurmuş?

- Gardiyanlar..

Şilan'a hep üzücü şeyler sordum galiba. Ama zaten o hem üzüntülerin hem de mücadelenin içinde yaşıyor. Görüşün Diyarbakır'da mı Eskişehir'de mi yoksa burada mı daha iyi olduğunu

soruyorum.

"Eskişehir'de daha iyiydi" diye cevap veriyor. Burada gardiyanlar hem üzerimizi çok arıyor, hem de kapıda çok bekletiyorlar. Bazıları da durmadan soru soruyor.

Şilan'la sohbetimiz sürerken gözüm bir ara kolundaki bileziklere ve parmağındaki yüzüğe takılıyor. Altın olup olmadığını sorduğumda hiç duraksamadan "altın" yanıtını veriyor ve ekliyor:

"Bunları belki paraya ihtiyacınız olur da bozdururuz diye sizin için taktım. Babaannem 'takma' dedi ama, dinlemedim taktım"

II

Güler Canbulat ise dokuzbuçuk yaşında. babası içeri düştüğünde daha anasının karnındaymış. Bu yıl dördüncü sınıfa gidecek. Üçü pekiyi derece ile bitirmiş. Çok zeki ve başarılı. O da bütün tutsak çocukları gibi hapisane kapılarında büyümüş. Yeşil gözleri çakmak çakmak, özlem yüklü...

"Şilan'a sorduğun sorulardan bana da sorsana" diyor. "Peki" diyor ona da sormaya başlıyorum:

- Hapishaneleri niye yapmışlar Güler?
 - İşkence ve zulüm yapmak için... sizleri oralara kapatıp kötülük etmek için..
 - Babana hiç işkence yapan olmuş mu?
 - Yapmışlar. Babama işkence yapıldığını öğrenince çok üzül-düm. İşkencecilere çok kızdım. İçimden onları öldürmek geldi, ama yine de onların size yaptıklarını ben onlara yapamam.
 - Neden?
 - Çünkü işkence insanlık dışı bir şey.
- Güler'in açlık grevleri hakkında neler düşündüğünü, neler hissettiğini öğrenmek istiyorum.
- Sence baban neden açlık grevine gidiyor?
 - Haklarını almak için.
 - Büyüyünce ne olmak istiyorsun Gülerciğim?
 - Yazar..
 - Neden başka bir şey değil de yazar?

Görüp yaşadıklarımı, duyduklarımı anlatmayı çok istiyorum. Bunun için yazar olmam gerek.

- Şimdiye kadar hiç yazdığın bir şey oldu mu?
 - Evet. Üç tane hikaye yazdım.
 - İsimleri aklında mı?
 - Evet. Birinin adı "Güzel Güvercin", diğeri "Yaramaz Sınıf" bir de "Bir Görüş" var. Fakat henüz "Bir Görüş"ü tamamlamadım. Ayrıca resim yapmasını da seviyorum.
 - Yazdığın öykülerden ve yaptığın resimlerden babana gönderiyor musun?
 - Gönderiyorum.
 - Beğeniyor mu?
 - Beğendiğini ve yazmaya devam etmemi söylüyor. Güler'in babasını çok sevdiği ve saydığı her halinden belli.
 - Sence babanı niye hapse koymuşlar Güler?
 - Bilmiyorum. Devrimci olduğu içindir herhalde.
 - Hiç açlık grevi yaptın mı?
 - Ben yapmadım ama annem sizleri desteklemek için diğer ailelerle birlikte yapıyor. Ben de istiyorum, fakat bir türlü olanağım olmuyor.
 - Babanın tahliye olduğunu duysaydın ne yapardın?
 - Sevinçten uçardım herhalde.
 - Başka?
 - Ona en sevdiği yemekleri yapardım.
- Güler'e en son "Gardiyanlar hakkında ne düşündüğünü" soruyorum.
- "Kötü" diye cevaplıyor. "Kötü kalpli olduklarından dolayı gardiyanları hiç sevmiyorum".

III

Rojhat Fidan onbir yaşında. Bu yıl ilkokul beşi okuyacak. Bütün sınıfları pekiyi ile geçtiğini söylüyor. Çok sessiz. İçine kapanık ama içten... İnsanların önüne hemen o minnacık yüreğini koyuyor, o sıcak özlem ve sevgi yüklü yüreğini...

"Ben iki yaşındayken babam tutuklanmış" diye söze başlıyor Rojhat. Ve hemen peşinden fısıldar gibi "babamı Kürt olduğu için tutuklamışlar" diyerek devam ediyor.

Rojhat'a babasının arkadaşlarını sevip sevmediğini soruyorum. Hiç duraksamadan "seviyorum" diyor.

- Neden?

"Çünkü onlar dürüst insanlar" yanıtını veriyor.

Rojhat üç kardeşin en büyüğü. Gururla "en büyüğü benim" diyor. Ancak bunu söylerken gözlerinin dolu dolu olduğunu da görüyorum. Baba özlemiyle yanıp tutuşan bu üç çocuğun duyguları hiç de küçük değil.

Acaba açlık grevleri, Aydın direnişinde şehit verdiğimiz iki arkadaşımızın ölümü ve mektuplaşma gibi olaylar Rojhat için ne anlam ifade ediyordu. Merak edip soruyorum.

- Rojhatçığım hiç düşündün mü, baban ve bizler neden açlık grevine giriyoruz?

- Haklarınızı almak için.

- Bu açlık grevinde iki amcanın öldüğünü duydun değil mi?

- Duydum.

- Duyduğunda ne hissettin peki?

- Çok üzülüm.

- Sence onları neden öldürdüler?

- Devrimci oldukları için.

- Kimlerin öldürdüğünü biliyor musun?

- Gardiyanlar.

- Kim söyledi?

- Amcalar.

- Sen de açlık grevi yaptın mı?

- Hayır. Ama düşündüm. Bir dahaki sefere ben de yapacağım.

- Babanla yazışıyor musun? Mektuplarla aran nasıl Rojhat?

- Babamdan gelen mektuplar bizi çok sevindiriyor. Ben de ona yazıyorum. Ama mektup almak daha güzel. Babamdan ayrı kalmak bizleri çok üzüyor, mektupları da olmasa hasretliğe dayanamayız herhalde.

- Babanın içeride olmasının sıkıntısını çekiyor musun dışarıda?

- Çok.

- Ne gibi?

- Örneğin babaları yanında olan arkadaşların istedikleri elbiseyi alıp giyinebiliyorlar. Bense alamıyorum. Alacak paramız ol-

muyor çoğu kere çünkü.

- Rojhat, diyelim ki birisi sana elli milyon verdi, o zaman ne yapardın?

- O parayı cezaevindeki amcaların hesabına yatırırdım. Bir de yoksul çocuklara şeker alırdım.

- Peki büyüyünce ne olmak isterdin Rojhat?

- Avukat.

- Neden?

- Avukat olup içerdeki devrimci amcaları kurtarmak için...

IV

Handan Poyraz'ın iki abisi de içeride. Abilerinden biri Antep'te yatıyor. Diğeri ise Aydın'da. Handan 14 yaşında. "Abilerin kaç yıldır tutuklu" diye soruyorum.

- Küçüğü dokuz, büyüğü altı yıl...

- Dokuz yıl önce beş yaşındaydın demek ki, abinin tutuklanmasını anımsıyor musun?

- Evet. Bana abimin Maraş'ta tutuklandığını söylemişlerdi. Zaten arandığı için diğer abim de eve uğramıyordu. Bir daha onları hiç göremeyeceğimi sanmıştım.

Handan bir daha hiç göremeyeceğini sandığı abilerini gördü. Ama nasıl? Demir parmaklıklar ardında arada bir de açık görüşlerde tanıdı onları. Hapishane kapılarında, açlık grevi bekleyişlerinde... Aaba Handan ne düşünüyordu açlık grevleri hakkında:

-Ağabeyinin açlık grevine girdiğini duyunca neler hissetmiştin?

- Abimin inançları uğruna göze alamayacağı hiç bir şey yok. O siyasi bir tutsak. Açlık grevine de bu yüzden girdiğini sanıyorum. Gerekli olmasa girmez. Gerektiği için açlık grevine giriyor.

- Peki üzüldüğün oluyor mu?

- Elbette. en çok da işkence yapıldığını duyduğumda üzülüyorum.

- Abinin Eskişehir'den Aydın'a sürüldüğünü ne zaman öğrendin?

- Bayram görüşü için annem Eskişehir'e gitmişti. Ancak açlık

grevi nedeniyle görüşmemişti. Durumu telefonla bildirdi, kendisi orada kaldı. Ben de ilkin öyle öğrenmiş oldum. Ayrıca basını da takip ediyorduk.

- Hangi gazeteyi alıyorsunuz?

- Özellikle de Cumhuriyet'i düzenli olarak alıyoruz. Gazetelerden sizlere yapılan baskıları okuduğumda tüylerim diken diken olmuştu.

- M. Yalçinkaya ve H. Eroğlu'nu görmüş müydün?

- Eskişehir'de tanışmıştım onları. Öldürüldüklerini duyduğumda çok ağladım. İçim kinle, intikam hırsıyla dolmuştu. O anki duygularımı anlatamam. Kinle üzüntü biraradaydı...

Bu ölümler üzerine hem ölümleri potestoyla göstermek, hem de "Aydın direnişini desteklemek amacıyla biz de dokuz kişilik açlık grevine başladık. Bu sayı daha sonra on dokuz kişiye çıktı.

- Kaç gün sürdü?

- Dört. Dördüncü günün sonunda 3 kişilik bir grupla Mehmet'in köyü olan Fındıközü'ne başsağlığına gittik. Mehmet'in annesi, oğlunun sadece yüzünü görebildiğini söyledi. Annenin anlattıklarına bakılırsa Mehmet'in gözaltılarında morluklar, kefende de kan izleri varmış. "Oğlumun işkence ederek öldürmüşler" diyordu.

- Köyde neler yaptınız?

- Aileye başsağlığı diledikten sonra birlikte mezarlığa gittik. Ellerimiz kırmızı gül ve karanfil demetleriyle doluydu. Mezarlığa vardığımızda ilkin SP il başkanı bir konuşma yaptı, peşinde de ben.

- Neler söylediğini anımsıyor musun?

- "Beni tanıdın mı Mehmet abi? Ben, küçük yoldaşım Handan! Rahat ol abi, silahını omuzladım. Nöbet sırası şimdi bende. Yemin ediyorum kanın yerde kalmayacak. Cellatlar er ya da geç, ama mutlaka bir gün döktükleri kan deryasında boğulacaklar.

Sen bakma gözümdeki yaşlara Mehmet abi! Bu hüznün bir dışı vurumu değil, acizliğin bir ifadesi hiç değil. Her damlası bir yemin sözüdür, bunu bil Mehmet abi. Bil ve rahat uyu.

Şimdi başlarımız her zamankinden daha çok yukarıda ve şimdi göğüslerimiz daha bir kabarık.

Ve daha bir bileliyoruz."

- Konuşmalar dışında neler oldu?

- Sloganlar attık, marşlar söyledik. Ağıt yakanlar da oldu. Özellikle de Mehmet abinin annesinin mezar başında yaktığı o ağıt

hepimizi duygulandırmaya fazlasıyla yetmişti. Kendimizi tutamamış hepimiz hüngür hüngür ağladık.

- Oradan nereye gittiniz?

- Mehmet abilerin bahçeye. Orası onun en çok sevdiği yermiş. Mehmet abinin diktiği bir de elma fidanı gösterdiler bize orada. Cezaevine düşmeden kısa bir süre önce dikmiş onu. Ancak pek büyümemiş. Annesi "Mehmet'imın tutsaklığıyla fidenin büyümesi de durdu" diyor.

Handan'ın bu sözleri üzerine, Mehmet'in doğaya, yeşile, çiçeğe, ağaca olan sevdasına dair okuduğum bir yazıyı anımsıyorum hemen. Aydın'da daha önce, Mehmet'le yatan bir arkadaşı yazmıştı:

"....'un koğuşunda bir kaktüs çiçeği varmış. Mehmet, çiçeğin açışını seyretmek için bir kaç günlüğüne ödünç istedi benden" diye yazmıştı arkadaşı. "Ben de verdim. Tam o sıralarda da Aydın'da tünel bulundu ve koğuşlara operasyonlar düzenlendi. Büyük kırım ve talan içinde Mehmet kaktüs çiçeğini ceketinin astarına gizleyerek nasıl da o hengameden sağ-salım kurtarıp arkadaşına teslim etmişti diyerek sözlerini bitirmişti. Hey gidi Mehmet hey, şimdi ekip de büyümediğin çiçekler büyüyor yine. Mezarının üzerinde de en güzel kır çiçekleri açtı, açacak mutlaka..."

Handan Poyraz oldukça sempatik bir kız. Kıpır kıpır. Anlatmaya doyamıyor. Anlattıkça coşuyor. Coştukça anlatmak istiyor. Ama diğer ailelerden bazılarıyla da konuşmak istediğim için üzülerek de olsa Handan'la olan konuşmalarımızı kısa kesmek zorunda kalıyorum.

V

İlkgül Canbulat'la birlikteyiz. Evli, bir çocuk annesi. Eşi ise on bir yıldır tutsak. Kendisiyle tanışmamız iki yıl öncesine kadar uzanıyor. Sevecen, iyimserlik ve umut dolu bir dost, bir arkadaş... Kendisiyle bir söyleşi yapmak istediğimi söylediğimde hiç tereddütsüz kabul ediyor. Zamanımız sınırlı, onun için hemen sorulara geçiyorum.

- Bana Lütfü ile tanışma ve evliliğinizden biraz sözeder misiniz?

- Ben İzmirliyim. Eşim ise Kayserilidir. Kendisiyle ilk ta-

nişmamız 1976'da mücadele içinde oldu. 1977'de ikimiz de gözetim altına alınıp tutuklandık.

- O zaman nişanlı mıydınız?

- Hayır. Henüz nişanlı değildik. Ben ilk duruşmada tahliye oldum. Ama Lütfü ile ilişkimiz sürdü. Onu yalnız bırakmadım. Her görüş günü görüşüne gittim. Mahkeme sonucunda Lütfü'ye müebbet, bana da örgüt üyeliğinden dört yıl iki ay ceza verdiler.

- Hemen tutuklandın mı?

- Yöo. Hemen tutuklanmadım. Tutuksuz olarak dosya Yar-gitay'a gönderildi. İşte nişanlanmamız da bu döneme rastlar. Lütfü o zaman Buca Cezaevindeydi. Bir süre sonra onu Niğde cezaevine sevkettiler. İki gece orada kalıp üçüncü gece üç arkadaşıyla birlikte firar ettiler oradan.

- Firar ettiğinde nasıl haberiniz olmuştu?

- Bir tanıdık söylemişti. Çok sevinmişim. Üç ay sonra da aile ve dostlarımız arasında düğünümüz oldu, evlendik. Fakat bu mutlu beraberlik uzun sürmedi. Bir ihbar üzerine eşim tutuklandı. Yeniden cezaevine kondu. O gün bugündür gözlerim yolda.

- Kızınız ne zaman doğdu?

- Eşimin tutuklanışından elli üç gün sonra.

- Görüşüne gidip gelebiliyor muydunuz?

- Hayır. O sıra ben de aranıyordum. Aradan biraz zaman geçince tutuklandım. İki yılını da öyle geçti. Kendisiyle ancak dört-buçuk yıl bir aradan sonra görüşebildik. O da çoğu kere engellendi.

- Eşinizin tutsak olmasının ne gibi sıkıntıları çekiyorsunuz?

- Birden fazla sıkıntısı var. En başta yalnızlık ve özlemin bütün ağırlığı ile her gün biraz daha omuzlara çökmesi... Ve ekonomik zorluklar, bunların çevreye yansıması, çevrenin tepkileri vb. her tutsak eşinin çektiği acı ve sıkıntıları ben de yaşıyorum. Kimseye pek yük olmayı oldum olası sevmem. Ama çalışmanın maddi ortamı da pek yok. Gittiğim pek çok işyerinde güvenlik soruşturmasına takıldım. Bütün kapılar üzerime kapanmaya başladı.

- Sonra?

- Baktım olacağı yok. El işleri yaparak geçimimi öyle temin etmek istedim.

- Ne gibi el işleri?

- Çeşitli yörelerin folklorundan yararlanarak bebek yapmaktan, dikiş nakışa kadar bir dizisini. Yalnız şimdi folklorik bebek yap-

maya daha ağırlık veriyorum.

- Yeterli oluyor mu?
- Elbette yetmiyor ama idare ediyoruz işte.
- İleride de sizin de bir işyeriniz olsa o zaman öncelikle netür insanları işe almada tercihte bulunurdunuz.

- Siyasi sabıkası olanlar.
- Neden?
- 12 Eylül diğer kesimlere olduğu gibi tutsak ailelerine de çok çektirdi. Toplum olarak ağır bedeller ödedik. Aç kaldık, acı çektik, yeni yeni özelemler yüklendik. İşsizliklerse her adım başı bela oldu.

- Ya içerdekilerin çektikleri, ya onların özelemleri?
- Elbette onlar da az çekmedi. 12 Eylül dışarıya gibi mapusaneleri de zulümhanece çevirdi. Yüzlerce binlerce insan sakat bırakıldı. Bir tek amaçları vardı. O da cezaevlerini mezbahaneyi çevirerek oralandaki insanları teslim almak, onursuz bırakmak, düşünemez, üretmez varlık haline getirmek.

- Sizce istediklerini yapabildiler mi?
- Belki bir ölçüde ve bir dönem için kısmen başardılar. Ama hiçbir zaman direnişleri tümenden yok edemediler. Her dönemde direnenler vardı. Ölümler sakatlanmalar oldu. Ama direniş hiç duymadı, onuru kendilerine kaynak edinenler her zaman yüzlerini ak, alınlarını lekesiz tutmayı başardılar.

- Açlık grevlerini nasıl değerlendiriyorsun?
- Kimse durup dururken acı çekmez. Ölmek istemez. Hele açlık grevi gibi bir şeye keyfi olarak kimse girmez. Demek ortada bir sorun var. Bu sorun baskıdır. İşkencedir, haksızlıktır, vahşettir. Bu insanlık dışı uygulamalara karşı çıkmak için de açlık grevlerine başvuruluyor.

- Niye açlık grevi?
- İçerdeki bir insan birçok olanağı sınırlanmış biridir. Onurlu yaşamak için bir yerde mecbur kalıyor buna. Çünkü başka yapacağı birşey bulunmuyor.

- Sen de hiç açlık grevine katıldın mı?
- Evet bu son açlık grevine katıldım.
- Aileler arasındaki dayanışmayı nasıl buluyorsunuz?
- Çok yetersiz. Örneğin bu son açlık grevinde ikiyüz seksen tutsak vardı. Bu ikiyüz seksen tutsaktan sadece yirmi kadarı direnişi destekleyen açlık grevine katıldı. Bu çok büyük bir eksiklik ve bir o

kadar da düşündürücü.

Aileler olarak örgütlenmemiz ve edilgenlikten kurtulmamız gerekiyor. Bu konuda herkes üzerine düşeni yapmalı diye düşünüyorum. Derli topluluk için bu şart. Eskişehir'de başlayıp Aydın'da boyutlandırılan bu son saldırı bize ders olmalı.

- Aydın direnişinin bitimi için iktidar ve muhalefetin sözlerinde durmalarını nasıl görüyorsun?

- Çeşitli bahaneler yaratarak sizleri bir sıçrama tahtası olarak kullanmak isteyen yetkililer direnişe yenildiler. Söz verdiler. Sözlerinde durmadılar. Ama böyle gitmez, gitmeyecektir. Bunu onlar da biliyorlar. Şartlar iyileştirilmediği sürece daha çok açlık grevleri yaşanacak..

VI

Fatma Cerenbelli de şöyle diyordu:

- Oğlumun suçluluğuna hiçbir zaman inanmadım. Hayır o suçlu değil! Bir suçlu varsa o da o ve onun gibi insanlara tutsaklığı reva görenlerdir. Devrimciler suçlu olamaz. Onların bir tek suçu varsa o da bağımsızlıktan eşitlikten ve haklıdan yana olmalarıdır. Oğlumu almaya gelenlere de bunu söyledim.

- Yani polislere mi?

- Evet.

- Onlar ne dediler?

- Beni dinlemediler bile. Eve karakol kurarak oğlumu beklemeye başladılar. Gelecek olanı pusuya düşürmek istiyorlardı. Oğlum gelmeyince de beni ve kızım Nilüfer'i karakola götürdüler. Orada işkence gördük. Bizden durmadan oğlumun yerini söylememizi istiyorlardı. "Oğlun nerede, evinize kimler gelip gidiyor, oğlunun arkadaşları kimler, oğlunun adam öldürdüğünü biliyor muydun, o bir bölücü, bir terörist" vb. sözleri durmadan söylüyorlardı.

- Peki söylediniz mi oğlunuzun yerini?

- Asla. Biz öyle birşeyi, yani jurnalciliği şerefsizlik sayarız. Töremiz de kallesliktir bu. Direnmeyi yeğledik, onlarda işkencelerini yaptılar tabii.

- Yani çözemediler mi demek istiyorsunuz?

- Evet. Çözemediler. Öldürseler de çözemezdi.

- Sonra ne oldu?

- Tutuklanıp hapse konulduk. Ama çile bitmedi. Hapishanede de yine keyfiliklerle, çağdışı koşullarla, insanın içini daraltan sıkıntılarla karşılaştık. Haksızlığın ne demek olduğunu orada bir kez daha gözlerimle gördüm, tattım ve yaşamak zorunda kaldım. Onun için beni içeriye atıranlara teşekkür bile ettim. Çünkü oralarda onların yüzünü daha açık ve daha net bir şekilde görme fırsatını buldum. Eskiden bir kin duyuyorsam, şimdi bin, yüzbin kin duymaya başladım.

- Oğlunuzun cezaevinde olması bir anne olarak sizi üzüyor mu?

- Ben yalnız bir anne değilim, oğullarımın ve kızlarımın anneleri olduğu kadar arkadaşlarıym da. Beni olumsuzluklar, haksızlıklar, sömürüler, talanlar, vahşetler üzer. Oysa benim oğlum olmsuz bir düşünce ve eylemden dolayı içeriye düşmedi. O haklıydı, haklı olarak mücadele verdiği için tutsak ettiler onu. Şimdi o içeride de onuruyla mücadelesini sürdürüyor. Onurlu bir mücadele ise beni üzmez, bilakis gururlandırır. Beni üzen tek şey varsa, sizlere yapılan haksızlıklar ve çağdışı dayatmalar...

- Fatma ana, istersen sözü biraz da gardiyanlara getirelim. Biliyorsun gardiyanlar da çalışan kesim. Bir gün çalışmasalar, onlar da diğer çalışanlar gibi aç kalırlar. Yani biz bir yerde onların refah ve mutlulukları için de mücadele ediyoruz, ama onlar bunu anlamadıkları için çoğu kere bizlere işkence bile yapıyorlar. Siz bu çelişkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Çelişki olduğu doğru, fakat bu çelişki nerede yok ki.? Dikkat ederseniz aynı çelişkiyi başka tabakalar arasında yaşandığını da görürsünüz. Bu insanın kendi kendine işkence yapması gibi bir şey. Onlar da, aç, yoksul, çalışmadıkları gün açlar. Bu anlamda ben onlara da emekçi diyorum. Benim gözümde onlar da birer emekçi, ama biraz yozlaştırılmış, izole edilmiş bir emekçi kesimi. İşin kötü ve acı olan yanı emekçi olduklarının da yeterince bilincinde değiller. Bunun için de kukla gibi kullanıyorlar.

- Yukarıda çözümlere karşı olduğunuzu söylemiştiniz. Peki oğlunuzun cezaevlerindeki direnişlerde yan çizdiğini, yani arkadaşlarını terk edip kötü şartlara, işkence ve baskılara boyun eğdiğini, ya da açlık grevini bıraktığını duysaydınız ne yapardınız, tepkiniz ne olurdu o zaman?

- Herşeyden önce öyle bir şey yapan benim oğlum olamaz. Benim oğullarım mücadele içinde yer alan, mücadele içinde büyüyen, yenilmezleşen, iyi ve güzel için, doğru ve suylu için mücadele veren insanlardır benim oğlum ve kızlarım. Haklıdan, doğrudan, erdemden yana mücadele eden herkes benim oğlum ve kızımdır. Ben onlarla varım ve onlar için herşeyi yapmaya gönüllüyüm.

- Teşekkürler, Fatma ana, sana binlerce teşekkür. Beni son derece duyulandırdınız. Keşke bütün ailelerimiz sizin gibi düşünebilseydi, keşke sizin gördüklerinizi, sezindiklerinizi, onlar da görüp sezineleyebilseydiler.

- O da zamanla olacak yavrum, o da olacak. Belki de biraz zamana ihtiyaç var, hepsi o. Galiba biraz da bedel gerekiyor. Yani çalışmamız; çaba sarf etmemiz ve usanıp bıkmadan uğraşmamız gerekiyor.

- Aileler arasındaki var olan birlik ve dayanışmayı ya da içridekilere desteği nasıl buluyorsunuz? Sizce yeterli mi? Yeterli değilse eksikler neler?

- Aileler arasındaki dayanışma ve birlik elbette yeterli değil. Parçalanmışlık, vurdum duymazlık, sorumsuzluk, bencillik çok, bu da beni son derece sınırlendiriyor. Birlik-beraberlik içinde olmamız, duyarlı ve sorumlu davranmamız şart. Aksi halde sizlere karşı görev ve sorumluluklarımızı yerine getirmiş sayılmayız. Bu da o zaman bir suç olur. Hem de siz yavrularımıza karşı işlenmiş bir suç... Ama neylersin ki, bazı aileler henüz bunu anlamış değil.

- Peki ne yapmalı sizce?

- Örgütlenmeli, bilinçlinmeli tabii ki. Ve herşeyden önce de kim olduğumuzu, nasıl yaşadığımızı, öğrenmek zorundayız diye düşünüyorum.

- Olanaklarınız olsaydı, aileleri, dayanışma içine sokmak için ne yapardınız.

- Pratik bir çözüm olarak, öncelikle bütün siyasi tutsak yakınlarını özellikle de sizlerin değerlerini anlamayan ana ve babaları, şubeye götürüp oralarda devrimcilere neler yapıldığını, nelere zorlandıklarını, sizlerden neler istediklerini onlara gösterirdim. Sonra da cezaevlerinde yaşananları.

- Neden bir başka yer değil de şube ve cezaevi?

- Oralarda her şey bütün çıplaklığı ile ortada çünkü. Gözleriyle yapılanları gördüklerinde eminim ki sizleri daha iyi ve çabuk

anlayacaklardır. Kendi öz evlatlarına dahi güven duymayan bazı aileleri gördükçe hem çok kızıyor hem de acıyorum. Kendi kalın kafalılıklarına kurban oldukları için acımamak elde değil.

- Bu son direnişimizde sizin de bizi desteklemek için açlık grevine katıldığınızı biliyoruz. Eskişehir'de iken gazete veriliyordu, o zaman, gazetelerde de birkaç resminizi görmüştüm. Ama bir de sizin ağızınızdan duymada yarar var. Direniş sırasında nerede idiniz, bize direniş boyunca yaşayıp gördüğünüz şeylerden biraz sözeder misiniz?

- Elbette. Nerede idiniz sorunuza şu yanıtı vermek kanımca yeterli olur: Yanınızda, yörenizde...

- İki arkadaşımızın şehit edildiğini de direnişiniz içinde iken duymuşsunuzdur sanırım.

- Evet.

- Neler hissetmiştiniz o zaman, yani iki arkadaşımızın şehit edildiğini öğrendiğinizde nasıl bir duyguya kapılmıştınız?

- Tepemden kaynar sular boşanmış gibi olmuştum. İçimden birşeylerin koptuğunu sanmıştım. Gözlerim yaşarmış, içim kin dolmuştu. Ölüm haberini duyar duymaz Aydın cezaevi kapısının önüne dayanıp idarecileri sıkıştırma eylemini başlattık. Kaygularımızı üzüntülerimizi dile getirdik, bağırdık, çağırdık, lanetler yağdırdık, küfürler savurduk, acılarımızı ve üzüntülerimizi haykırdık. Onlar da bizi caydırmak, korkutmak, yıldırma istediler, ama başaramadılar. Boyun bükmedik, direnişte ayak direedik.

- Eskişehir'deki direnişte de vardınız, orada neler oldu?

- Neler olmadı ki, neler. Orada da polisler peşimizi bırakmadılar, nereye varsak, ne yapsak birer gölge gibi bizi izliyorlardı. Bununla da yetinseler iyi, Eskişehir'i terketmemiz ve direnişten vazgeçmemiz için her türlü baskı ve yıldırma yollarını denediler. İnanır mısın, sırf onların dediğine uymadığımız için oturduğumuz yeri bile ateşe verdiler.

- Başka neler yaptılar?

- Aklına ne gelirse, tarladan bile kovma ve dışarıya bırakmama gibi komiklikleri dahi yaptılar.

- Bu ölümleri nasıl değerlendiriyorsunuz ana?

- Sizleri öldürmekle, sakat bırakmakla bu işin son bulacağını sananlar yanıylıyorlar derim. Ölenlerin, öldürülenlerin yerinin dolurulduğu artık görüldü ve görülmekte.

- Aydın direniş günlerinde siz Ankara İnsan Hakları Derneği'nde açlık direnişindeydiniz sanırım. Orada sizi etkileyen bir şey oldu mu?

- Evet. İHD'nin duvarlarındaki şehit resimleri beni müthiş etkiledi. Bir çok devrimci yavrumuzun resmini asmışlardı o duvarlara. Onların öykülerini dinledikçe ağladım, ağladım.

Fatma anayla sohbetimiz sürüyor. Sözü eylemin bitişine ve ondan sonraki gelişmelere getirip o konudaki düşüncelerini öğrenmek istiyorum.

- Direniş bittiğinde neler hissetmişsiniz, Fatma Ana?

- Sevinç, sevinç ve yine sevinç... Ama buraya gelip haklarımızın verilmediğini öğrendiğinizde de sevinçler kursaklarında kaldı. Sevinç gözyaşları kurudu, kinler yeniden namlularına sü-rüldü. Öfkeler yeni direnişlere kuruldu.

- Peki verilen sözlerde durulmaması...

- Kaygı verici.

- Sizce tutsakların hakları neden sık sık gasp ediliyor?

- Eskiden bazı tanıdıklar "devlet içerdekileri yavaş yavaş yok etmek istiyor" dediklerinde bu söze inanmıyordum. Şimdi ise buna bende inanmaya başladım. Amaç bu bence. Çünkü haklarınızı kıstıladıklarında tutsakların sessiz kalmayacaklarını biliyorlar.

- Yine durmayız ve durmayacağız.

- Biliyorum yavrum biliyorum. İşin garibi bunu onlarda biliyorlar. Siz onurlu insanlarsınız yavrum, onurlu insanlar hak-sızlıklarla baskılarla barışık olamazlar. Bunun için bir anneniz ola-rak bu seferlik sizlerden bir isteğim olacak.

- Buyur ana.

- Teşekkür ederim yavrum. İsteğim şu: Bu kez biz açlık gre-vine gidelim, siz biraz dinlenin! Biz ölürsek o zaman da siz baş-larsınız. Ama önce bir biz başlayalım. Lütfen herkes ailesine haber versin biraraya gelip bu mücadelede birleşelim. Çok çok bizi sü-rerler ya da ölürüz. İkisinden de korkumuz yok. Sizin durumlarınız ağır, zaten ayakta zor duruyorsunuz bir de eyleme girerseniz, ço-ğunuzu kaybederiz. Hiç olmazsa bu seferlik dinlenin, bunu sizden rica ediyorum.

- Teşekkürler ana. Bu bir mücadele; ölümler, sakatlanmalar da olacaktır elbette. Arkamızda sizin gibi analar oldukça, sizlerin ilgi vesicak sevecenliğini yüreklerimizde duydukça biz dövüşmekten

mutluluk duyarız. Ölümlerimiz ise eylem olur, yeniden yeniden doğarız.

- Biliyorum yavrum, biliyorum. Ama yine de içim kan ağlıyor. Sizlerin içinde bulunduğunuz şartlar beni üzüntüden kahrediyor. Ben anayım yavrum, ben anayım. Analar evlat acısının ne demek olduğunu çok iyi bilirler, ben de işte bu acılarla doluyum. Ve her gün yeniden yeniden bunlarla yoğruluyorum.

Sözü dönlüp dolaştırıp cezaevlerine giriş çıkıştaki aramalara getirdiğimde Fatma Ana'nın yüz hatları birden geriliyor.

- Aramalar başlı başına işkence. Bizi çileden çıkarıyorlar. Her tarafımızı elliyorlar. Hele bir kadın var, lezbiyen mi ne, sağımızı solumuzu mıncıklamaktan özel bir zevk duyuyor galiba. Kocalarımızın ellemediği yerleri bile cezaevine giriş çıkışlardaki aramalarda gardiyan ve polisler eller oldular. Bu görüşte baktım kadın yine benim külotu el atıyor, külotu çıkarıp yüzüne çarparak "al ve ara belki istediğini daha kolay bulursun" dedim.

- O ne yaptı?

- Her zamanki yaptıklarını tabii.

- Yanılmıyorsam Eskişehir'de de bu tür bir kadın olduğundan şikayetler vardı, sizde orada böyle birşeyle karşılaştınız mı?

- Evet, orada da biri vardı. Aynı şeyi bir başka cezaevinde de gördüm. Öyle sanıyorum ki bazı lezbiyen kadınlar özel olarak oralara yerleştirilmiş. Bir tesadüf de olabilir, ama diğeri benim açımdan daha akla yatkın.

Belki onu da bir yıldırma, taciz etme yöntemi olarak düşünmüşlerdir, neden olmasın?

Ya işkencedeki çözümler, ev ve adres vermeler konusunda ne düşünüyordu Fatma Ana? Bu konudaki sorumu sorduğumda yutkunduğunu ve biraz buruk bir şekilde sorumu yanıtlamaya koyulduğunu görüyorum.

- Çözülenlerin hepsinden nefret ediyorum. Özellikle de çözümlü kaldıkları, ilişkide buldukları yerleri, birlikte mücadele ettikleri arkadaşlarını ele veerenleri onlara ihanet edenleri mutlaka cezalandırılmalı diye düşünüyorum. Bize biri bu kötülüğü yaptı, onu hiçbir zaman affetmeyeceğim.

Sözü aile çevresine getirdiğimizde de Fatma Ana'nın gözlerini gözlerimden kaçırdığını, sorumu yere bakarak yanıtladığını izliyorum.

- Çevremiz genellikle gerici. O yüzden çoğu kere eve dahi git-

mek istemiyorum. Yobaz çok, kendini bilmez, kalın kafalı çok. Ayrıca içimizde de korkaklar, kötü kalpliler, çıkarıcılar var. Onlar da mücadelemizi engellemek, bizi pasifize etmek istiyorlar.

- Son olarak söylemek istediğin özel birşey var mı Fatma Ana?

- Hepinizin yanaklarından öptüğümü ve görüşlerinize gelip gitmek istediğimi, sorunlarınızla ilgilenmeyi arzuladığımı bilmenizi isterim. Ama üzülerek belirtiyim ki bu konuda bir dizi engellerle, olanaksızlıklarla karşı karşıyayız. Bunun için lütfen beni başışlayın yavrularım!

VII

Fatma ananın anlattıkları hem ilginç ve hem de düşündürücü. Ama biz bu kadarıyla sınırlanmakta istemiyor, bir başka anayla, yıllardır, cezaevi kapılarında çile çeken, içerideki tutsakları desteklemek için açlık grevlerine katılan, kapı kapı koşturup aileleri dayanışma içine çekmeye çalışan vefakârlığı ve başeğmezliği ile bütün tutsakların kalbinde taht kuran Zeynep anayla da konuşmak, biraz da onun anlatacaklarını dinlemek istiyorum.

Zeynep Ana'dan öğrenilecek çok şey var, bunun bilincindeyim, onun için de nereden başlamak gerektiği konusunda zorluk çekiyorum. Ne yapmalı, nereden başlamalı diye düşünürken aklıma ilk cezaevi ziyareti sorusu geliyor. Öyle ya ilk cezaevi ziyaretini nerede yapmıştı? Lafı uzatmadan kendisine sorumu yöneltiyorum.

- İlk cezaevi ziyaretinizi nerede yaptınız Zeynep Ana?

Zeynep Ana sorumu hafif bir iç çektikten sonra yanıtlıyor.

- Maraş'ta. Sonra onu, Adana, Antep, Mersin, Eskişehir ve Aydın izledi. Önceleri hiç bir şey bilmezdim, bir yerde bu ziyaretler beni hem biledi, hem de eğitti. Yığınla insan tanıdım, dostlar edindim, haksızlıklar gördüm, akıl almaz fedakarlıklara, başeğmezliklere, onurlu direnişlere tanık oldum...

- Nasıl yani?

- En başta kendi kendimizi tanıdık. Bu sizi anlamamızı sağladı. Sonra yeni yeni çevreleri edindik, bu da bizi duyarlı davranmaya, geçmişte kafamızda oluşturduğunuz şeyleri sorgulamaya itti.

- Oğlunuz, ya da oğullarınız içeri düşmeden, açlık grevleri konusunda bir bilginiz var mıydı?

- Hayır! Göre göre, yaşaya yaşaya öğrendim. Niye yalan söyleyeyim önceleri açlık grevlerine hiç bir anlam veremiyordum, akıl alır gibi gelmiyorlardı bana, sonra yaşam beni öyle bir noktaya getirdi ki bir dönem anlam veremediğim bu grevler içinde kendim de yer almaya başladım. Hayat beni eğitip ikna etti sonunda.

- Söz açlık greviden açıldığına göre ben de işe bu konudaki sorumu sorarak başlıyayım.

- Nasıl isterseniz.

- Söyler misiniz Zeynep Ana ilk açlık grevi eyleminiz nerede oldu?

- İlk eylem Eskişehir'de, onu da Ankara ve Aydın izledi.

Zeynep Ana'nın içeride iki oğlu var. Biri Antep Özel Tıp Cezaevinde, diğeri de şimdi Aydın E Tipi Cezaevinde yatıyor. Acaba bunun ailede bir etkisi oluyor muydu, ailenin iki ferдинin içeride olmasının olumlu ve olumsuz etkileri ne idi? Bütün bunları merak ettiğim için Zeynep Ana'ya soruyorum:

- Cezaevleri ile aranız nasıl ana. İki oğlunun içeride olduğuna göre cezaevleri sizin de yaşamınızın bir parçası olmuştur, yoksa yanılıyor muyum?

- Hayır, yanılmıyorsunuz. Doğru, cezaevleri artık bizlerin de birer parçası olup çıktı, evimizde cezaevlerinin isminin geçmediği gün pek nadir oluyor. Bu yüzden olsa gerek sürekli kaygı ve stres içindeyiz. Galiba ne bizim devlete güvenimiz kaldı, ne devletin bize. Sanırım sürekli diken üzerinde gibi olmamızda biraz da bunun payı var.

- Görüş günleri sizin için ne anlam ifade ediyor Zeynep Ana. O günleri neler hissediyorsunuz?

- Görmek, görülmek, duymak, duyulmak için görüş günlerini iple çekiyoruz hep. O günler bizler için ayrı bir heyecan kaynağı, ayrı bir güzellik ve bambaşka duyguların depreştiği, heyecanlandığı günlerdir. Ancak görüşe gelip de engellemelerle karşılaşmak ve görüşmeden geri dönmek bizleri çileden çıkarıyor. Hatta böyle anlarda ibret olsun diye intihar etmeyi dahi düşündüğüm oluyor.

- Zeynep Ana yanılmıyorsam sizin Eskişehir'de bir de kendinizi zincire vurma olayınız olmuştur. Biraz sözeder misiniz, nasıl olmuştur o olay?

- Kendimizi zincire vurmuştuk. Bir yerde mecbur kalmıştık bunu yapmaya, idareciler seslerimize sürekli kulaklarını tıkamış, sorunun çözümü için en küçük bir adım atmamışlardı çünkü üstelik atmak da istemiyorlardı. Nereye başvursak ya kapılar yüzlerimize kapanıyor ya da "yok, yasak yasalar, böyle emrediyor bu sorun bizi aşılıyor" vs. diyorlardı. Baktık olacağı yok bu olumsuzlukları protesto etmek için biz de kendimizi zincire vurduk.

- Sonra neler oldu?

- Zincir olayı üzerine dört arkadaşımızı gözaltına aldılar. Eskişehir polis ve jandarma teşkilatı seferberlik ilan edilmiş gibi üzerimize geldi. Beni önceden tanıyan komiser bir de zincirli halde görünce, "Yine mi sen cazgır kadın, yine mi sen" demeye ve çaresiz bir şekilde kendi kendine söylenmeye başladı.

- Zinciri alırken dükkancı size zinciri nerede kullanacağınızı sorduğunda köpekleriniz için aldığınızı söylemişsiniz. Neden kendinizi zincirleyeceğinizi değil de, köpekleri söylediniz?

- Kendimizi zincirleyeceğiz deseydik belki yeni sorular sormaya başlardı, belki de korkup zinciri bize satmazdı. Onun için kestirme yol olarak köpeklerimiz için aldığımızı söylemek zorunda kaldık.

- Gözaltına alınan arkadaşlarınız ne oldu?

- Onlar mı, onları bir gün sonra serbest bıraktılar. Söz konusu arkadaşlarımız bırakılınca hep beraber Ankara'ya İHD'ne gittik.

- Orada, yani Ankara'da neler yaptınız?

- İlk iş olarak bir basın toplantısı yaptık, peşinden de kefenler dikip, onlara birer de dilekçe iliştiyerek gidip Adalet Bakanlığı'nın kapısına dayandık. Ama yine önümüze engeller çıkardılar. Adalet Bakanlığı ile görüşmeden apar-topar arabalara bindirilerek Çankaya Karakolu'na götürüldük.

- Ne kadar tutulduunuz orada?

- Dört saat falan. Oradan da şubeye alındık.

- Peki siz ne yaptınız? Örneğin sizi Bakanlık kapısında arabalara bindirmek istediklerinde direnmediniz mi?

- Direnmez olur muyuz, elbette direndik. Sloganlar attık, yasal haklarımızın engelenemeyeceğini söyledik. Ama dinleyen kim?

- Söz slogan atınca polisler ne yaptılar?

- Her zamanki yaptıklarını. Burası Türkiye yavrum. Türkiye'de polisle işkence artık özdeşleşmiş bulunuyor. Tabii bizi de

dövdüler, tartakladılar, yerlerde sürüklediler, hakaretler ettiler. En çok da kaba etlerimize ve göğüslerimize vurdular nedense. Göğsüme vurduklarında nefesim kesilmişti. O tekme ve yumrukların acısını günlerce çektim. Hala daha da nefer alırken zaman zaman göğsümde sancılanmalar oluyor.

- Şubeye götürüldüğünüzü söylemişsiniz, orada nelerle karşılaşıyorsunuz, neler yaptılar sizlere?

- İçeriye alduğumuzda, kemer, saat, çakmak, sigara, kibrit, para takı türü ne varsa hepsine el konuldu. Saç tokalarımızı bile aldılar. Sona da bizi oradaki pis, havasız, karanlık ve rutubetli hücrelere koydular. Bizden sürekli çocuklarımızın peşini bırakmamızı, sizleri kaderinizle başbaşa bırakmamızı ve sizlere sırt çevirmemizi isteyerek "bizim onlar gibi çocuklarımız olsa hepsini keseriz. Böyle evlat mı olurmuş? Sizler de bırakın o yıkıcı ve bölücü hayınların peşini? Bırakın kodeslerde gebersinler" diyorlardı.

- Sizin yanıtınız ne oldu?

- Çocuklarımızı düzde bulmadığımızı, onlara inanıp güvendiğimizi, çocuklarımız için herşeyi yapmaya hazır olduğumuzu söyledik.

- Şubede kaç saat kaldınız?

- Takriben beş bilemedin altı. Arkasından savcılığa çıkarıldık. Savcılık serbest bırakınca da yeniden "İHD"ne döndük.

- Yanılmıyorsam sizin daha önce trafiği kapatma eyleminiz de olmuştu.

- Evet. O zaman da çok dayak yedik.

- O eyleminizde tutuklanan olmuş muydu?

- Hayır! O zaman yanımızda milletvekilleri de vardı. Onların etkisi olsa gerek tutuklanmadılar. Ama dayak konusunda onlar da paylarına düşeni aldı.

- Sizin ve milletvekillerinin dışında o eyleme başka da katılan olmuş muydu?

- Evet, öğrencilerden de katılanlar vardı. Onları da çok dövdüler.

- Zeynep Ana, istersen biraz da Aydın'daki olaylardan sözedelim?

- Olur.

- Bizleri Aydın'da da yalnız bırakmadınız. Hep yanımızda, yöremizde olup mücadelemize omuz verdiniz

- Görevimiz oğlum. Hepimiz görevimizi yaptık, ama aksak, ama eksik...

- Sağolun ana.

- Siz de sağolun benim yavrum.

- Aydın'a vardığınızda ilk olarak ne yaptınız?

- Yaptığımız ilk iş birer dilekçe ile savcılığa başvurmak oldu. Çocuklarımızın sağlıklarından endişe duyduğumuzu söyledik.

- Açlık grevinin kaçınıcı günüydü?

- 48 olsa gerek.

- Savcının yanıtı ne oldu?

- Yanıtsızlık. Bizimle yüzyüze gelmekten özel olarak kaçındı nedense. Kaçtı, hep kaçtı.

- Neden ne olabilir sizce?

- Öyle sanıyorum ki o da işlediği suçun farkına varmıştı.

- Siz ne yaptınız?

- Savcılıktan yanıt çıkmayınca mı yani?

- Evet.

- Adliyeden cezaevi önüne kadar uzanan bir yürüyüş yaptık. polis de bizi adım adım takip etti.

- Aydın'daki "kefen"li yürüyüşünüz ne zaman oldu?

- Cezaevi önüne kadar yaptığımız yürüyüşten üç gün sonra falandı. Diktiğimiz kefenleri giyinerek kefenle savcılığa gittik. Kefenlerimizin göğüslerinde ise "çocuklarımızın ölmelerini, öldürülmelerini istemiyoruz", "işkence insanlık suçudur", "insanlık onuru işkenceyi yenecek", "evlat acısına son" yazıları vardı.

- Polisin müdahalesi oldu mu?

- Olmaz olur mu? Kuyumcu meydanında bizi çembere alıp megafonla "dağılın" dediler. Dağılmayınca da copla, tekme, tokatla saldırdılar bize. Baktılar, yine dağılmıyoruz o zaman da bizleri zorla polis arabalarına bindirerek siyasi şubeye götürdüler.

Hücreler son derece havasız, pis ve rutubetliydi. Havasızlıktan kısa sürede bir çoğumuz fenalık geçirmeye baladık. Kalp rahatsız olduğum halde ilaçlarımı bile vermediler. Durumu iyice ağırlaşan üç arkadaşımızı ise sonunda hastahaneye kaldırmak zorunda kaldılar. Beni de götürmek istediler, ama gitmedim.

- Kaç gün kaldınız siyasi şubede?

- İki gün, iki gece.

- Neden tutuklarını söylediler mi?

- Kendileri biliyor mu ki bize söylesinler! Üçüncü günü parmak izlerimiz alındı ve resimlerimiz çekildi. Bu formaliteler bitince de savcılığa çıkarıldık. Savcılıksa ifadelerimizi aldıktan sonra bizi mahkemeye havale etti.

- Mahkeme ne yaptı?

- Serbest bıraktı.

- Ondan sonra ne yaptınız?

- Bırakılınca, doğru SHP'ye gittik. SHP'liler korkularından bizi binalarında bir gün kilit altında tuttular. Daha da tutma düşüncesindeydiler, ama tepkilerimiz karşısında geri adım atmak ve kapılarımızı açmak zorunda kaldılar. Buluşma yeri olarak kullanıyorduk orasını. SHP bizim bir nevi randevu yerimizdi.

"Gündüzleri gelip cezaevi kapısının önünde çadır kuruyor, akşamlarıysa çadırları sökerek geceyi geçirmek için otellerimize dönüyorduk. İlk hafta sayımız bir hayli kalabalıktı, ancak ikinci hafta yarı yarıya düştük. Bizi terkedenlerin bir kısmı içeride sizleri terk edenlerin aileleriydi. Yani hem siz hem de biz terk edilmiştik.

- Onları durdurmaya uğraştığınız oldu mu?

- Oldu tabii, ama derdimizi anlatamadık. Anlamadılar bizi. Benim oğlum eylem kırılcılığı yapsa onu evlatlıktan red ederim. Eylem kırılcılık, bir yerde şerefsizliktir. Şerefsiz biri de benim oğlum olamaz. Bunu onlara da söyledim. Bir kısmı bana hak verirken, bir kısmı da darıldı. Fakat sonuç değişmedi sonuçta hepsi çekip gitti.

- O sıraları cezaevinden sık sık ambulanslarla hastahaneye direnişçiler götürülüyordu, cezaevi önünde olduğunuza göre bu gidiş gelişleri görmüşsünüzdür sanırım.

- Elbette. ambulansın her çıkışında yüreklerimiz ağızlarımıza geliyordu. Bağırıp çağırmaya, sloganlar atmaya, küfürler etmeye başlıyorduk. Bu uzun bir süre böyle devam etti, sonra nedense hastahaneye gidiş gelişler durdu. Meğer görmeyelim diye sevkiyatlar geceleri yapılmaya başlanılmış.

- Direnişin bittiği gün nerede idiniz?

- Aydın'da. Direnişin bittiğini otelde öğrendik. Önce inanamadım, sonra kendi kendime neden olmasın dedim. "Madem eylem bitmiş, o zaman, bizi bizim çocuklardan biriyle görüştürün" dedim. Onlar da "sabah gidip görüşürsünüz" yanıtını verdiler.

Sabah cezaevine gelip oğlumu gördüğümde yüreğim ağzıma geldi. Cesetten farksızdı. Bayılacak gibi oldum. Sarhoş gibi ol-

muştum. O durumda da dışarı çıktım. Oğulumun "anne haklarımızı vereceklerine dair söz verdiler, ama henüz hiç bir şey verilmedi, galiba bizi oyuna getirdiler" sözleri kafamın içinde adeta bir uğultuya dönüşmüştü.

Görüşten çıkınca gazeteciler önümü kestiler. bizden içerinin durumunu anlatmamızı istiyorlardı, biz de anlattık. Gazetecinin biri de bana öldürülen iki kişi hakkında ne düşündüğümü sordu.

- Siz ne yanıt verdiniz?

- Onlar, 18 yıl önce üç kişiydiler, bugün binlerce, onbinlerce oldular. Ölümler, işkenceler ve baskılar onları ne bitirdi ne de yıldırdı. Demek haklılar, onun için de çoğalıyorlar yatını verdim. Gazeteci söz konusu kişinin kim olduğunu sorduğunda da gidin onu Türk devletiden sorun, Türk devleti onların kim olduklarını çok iyi bilir, dedim.

- İki arkadaşımızı şehit düştüğünde neler hissetmişiniz?

- Ölüm haberlerinin geldiğinde ben ozaman Ankara'da İHD'de idim. Haberi duyunca üzüntüden yatağa düştüm, ağladım, ağladım... Biliyorum böyle durumlarda siz ağlamazsınız, ama biz ana-yız yavrum. İki yiğidimizin ölümü bizleri sarstı. Ana yüreği başka yüreklere benzemez yavrum.

"Bu yaşadıklarımızı asla unutmayacağım. sizler de şunu unutmayın yiğitlerim: Her zaman yanınızda olacağım. Çünkü size inanıyor ve hepinizi çok çok seviyorum.

VIII

Sırada *Ramazan Uzun* var. Ramazan dayının da içeride bir oğlu var. Kendisi son derece duyarlı bir insan. Aydın direnişimizde de bizi desteklemiş bulunuyor. Kendisinden sadece bir sorumu yanıtlamasını istiyorum, bu isteğimi severek kabul ediyor.

- Ramazan dayı önceden konuştuğum insanlarla genel olarak cezaevleri üzerine konuştuk. Onun için size aynı sorularla yönelterek boşuna kafanızı şişirme yerine daha değişik bir soru sormak istiyorum.

- İstedğini sorabilirsin.

- Teşekkür ederim.

- Rica ederim, benim için sizlerle konuşmak bir şereftir. Ce-

zaevlerindeki bütün siyasi tutsakları ben kendi öz evladım gibi görüyorum. Hepiniz benim birer evladımsınız.

- Eksik olmayın dayı. Çeşitli yetkililerin "bunları yok ettik, bitirdik, köklerini kazıdık" sözlerini anımsatarak size şunu sormak istiyorum: Bu mücadelede kazanan kim olacak?

- Haklı olan. Haklı olansa ileriye temsil edendir. Bu şerefse kaimca devrimcilere ait. Şunu da söyleyeyim ki artık hiçbir güç sizleri yokedemez. Çünkü sizler bir tarihsel gerçeksiniz. Tarihsel gerçekler yokedilemez.

Ben 8 çocuk babası bir insanım. Oğlumun birinin içeride olması beni hiçbir zaman karamsarlığa itmedi. İtmez de. Benim çocuklarımdan hepsi birer yurtseverdir. Biliyoruz devlet içeridekileri yavaş yavaş yoketmek, ortadan kaldırmak istiyor, ama yine de bu onları asla kurtaramaz. Haksızolan kaybetmek zorunda. Kaldı ki sizleri öldürmekle kavganın duracağını sanmaları bile büyük gaflet... Sizlerin yerini dolduracak her zaman çıkar çünkü, ama ya onların, ya onların...

Yeter ki biz şu organizasyon eksikliğimizi giderelim, gerisi bize vız gelir. Örgütsüzlük bize çok şey kaybettiriyor, çok. Bunu en kısa zamanda gidermemiz gerek. Kalıcı ve etkin olabilmek için örgütlenmek, derlenmek, toparlanmak şart...

- Teşekkür ederim.

- Ben de teşekkür ederim.

IX

- *Ali Bey* bize biraz kendinizi tanıtır mısınız? Örneğin ne işle meşgulsunuz, kaç çocuğunuz var?

- Ben dört çocuk babası emekli bir işçiyim. Çocuklarımdan ikisi tutuklu. Büyük oğlum Hasan'a idam, Cemal'e ise müebbet hapis cezası verildi. Biri şimdi Aydın'da diğeri de Çanakkale'de tutsak.

Öncelikle şunu söyleyeyim ki, ben çocuklarıma hiçbir zaman suçlu görmedim. Onlar bir dava insanı. İçeride oluşlarının nedeni de bu.

- İki çocuğunuzun tutuklu olması maddi ve manevi yönden bir hayli etkiliyordur herhalde sizi.

- Elbette. Ama şikayetçi değilim. Bu bir kavga. Bizlerse kav-

ganın birer oyuncularınız. Herkes kendi rolünü üstlenmek ve sorumluluklarının bilincinde olmak zorunda.

- Oğullarınızın cezaevlerinde neler çektiklerini nelere zorlandıklarını biliyorsunuz. İnsanlar açlık grevlerine giriyor, öldürülüyor, işkence görüyor, çeşitli cezalara çarptırılıyorlar. Sizce bütün bunlar neden?

- Nedeni açık. Buna kısa olarak ezenle ezilenin bir kavgası diyebiliriz. Burada inançlar çatışıyor. Haklı ile haksızın dişediş vurduğu bir çağdayız. Bu yüzden bazı şeyleri normal görmek gerek, ama bazılarını asla. Zıvanadan çıkarılan şeyler var. Örneğin 1 Ağustos genelgesi bir utanç belgesi.

- İçerideki tutsakların zaman zaman çeşitli nedenlerden dolayı açlık grevlerine gittiğini biliyorsunuz. Siz bu eylemleri nasıl değerlendiriyorsunuz. Sizin de içerdekileri destekleme amacıyla açlık grevi yaptığınız oldu mu?

- Kimse durup dururken açlığa yatmaz. Bizim çocuklar da... Ama yapacak başka şeyleri olmadığı için bir yerde mecbur kalıyorlar. Aynı şey bizler için de geçerli. O yüzden biz de giriyoruz.

- Eylemlerinizin etkisi nasıl oldu?

- Sorunuzu yanıtlamadan önce bazı anımsatmalarda bulunmak istiyorum. Eskişehir'de başlayan açlık grevi üzerine Eskişehir'e taşındık. Bir ayağımız cezaevinde bir ayağımız yetkili mercilerin kapısında idi. Size şekerli su verilmesi için girişimlerde bulunuyorduk. Buna ek olarak bir de ilkel engelleme ve baskılarla yıldırma uygulamalarıyla karşılaştık. Bizleri almamaları için otellere, kahve, lokanta, bakkal gibi yerlere baskı yaptılar.

- Kimler?

- Savcı, polis ve diğer bazı kuruluşlar.

- Ali Bey, bu açlık grevinde SHP'nin tutumu hakkında nasıl bir değerlendirme yaparsınız?

- Grev boyunca iktidar ve muhalefet ortak hareket etti. Bunu bilmeyen yok. İnönü'nün "bunlara taviz vermeyin" demesi de bunu doğrulamaktan başka hiç bir anlama gelmez. Bu dünyanın hiç bir ülkesinde görülmemiş bir olay. İlerici insanların insanca istemlerine karşı kendisine solcuyum diyen bir partinin gidip gerici bir parti ile uzlaşması ise düşündürücüdür tabi.

- Grev içinde demokratik kuruluşlardan destek gördünüz mü?

- Evet. SHP'den ise tek tek bireyler destek oldular.

- M. Yalçınkaya ve H. Eroğlu öldürüldüğünde neredeydiniz?

- O sıra biz Ankara'da İnsan Hakları Derneği'nde açlık grevindeydik. Haberi öğrenir öğrenmez hemen harekete geçtik. Ailelerden de ağlayanlar, ağıt yakanlar oldu. Ama, biz kimsenin ağlayarak düşmanı sevindirmesii istemiyorduk. Bunun için ağlamaları mümkün olduğunca aza düşürmeye çalıştık.

- Bu olayla ilgili ne gibi girişimleriniz oldu?

- Aynı günü 23 demokratik kuruluş yöneticileri ile aileler, ortak bir "Acil Durum Değerlendirmesi Toplantısı" yaptık. İç ve dış kamuoyu ve özellikle basın duyarlı olmaya çağırıldı.

- Ali Bey, cezaevlerinde eylem kırıcsısı tutsakların olduğunu duyuyorsunuz. sizin oğullarınızdan birinin eylem kırıcsılığı yaptığını duysaydınız ne yapardınız?

- Eylem kırıcsısı biri benim oğlum olamaz. Öyle bir şey olmuş olsa onun bir daha mantıkasına dahi uğramazdım. Çünkü bizim töremizde böyle şeyler hoş karşılanmaz.

Ali Bey'e teşekkür ederek sohbetimizi noktaldık.

1 Eylül 1989

yaşam ve anılar

bu dizide, tarihe,
toplumsal
mücadelelere, büyük
toplumsal altüst oluş
dönemlerine
yapılan
tanıklıklar yer
alıyor. dizide
anılar yanında,
biyografilere, yaşam
incelemelerine, belgesel
roman ve araştırmalara
da yer verildi. bu
dizinin
konukları
arasında şimdije kadar
bir
dönemin ve
şimdinin
ihtiyacı olan
isyancılığın adı olan
deniz
gezmiş, 50'li
yılların yılmaz
demokrasi
savaşçısı **sabiha sertel**,
komünist bir kadın
savaşçı **kollontay**,
vedat günyol,
zihni anadol,
nikaragua'lı özgürlük
savaşçısı **omar
cabezas**, bolivyalı
madenci ve insan
hakları savunucusu
**domitila, nazım
hikmet**, 68'liler ve
uruguay gerilla
hareketi
tupamarolar yer aldı.
Dizimiz yeni konuklarla
sürüyor...

boşuna mı çiğnedik? sevim belli

"yaşadığım dönemin devrimci tarihini
aydınlatmak, türkiye'nin devrimci tarihini
belgelemek gibi iddialı bir amacım yok.
yaşadığım 65 yıl içinde gerek türkiye'de
gerekse dünyada pek çok olaylar oldu. bunlar
benim yaşamımı da etkilediler elbette. ki-
mileri çok derin izler bıraktı bende.
dolayısıyla okuyucuya
ilginç gelebilir."

1968 isyancı bir öğrenci kuşağı ronald fraser

"1960'larda hiç beklenmeyen bir anda prag'dan
paris'e, londra'dan tokyo'ya, san fransisko'dan
pekin'e kurulu düzeni tehdit eden öğrenci
ayaklanmaları ortaya çıktı." kitap 1960'lara
damgasını vuran bu
fenomenin irdelenmesi için 9 sözel tarihçinin
işbirliğinin sonucudur. II. savaş sonrası "de-
mokrasi", "refah devleti" kavramlarıyla
alternatifsiz olduğunu iddia eden kapitalist
dünyaya karşı,
elimizdeki kitap, gösterilen en ciddi direnişin
sınırlarını ve olanaklarını anlama çabamızda
önemli bir
kaynak

kavga sürececek domitila yine konuşuyor david acebey

bolivya'lı gazeteci **david acebey**,
madenci hareketinin
öncülerinden **domitila**'nın 1976 ile 1984 yılları
arasındaki anılarını kitaplaştırmış.
1980'de iki ülkede askeri darbe oldu.
bolivya ve türkiye.
bolivya halkının cuntaya karşı direnişinde
domitila da önemli bir rol oynadı.
cunta çekilmek zorunda kaldı...bu öykü kısaca

biraz da bizim öykümüz...
yaynevimiz daha önce
domitila'nın "konuşmak istiyorum"
adlı
kitabını yayınlamıştı.

*duvardaki sarmaşık gibi...
diktatörlük hücrelerinden
anılar*

m. rosencof. f. huidobro

"bütün o uzun yıllar içinde aynada
kendilerine ancak birkaç kez
bakabildiler; gördükleri bir
başkasıydı. uruguay askeri
diktatörlüğünün, bitmez tükenmez
işkencelerinden dolayı yıpranmış,
bir tabuttan daha büyük olmayan
barakalarının yalnızlığıyla
lanetlenmiş, hint fakirleri gibi zayıf
'rehine'leri, bir kışladan diğerine
taşınıp duruyorlardı."
eduardo galeano
uruguay devrimci hareketi
tupamaroların iki önderinin ce-
zaevi anıları inanılmaz bir inadi
sergiliyor...

*ben...rigoberta menchu
guatemala'da yaşam
e. b. debray*

yaşam ve anılar dizimize bu kez
güney amerika yerlilerinin direniş
simgesi olarak 1992 nobel barış
ödülü'nü alan rigoberta menchu
konuk oluyor. guatemala halkının
yaşamının yerel renkleri, zen-
ginliği tanımadığımız bir dün-
yanın kapılarını aralıyor. tarım iş-
çilerinin mücadelesini ve sürgün
dönemini kapsayan bölümler farklı
coğrafyalarda yaşanan benzer
olayları göstermesi bakımından il-
giyle okunuyor.

*deniz/bir isyancının izleri
turan feyizoğlu*

deniz'in yaşamı zamanla bir
yarıştı sanki. kısa ömrüne dev
olaylar sığdırdı. o gençlere
kararlılık ve müdahale edilmesi
gerekene anında müdahale
refleksini miras olarak bıraktı. bir
avuç da olsan yapılması
gerekten yapılmalıydı. hatta tek
başına
olduğunda bile.
bu belgesel çalışma, turan
feyizoğlu'nun yıllar süren, bir
çeşit 'arkeolojik' çalışmasının
ürünü.

dizinin diğer kitapları

*bizim ferhat
bir cinayetin anatomisi
derleyen: a. kadir konuk
gerilla kartaldır
ben bir insanım/m. memduh uyan
zağroslar
bir gazetecinin günlüğü
rahmi batur
fırtınalı yıllarda ibrahim
kaypakkaya-bilinmeyen yazılar-
hazırlayan: ethem direhşan
vahşetin günlüğü/mehdi zana
cangıl günleri/mario payeras
el salvador'un gizli zindanları
ana guadalupe martinez
karakış grubu/sadretin aydınlık
bekaa-yaratılan toprak/ş. bildirici
sorgu/henri aleg
che-mektuplar kişiler/derleme
kırmızı gül ve kasket/zihni anadol
dağdan kopan ateş/omar cabezas
mavi gözlü dev/zekeriya sertel
ateşi tutmak/bir tupamaro
gerillası geçmişe bakıyor
e. g. bermejo
hüdr ve ilyas
a. kadir konuk
uzak yakın anılar/vedat günyol
dışardakiler/helmut oberdieck*

YAŞAM ve ANILAR

Sevgili Leyla,

Bugün benim açlığımın 17'si, diğer arkadaşlarımsa 32. günü.

Yani 2 Ağustos'u 3'e bağlayan gecenin saat 01.00'indeyiz.

Yatağımdan yorgun ve bitkin bir şekilde kaldırdım.

Vücudum da öyle bir ağırlaşmış ki!..

Açlığın ölüm sınırına vardığı, insanların büyük ölçüde takatten düştüğü bir sıra da bir nakil, ya da diğer adıyla sürgün nasıl olacak diye düşünüyorum. Sanırım herkesin gözlerinde bu soru var. Arkadaşlarla göz göze geldiğimizde bunu daha açık görüyorum.

Evet, nereye ve nasıl?..

ISBN 975-344-086-3

9 789753 440868